

2006

Kulturna revija

Letnik XL • Številka 1-2

Meddobje

ENTRESIGLO

M E D D O B J E

Splošno kulturna revija

Entresiglo

Revista de cultura general

Letnik/Año XL.

2006

Št./Nº 1-2

Izdaja SLOVENSKA KULTURNA AKCIJA - Propietario: Acción Cultural Eslovena

Ramón L. Falcón 4158, (1407) Buenos Aires, Argentina.

Uredništvo/Directores: TONE MIZERIT (tehnični urednik), DR. JOŽE RANT,
MARIJAN EILETZ, VINKO RODE, BRANKO REBOZOV.

LEV DETELA, urednik za Evropo.

Lektorji: Vinko Rode in Tone Mizerit

Zunanja oprema: Irena Žužek

Oblikovanje in računalniški prelom: Monika Urbanija-Koprivnikar

Letno izhajata dve dvojni številki. Za podpisane prispevke odgovarjajo avtorji.
Spisi s psevdonimom se objavljajo, če je uredniku znano tudi pravo avtorjevo ime.
Rokopisi se ne vračajo.

Ta zvezek je 184. publikacija Slovenske kulturne akcije, dotiskan 08-2006

Registro Nacional de la Propiedad Intelectual Nº 259299.

Tisk tiskarne / impreso en: Editorial Bóruga del Centro Misional Bóruga,
Colón 2544, (1826) Remedios de Escalada, Buenos Aires, Argentina.

IZHAJANJE MEDDOBJA DENARNO PODPIRA MINISTRSTVO ZA KULTURO
REPUBLIKE SLOVENIJE.

UVODNIK:

MARIJAN EILETZ (Arg.)	3
-----------------------	---

POEZIJA:

LEV DETELA (Avstrija): LJUBEZENSKE SMS - PESMI	6
ALEŠ GOŠAR (Arg.): MARJANU - AGRONOMU, UVOD V »POGOVORE S PSOM«, VIZIJA KONCA, ZELENINA V SIVEM	10
GREGOR PAPEŽ (Arg.): VIERNES SANTO EN EL CAMPO/ VELIKI PETEK NA DEŽELI, DEJÉ.../PUSTIL SEM ..., MI EDAD/MOJA STAROST	13
ERIKA L. POGLAJEN (Arg.): MI HUELLA/MOJA SLED, ESCALERAS/STOPNICE	18

OBLETNICE

SIMON GREGORČIČ OB 100-LETNICI SMRTI	22
--------------------------------------	----

POTOPIS

JOŽE RANT (Arg.): POD ETNO, SKOZI RIM IN POD TRI- GLAVOM	27
---	----

ESEJI IN RAZPRAVE

MARKO KREMŽAR (Arg.): ŽIVETI V SLOVENIJI – NASELJEVANJE SLOVENCEV IZ DIASPORE	82
JOŽE RANT (Arg.): KRISTJAN KLJUB CERKVI	89

INTERVJUJI

TINE DEBELJAK (Arg.): BOŽIDAR FINK	107
------------------------------------	-----

DIPLOMSKA NALOGA:

JERNEJ MLEKUŽ (Slo.): GEOGRAFSKA IN ETNOLOŠKA ŠTUDIJA O SLOVENCIH V MENDOZI (II. DEL)	118
--	-----

UMETNIŠKA PRILOGA:

BARA REMEC (Arg.)	
-------------------	--

»NOVO MEDDOBJE« ali »OBDOBJE« ?

Na bregu počasne in ilovnate Reke Srebrá, v mestu »Dobrih vetrov«, so naši predniki izza dveh generacij pred dvainpetdesetimi leti ustanovili svojo kulturno trdnjavo.

Poimenovali so jo Slovenska kulturna akcija. Takrat se je tudi rodila revija MEDDOBJE. Čudovito ime za glasilo upanja in pričakovanja Nove dobe, za razcvet slovenske kulturne zagriženosti in zaljubljenosti v našo domovino. Meddobje je cvetelo in rojevalo opojen duh, ki je dosegal vse kontinente in delil blagodejno oporo v diasporo razgnanemu slovenskemu ljudstvu. V kulturi so se razširjali horizonti naših čustev in sanj, utrjevalo se je zaupanje v besedo in nam pomagalo pri duhovni rasti našega človeka. Pronicalo je pa tudi v matično podzemlje, kjer je tolažilo preganjanje in utišane kulturne delavce v dobi povojnega barbarstva in jim dajalo duhovno oporo v upanju na Novo dobo. Pisatelj Rebula je tej generaciji priznal »biološko in kulturno vitalnost, ki izvira in njihove močne vcepljenosti v katolištvo.« To je bila generacija pionirjev – plebejcev v vsakdanjem, zanje takrat novem svetu, pa pravih aristokratov na kulturnem polju.

Zid enoumja je bil v naši domovini porušen že pred petnajstimi leti. Takrat je slovenski narod spet začel dihati s polnimi pljuči. Upanje se je izpolnilo. Bilo je konec »meddobja«. A odšlo je mnogo tistih kulturnih aristokratov, ki so dajali diaspori lesk in trdno podlago pri ohranjanju slovenske zdomske kulture. Danes se preostali iz druge in tretje generacije zavedamo svojih omejenosti in se sprašujemo, koliko časa bomo še zdržali, kakšna bo odslej naša kulturna žetev in kakšne so alternativne možnosti za preživetje te naše revije.

Globoko zajemimo sapo in hladno premislimo, kaj *moremo* in kaj *moramo* narediti. Ohranjanje slovenske kulture v zdomstvu je pogojeno na različne načine, ki so vsi podvrženi dejav-

nikom iz neposrednega zdomskega okolja. Ker premalo poznam položaj drugih slovenskih kulturnih centrov po svetu se bom osredotočil na *argentinski* problem. V tej naši – okrog petnajsttisočeri skupnosti – bi mogli vsaj približno izmeriti našo kulturno proizvodnjo in bi verjetno opazili nekaj posebnosti. Zadostno smo prisotni v glasbeni (predvsem zborovski) umetnosti, precej visoko tudi v likovni in gledališki umetnosti, ker je te zvrsti možno gojiti v kulturnih centrih in domovih najbolj sproščeno (rekli bi včasih »po domače«), a vselej z izjemno zavzetostjo talentiranih organizatorjev in pobudnikov te kulturne dejavnosti.

Ustavil bi se pa pri leposlovni umetnosti, pri lepi slovenski besedi. Torej govorim o kulturnem tisku v diaspori, predvsem pri izdajanju kulturnih revij (ena teh redkih – če ne edina – je Meddobje) in seveda knjig. Kljub dobri slovenski nadpovprečnosti je naša objektivna številčnost tako nizka, da postanejo tiskarski in drugi stroški neizprosno previsoki in smo doslej to problematiko reševali s subvencijami iz matične domovine. Priznati moramo tudi, da se med nami vedno manj bere, naj bodo to knjige, tedniki ali mesečne revije. O tem razvoju, –ki je brez dvoma boleče negativen– se je že dosti pisalo in govorilo, pa ne samo pri nas temveč tudi pri drugih narodnostnih manjšinah. Tak je pač naravni razvoj vsake priseljske skupnosti. Drug problem je kvalitetna ocena pisanega materiala, ki je v zadnjih letih tu in tam naletela na »prizanesljivo« kritiko, da pač zaostajamo z našim jezikom, ki je preveč starokopiten. To dejstvo priznamo in si prizadevamo izboljšati, pa ne zadenemo vselej v tarčo. Rešitev naj bi bila –kot je nekoč zapisal dobrohotni kulturnik iz domovine– »Vrnite se v Slovenijo, kjer se boste v nekaj letih naužili sočne in moderne slovenščine!« Je to sploh mogoče? Nekdo drug je svetoval uporabljanje elektronskih sredstev (internet, radio, televizija itd), o katerih uspešni uporabnosti bi podvomil predvsem zaradi pomanjkanja toplote osebnega stika, ki je v svetu kulturnih stvaritev nujno navezan na človeka –lahko bi tudi rekel »stik duha«, čeprav lahko mlajšemu rodu vsaj delno pomaga pri odkrivanju slovenske kulture.

Pa vendar opažamo zadnja leta novo kulturno utripanje v mladih srcih druge ali celo tretje generacije. Vemo, da je mnogim potrebna pomoč v jezikoslovni obdelavi, včasih celo s prevajanjem v slovenščino. Ob teh primerih je slišati glasove,

ki se sprašujejo, ali je to potem sploh še slovenska kultura? Te debate, ki se dotika slovenske kulturne širine, ne nameravamo zaključiti in jo puščamo odprto.

Spet se povrnem k »Meddobju« (ali »Novodobju« ali morda »Obdobju«, kot ga poimenuje naš pesnik iz Tihega oceana). Že pred več kot 20 leti sem slišal prve pripombe, da bi bilo umestno preseliti revijo v Evropo, oziroma se združiti z neko revijo v zamejstvu. Kasneje, po osamosvojitvi pa se je govorilo tudi o tej združitvi in preselitvi v matično domovino Slovenijo. Vselej pa je obstajal nek važen vzrok, da se ta preselitev oziroma združitev ni zgodila, in to je bila bojazen, da bi se izgubila identiteta revije. Kajti ta se je rodila v zdomstvu in je bila spočetka predvsem na slovensko kulturo navezana publikacija. V teku let je postajala bolj svetovno razgledana in neodvisna, a še vedno povezana z zdomsko usodo naše diaspore. In to želi ostati, vsaj v pretežni meri. Vendar sem mnenja, da bi se njeno središče moglo prenesti v Slovenijo. Tam naj bi bila urejevana, tam naj bi se tiskala, vanjo bi pisali Slovenci iz vsega sveta in tudi iz matice, v dōmovini bi se prodajali njeni izvodi in od tam bi jo pošiljali po vseh kontinentih. V slovenskem izseljenskem svetu, ki predstavlja menda okrog 20 odstotkov našega naroda, bi takšna kulturna revija mogla zajeti precejšno število kulturno čutečih rojakov po vsem svetu, v matični domovini pa bi dobila svoje mesto kot forum za vsa ključna vprašanja v zvezi s kulturno ustvarjalnostjo naše diaspore. To bi brez dvoma povišalo njen kvalitetni naboj in zanimivost in prav gotovo ozdravilo njeno, kot pravijo, jezikovno »slabokrvnost«.

S tem sem pričel debato, za katero ne vem, kako se bo končala, a rad bi videl, da bi se iztekla v dobro našemu dragemu Meddobju in slovenski kulturi.

LEV DETELA

LJUBEZENSKE SMS - PESMI

SMS - PESEM, 21

*Tu pod težkimi oboki velikega mesta
je lepo biti s tabo, moja nežnost.*

*Tvoja duša mi je blizu.
Božam tvoj blagi obraz.
In želim razvozlati skrivnost,
to tvojo skrivnost, ljubljena.*

*Ves čas slišim utrip kril.
Angeli?
Neko petje.*

*Spodaj pri jedru vseh stvari
je skrivna pot, kamenje, križ, osat,
in bršljan in rdeči mak.*

*Vem, da zoriš z mano
za novi dan.
Zato bo ta oblačna zimska noč
svetla od zvezd.*

*Najina ljubezen
je sladka melona.*

SMS – PESEM, 22

*Veš, tvoje nežne dlani
so zimzeleni bršljan,
ko me božaš, ko me pobožaš.*

*So beli slak,
ki se proti soncu vrti,
so vrtnice,
so brezmejno nebo,
ko me božaš, ko me pobožaš.*

*So sinje morje in sol,
so tiha skrivnost srca,
so zeleni oblak
in vodnjak brez dna,
ko me božaš, ko me pobožaš.*

*Saj si sreča ti vsa,
saj si sladki nasmeh in bršljan,
si moje nebo in vodnjak,
si zimzeleni cvet in beli slak,
ko me božaš, ko me pobožaš.*

SMS – PESEM, 28

*Globoko v srcu časa
te čuvam, najina ljubezen.
Močna si kot hrastove korenine.
Dišiš kot nežna zelišča.*

*Čista si kot upanje.
Sinji dan si
in divji beli labod,
pijan od smaragdne blišča.*

*Glej, nad nama vitke ptice
lete v varna gnezda
srčnega osišča.*

*Zemlja slači zimo.
Odpira zelene oči
v veselje poletnega žarišča.*

*Priznaj, da tudi naju vleče tja,
kjer pinijske zatrepetajo
v sladki sok vročega središča.*

*Tam na škržatni obali
ob čvrsti skali je za naju skrit ključ
v svobodo prostranega svetišča.*

SMS, 29

Sončnica, zazrta v razcveteli dan,
ki slavi zakone vsakoletne pomladi,
odpri se zame,
skupaj bova izmerila moč svetlobe:
rumene, rdeče, bele.

Ali še veš, tam na tvojem vrtu
iz oči v oči
nežno šelestenje zelenjavnega listja
in štiriperesna deteljica,
ko svet izstopi iz praznega časa
in je vse zelo svečano.

Moja sončnica,
tu na predmestnem griču
se ljubeče sklanjaš
v zavetje cvetnih trav in bilk.
V modrini neskončnega neba
odkrivava prave besede:
upanje, sreča, ljubezen.

MARJANU – AGRONOMU

11. marca 2005

*V spremstvu agronoma šel sem gledat
pólje, njive in, kako se v travi skrije
prej zeleni, zdaj rumeni regrat,
pa še raznovrstne kepe davne erozije,
ki v rokah se njega, ki jih rahlo boža,
zdijo kakor žive in vsaki grudi
rjavo svetle barve, od železa tudi
druga je zardela, vsake teh ponudi
smisel njene biti in zna notri brati
skrito zgodovino in zakaj pognati,
ko se klorofil predrami in sončni žarki
spuščajo v ravnino, mora v zeleníno;
in da vse se spridi, če se navodilo
modro agronoma redkokdaj le vidi,
in ne zna se dati v zemljo rodovitno,
prej pa preiskano, kar je poglobitno
in je znano že od pam-ti-ve-ka:
zdravo seme ob polni luni!
In zato bom, vsaj z očmi,
spremljal vedno agronoma,
kadarkoli blažen roma
čez poljè in si prepeva
pesem lepo iz davnih dni:
pólje, kdo bo tebe ljubil,
ko bom jaz od dóma šel?
Če bo agronom vrstic vesel,
ki nanizal sem jih v spev,
se mu zablistalo bo, da pisuni
tudi od pòlja kaj ... vedò!*

UVOD V »POGOVORE S PSOM«

*Žarke luna plašno v pólje stéza,
kot bi v srcu Bog iskal si pot,
vrba tiho v vodo se pogreza,
tiše duša umira v mlaki zmot.*

*Solza več ne zdrkne z roženice,
da bi snela milosti zapah,
groza smešno legla je na lice,
v suhem grlu je obtičal strah.*

*Kamni žalostno molčijo kot trapisti,
ko med njimi si obetam tolažnika,
če pomislim prav – le pes je tisti,
ki na voglu tam se mi dobrika.*

VIZIJA KONCA

*Ko bo noč stopila v mojo sobo
in bo njihov jok prišel do mene,
bo zgrmel ves svet na mene,
da bom kakor slepec ob svetlobo.*

*Hvala, dragi moji, za zvestobo;
ure radostne zgubljene
so, kar večja mi tesnobo,
to je, kar v obup me žene.*

*Noter le stopite, v našo sobo,
kjer smo se imeli radi,
spil do dna bom vso grenkobo,
naj za vas bo, ki ste mladi!*

ZELENINA V SIVEM

*Grem čez most
na savski prod:
mokra mivka, vode šum,
ki vrtinči se v tolmun.*

*Luč pomladna plivka v vodi,
ki se nekam ji mudi,
še hitreje se utrinja
lesk srebrne postrvi*

*V svet nestrpno sili trava,
ki na bregu zelení,
čez nebo sanjavo plava
bel oblak brez vseh skrbí.*

*Leska vitka, svetlorjava,
zelen list povsod odpira.
na konicah v vrh povzpne
žoltorjave mačice.*

*V mojo bit še vedno Sava
valoví na dom spomin:
grem čez Roje, v Dovjež, v Devce ...
... komaj razsvetlí vse sonce,
pa se ustavi ... kolektiv.*

GREGOR PAPEŽ

VIERNES SANTO EN EL CAMPO

las calles de barro
y hojas muertas con su traje
de pianista empobrecido
que permanece absorto
en la tarde.
las nubes grises son un
boceto de la escenografía
sobre la mojada llanura.
en el corral hay silencio.
los perros hoy no ladran.
sobre los sembrados
el cielo es un fantasma
y el día se va entre las ramas
desnudas de un viejo árbol
en el fondo del campo.
a las tres
de la tarde
el sonar de lejanas campanas
convierte el silencio en palabra.
a las tres de la tarde
las oraciones imploran
Su Misericordia.
a esa hora,
la hora de la Gran Misericordia.

VELIKI PETEK NA DEŽELI

*blatne ceste
in mrtvo listje s svojo obleko
obubožanega pianista,
ki ostane zamaknjen
v popoldan.
sivi oblaki so
oris prizorišča
na mokri ravnini.
v staji je tišina.
psi danes ne lajajo.
nad posejanimi njivami
je nebo prikazen
in dan odhaja med golimi
vejami starega drevesa
na dnu poljane.
ob treh
popoldne
zvonjenje daljnih zvonov
spreminja molk v besedo.
ob treh popoldne
molitve rotijo
njegovo Usmiljenje.
ob tisti uri,
uri Velikega Usmiljenja.*

DEJÉ...

dejé súbitamente que el pasado se fuera.
no tengo ahora recuerdos.
no estoy atado ya a ninguna historia como odiseo al mástil
sin cera tapando sus oídos,
dejé también de tener padres, amigos, novias a las que desprecié
y personas que amé de alguna manera porque me despreciaron,
dejé súbitamente, así como comienza
la lluvia sin nubes, dejé
de culpar a quien me abandonó en la calle
cuando sólo era un niño o menos que eso,
dejé de culparme por hacer lo mismo con mi hijo
como si hubiera necesitado repetir el pasado
para tocar la herida hasta el fondo,
dejé todo lo que guardé,
lo dejé allí donde pasa el viento y lo dispersa todo,
me alejé de los monumentos,
dejé la sangre que baja espesa,
dejé que vuele todo,
la historia que tengo se transformó en la historia de hoy,
donde no estoy ya,
hoy y aquí, en un cruce que no ha nacido,
como los que ante la muerte se transforman sólo en hombres
sin historia, sin nada,
sin victoria, sin derrota.
los que me gritan de noche ven que cierro la puerta
y sus ojos me penetran más allá de la puerta,
pero ya no están.
después de un momento
abro de nuevo la puerta.
no, no sabría vivir sin ellos.
sin eso que me hizo buscar lo que he encontrado.

PUSTIL SEM ...

Naenkrat sem pustil, da je preteklost odšla.
sedaj nimam spominov.
že nisem privezan na nobeno zgodbo kot odisej
na jambor, brez voska v ušesih,
tudi sem zapustil starše, prijatelje, ljubice, ki sem jih zavrnil,
in osebe, ki sem jih na nek način ljubil, ker so me zaničevale,
naenkrat sem prenehal,
kot prične dež brez oblakov,
kriviti tistega, ki me je zapustil na cesti,
ko sem bil še otrok ali manj kot to,
nehal sem se kriviti, da sem storil isto s svojim sinom,
kot bi moral ponoviti preteklost,
da bi prišel rani do dna,
vse sem pustil, kar sem hranil,
pustil tam, kjer veter veje in razpiha vse,
oddalžil sem se od spomenikov,
pustil kri, ki se gosta izteka,
pustil, da leti vse,
moja preteklost, se je spremenila v mojo sedanost,
kjer mene že ni več
danes in tukaj, v križanju, ki se ni rodilo
kot tisti, ki le pred smrtjo postanejo ljudje,
brez zgodovine, brez nič,
brez zmage, brez poraza.
tisti, ki name kriče ponoči, vidiijo, da zapiram vrata,
in njihove oči me prebadajo onstran vrat,
toda čez hip
jih že ni.
odprem vrata znova.
ne, ne bi znal živeti brez njih,
brez tistega, ki me je gnalo iskat, kar sem našel.

MI EDAD

mi edad es la de los que ocultan
las derrotas en los días de sol
y las miran en el espejo de las lluvias.
lo más triste de mi edad es que
la sombra ya no es
la sombra de otros ojos,
sino la de mi propio cuerpo, que me arrastra
por lugares donde no estoy
o conversaciones en las que no digo nada.
tuve -en otro tiempo- entre mis manos
un nombre, que me había dejado su sombra.
musitaba cada tanto ese nombre,
lo ponía en el comienzo o en el final
de lo que escribía,
lo llevaba en mi boca como un balde
lleno de agua, y estaba seguro
que nunca se secaría.
usé el agua para dar de beber a unas flores
casi marchitas, que revivieron de golpe.
pero mirar hacia atrás es atraer el desierto,
y quizás todo termine
en una sólo pregunta:
¿a quién has dado de beber?
ni siquiera importa a quién o a qué has enfrentado,
no te permite la gracia más triunfo que
una nostalgia sin nombre ya.
dices: soy una hoja verde y
tomo entre las manos este collar de luces
que la tarde ha hecho en su taller de orfebrería,
y enseguida después una hoja seca y
el viento, esa unión tan misteriosa
como el recuerdo y la nada.

MOJA STAROST

Moja starost je od teh, ki zakrivajo
poraze ob sončnih dneh
in jih gledajo v zrcaljenju dežja.
najžalostnejše mojih let je,
da senca že ni več senca drugih oči,
ampak je od mojega lastnega telesa,
ki me vlačí po krajih, kjer me ni,
ali na razgovore, na katerih ne spregovorim.
imel sem - v drugih časih - v svojih rokah
ime, ki mi ga je zapustila njegova senca,
šepetal sem to ime od časa do časa,
postavljaj sem ga na začetek ali na konec
tega, kar sem napisal.
nosil sem ga v svojih ustih kot vedro
polno vode in sem bil gotov,
da se ta ne bo nikoli posušila.
vodo sem rabil, da sem rožam dal piti,
skoraj suhim, ki so namah oživele.
toda nazaj se ozirati je privabiti puščavo,
in morda se konča vse
z enim samim vprašanjem:
komu si dal piti?
niti ni važno komu in čemu si stal nasproti,
milost ti ne dovoli več zmage
kot hrepenenje že brez imena.
rečeš: sem zelen list
in primem v roke bleščavo ogrlico,
ki jo je izdelal popoldan v svoji zlatarni,
in takoj nato suhi list in veter,
to tako skrivnostno spojino
kot sta spomin in nič.

(Poslovenil Branko Rebozov,
18. 08. 06.)

ERIKA L. POGLAJEN

MI HUELLA

Para aquellos que no saben:
mi cuerpo es un lugar
donde casi todos
están olvidados.

No es tierra de refugiados,
que anden buscando
esconder el rostro.

Es tierra suave.
Junto con la luna
siempre amanece dormida.
Y cuando el alba se levanta
por el horizonte, a lo lejos,
parece un manojo de espigas.

Al norte, la sonrisa.
De este a oeste,
el camino es estrecho,
al igual que la distancia
entre la fe y el silencio.
Y desde el sur,
asoman pisadas,
que abren caminos.
Y heridas, a veces...

MOJA SLED

*Za tiste, ki ne vejo:
Moje telo je kraj,
kjer se nahajajo
pozabljeni skoraj vsi.*

*Ni zemlja pribežnikov,
ki iščejo,
da bi skrili obraz.*

*Je mehka zemlja.
Skupaj z luno
vzhaja vedno speča.
In ko se na obzorju
prikaže zora, se od daleč
zdi snop klasja.*

*Nasmeh na severu.
Od vzhoda do zahoda
je pot ozka,
enako kot razdalja
med vero in molkom.
In od juga
se vidijo stopinje,
ki odpirajo poti.
In rane, včasih...*

ESCALERAS

Sus palabras en marzo
parpadean de luz
en mis adentros.

Llega
persiguiendo sonrisas,
llevando el mundo a cuestas.
Su lenguaje es un código de tierra,
de cándidos arrebatos,
de miradas de almendro.
Si se acerca y te mira como yo sé,
-y si tu haces silencio-
puedes escuchar la melodía encendida
que brota de sus pupilas...

Y una...
dos,
luego tres palabras,
se disparan desde su boca
hacia mi pecho...

Ninguna fortaleza me defiende de su encanto.

Llega el sol
y las horas se desgranán sobre su cabello.
Van cayendo suaves,
ondulantes,
inevitables
sobre su sonrisa...
El tiempo avanza buscando las estrellas,
y el sol se va tras la ventana. El mundo anochece.

Aquí dentro, en su presencia,
sigue siendo de día.
¡Hasta el otoño se estanca en su regazo!

¡Ninguna fortaleza me defiende de su encanto!

Su blanca carcajada de niño
va construyendo un puente invisible.

Desmoronadas, yacen
las palabras cotidianas,
salpicando luz.

Y entonces se va...
Comienza a anochecer.

La luz decrece como un arroyo
que desciende por las escaleras.

STOPNICE

*Njegove besede v marcu
utripljejo od svetlobe
v moji notranjosti.*

*Kot bi nasmeha lovil
se pojavi,
noseč na ramah svet.
Njegova govorica je zakonik zemlje,
nedolžne zagledanosti,
mandeljskih pogledov.
Če se približa in te pogleda, kot vem jaz,
- in ti utihneš -
lahko zaslišiš plamenečo melodijo,
ki izvira iz njegovih zenic.*

*In ena...
dve,
potem tri besede
se izstrelijo iz njegovih ust
proti mojim prsim.*

Nobena utrdba me ne obrani pred njegovim čarom.

Pride sonce
in se mu ure po laseh raztresejo,
mehke, valovite
padajo
neizogibne
na njegov nasmeh...
Čas gre naprej in išče zvezde
in sonce gre za okno. Noči se.

Tu notri v njegovi prisotnosti
je še vedno dan.
V naročju se njegovem še jesen zaustavi!

Nobena utrdba me ne obrani pred njegovim čarom!

Njegov bel otroški smeh
gradi neviden most.

Porušene ležijo
vsakdanjosti besede
in škropijo luč.

In takrat odhaja...
Nočiti se prične.
Svetloba upada kot potok,
ki se po stopnicah spušča.

(Prevedel Branko Rebozov)

SIMON GREGORČIČ OB 100-LETNICI SMRTI

Ob tako važni obletnici se Simona Gregorčiča spominjamo s prevodom v španščino njegove domovinske pesmi *Soča*, ki ga je Branko Rebozov pripravil prav za to priložnost. Kot zanimivost za komparativistiko pa objavljamo tudi prevod iz leta 1944, ko je preteklo sto let pesnikovega rojstva. Prevod je bil objavljen v Duhovnem življenju iz tistega leta, v isti dvojni številki (okt.-nov.) pa je objavljenih še deset Gregorčičevih pesmi s prevodi. Na »slovesni proslavi stoletnice« (15. oktobra 1944) so te pesmi tudi recitirali. Prevajalci niso omenjeni posamič za vsako pesem, ampak na splošno: sestra Majda in Bojana, č. g. Doktorič, P. Mariotti, P. Capriotti in gdč. Silvia Nanut. Čudno pa je, da prav prevajalca *Soči*, ki je Stanislav Baretto, ni med njimi. Ta podatek je zabeležila Irene Mislej v poročilu objavljenem v Meddobju (XXVIII, 1994, 1-2), torej 50 let pozneje: »Simon Gregorčič v slovenski skupnosti v Argentini« s podnaslovom: *Ob 150-letnici rojstva Simona Gregorčiča*.

Poročilo je zanimivo, izčrpno in napisano z navdušenjem. Izvemo, da je pesem *Soči* deklamirala v kastiljščini Slava Mihelj. Poroča tudi podrobno o sporedu proslave. V prvem delu so bile na vrsti recitacije: »*nastop mladih fantov in deklet*«, naštel sem jih 16. V drugem delu je nastopila radijska godba. Za to priložnost je Ciril Kren napisal skladbo *Poet*, pri izvedbi sta sodelovala baritonist Angel Hrovatin in sopranistka Zofka Sulič. V tretjem delu so nastopili (menda vsi) pevski zbori (pet). In za zaključek še skupni moški zbor, ok. 100 pevcev. Seveda so izvajali pretežno Gregorčičeve pesmi. Predstavljam si, da je bilo res slovesno in navdušeno domovinsko.

Za to proslavo je bilo veliko priprav (in tudi nekaj zapletov). Sodelovala so vsa tedanja društva slov. priseljencev. Za vse to je bil zadolžen poseben odbor. Zanimivo je tudi zakulisje proslave, na pr. sklep, naj na proslavi ne nastopa nobeden od duhovnikov (Hladnik - Doktorič). Pa da je policija prepovedala govor predsedniku odbora Francu Kurinčiču - »v tujem jeziku«. Zato govora ni bilo. Leto dni po tej slavnosti je isti odbor izdal knjigo *Zbrane poezije Simona Gregorčiča*, katero je uredil Jan Kacin.

Poročilo Mislejeve ne omenja slavlja ob 150-letnici rojstva S.G., sklepam, da je ni bilo v Buenos Airesu. Proslava je bila v društvu Triglav v Villa Devoto. Če se prav spomnim je bil navzoč minister Pelhan, vem pa, da je g. Jožko Kragelj blagoslovil doprsni kip pesnika, katerega so umestili v atriju doma. Vsekakor lepo spominjanje Goriškega slavčka.

Mislejeva zapiše na koncu svojega poročila: »Potek vseh priprav za stoletnico lahko označimo kot vrh kulturnih naporov predvojne slovenske skupnosti v Argentini. Sodelovanje mladih na proslavi, številni prevodi Gregorčičevih pesmi ter oba likovna prispevka kažejo, da bi skupnost lahko srečnejše kljubovala neizogibni izseljenski usodi, če je ne bi doletela prepoved društvenega dela« (1949) (Medd.cit).

Tako naj bo objava tudi priznanje primorskim vseljencem, za katere je bil Goriški slavček simbol ljubezni do svoje zemlje in zvestobe do slovenstva.

Vir

AL RÍO SOCHA

Simon Gregorčič

*Hermosa eres, hija clara de las
montañas,
en tu belleza natural –
encantadora,
al no turbarte con su ira, de
honduras
transparentes, la tempestad
oscura,*

*hermosa eres, hija de las
montañas!*

*Tu fluir es liviano y vivaz,
como el paso de doncellas de
los montes,
y eres límpida como el aire
serrano,
y eres sonora como el vigoroso
canto
de la juventud montana!*

SOCHA

Simon Gregorčič

*¡Hermosa!: cristal hija de los
montes,
bella en tu fresca sencillez
natural
en tanto no te oscure la
tormenta
y en su ira enturbie tu
profundidad.*

*¡Hermosa!: cristal hija de los
montes.*

*Tu curso, vivo y ágil
como una joven al volver del
cerro;
diáfano, como el aire de las
cumbres;
sonoro, como el canto
de tus vibrantes jóvenes
serranos.*

*¡Hermosa eres, hija de las
montañas!*

*Me gusta mirar tus excitantes
olas,
a tus olas esmeraldinas:
El verde oscuro de hierbas
serranas
y el morado sereno de las
alturas
en ellas bellamente confluyeron;
Sobre el rocío del celeste
cielo,
sobre el rocío de quebradas
verdes
has bebido esta hermosura –*

*hermosa eres, hija de las
montañas!*

*Tú eres mi muy querida conocida!
Al bajar de los prados
montañosos,
de mi hogar pareces mensajera,
trayéndome saludos cariñosos –
Dios te reciba en medio de este
llano!...*

*Con qué fuerza murmuras
dulcemente,
con qué soltura saltas tan
segura,
cuando corres aun entre las
montañas.
Mas, al llegar tus rápidos a las llanuras
¿por qué de pronto se te van
las ganas?
¿por qué te arrastras lenta y
cansada?
¿Por qué tus voces se vuelven
tristes?*

*¡Hermosa!: cristal hija de los
montes.*

*Gozo de contemplar tus
vivas ondas
tus ondas verde-azul:
es que el sereno azul de las
alturas
y el verdor de tus yerbas
oscuras
se enlazan en tus aguas;
y es que en el rocío de tus
azules cielos
y en los rocíos de tus verdes
cerros
bebiste la hermosura.*

*¡Hermosa!: cristal hija de los
montes.*

*Eres tu para mi como amiga
que al bajar de los valles
susurrando,
me entregas, mensajera,
saludos del hogar,
... en las llanuras
Dios te acoja al llegar!*

*Cuán sonora y cuán suave
en el susurro,
qué vigorosa y fuerte cuando
brincas
abriéndote camino entre las
piedras!
Mas... al llegar al llano
¿por qué pierdes tu vívida
alegría?
¡Tan cansada y despacio te
deslizas! ...
¿Por qué entonces es lúgubre
tu canto?*

*¿Separarte es difícil de tus
montañas,
de la cuna de tus oleajes?
¿Acaso sabes que bordeas los
sepulcros,
sepulcros de hogares eslovenos?
¡El dolor de ambas penas aquí
sufres!
En tu pena lenta y tan triste
una lágrima enorme me pareces,
y aún como lágrima –
hermosa!*

*¡Hermosa eres, hija clara de las
montañas!
En tu belleza natural –
encantadora,
al no turbarte con su ira, de
honduras
transparentes, la tempestad
oscura!*

*Mas, oh pobre, a ti te amenaza
un temporal de horror, temporal
terrible;
irrupirá desde el sur caliente,
correrá salvaje por la llanura
fértil
que tu estás bañando con tu
cauce –*

guay, que no está lejos ese día!

*Sobre ti brillará límpido el cielo
mas, alrededor tuyo habrá un
granizo de plomo,
un aluvión de lágrimas y lluvia
de sangre,*

*¿Será porque te duele
separarte de las montañas,
cuna de tus ondas?...
... ¿O es que sabes que corres
a lo largo entre tumbas eslovenas? ...
Ambas penas serán ...
... Y de este ambo dolor
triste pesado
tú me pareces ser lágrima
inmensa!
¡Pero aún siendo lágrima
sigues siendo tú misma,
Socha: Hermosa!*

*¡Hermosa!: cristal hija de los
montes,
bella en tu fresca sencillez
natural
en tanto no te oscure la
tormenta
y en su ira no enturbie tu
profundidad.*

*Mas, oh pobre de ti: una
amenaza!
un huracán terrible,
un huracán rugiente
que vendrá sobre ti del sur
ardiente,
desatado, a través
de la llanura fértil
que tu cauce humedece ...*

Y, oh dolor, ese día no lejano! ...

*Sobre tu cima, bóveda serena;
y a tu contorno plúmbea
granizada;
una lluvia de sangre*

*relámpagos y truenos, – oh,
lucha enardecida!*

*Por aquí aceros cortarán
dolientes
y tu correrás toda
ensangrentada:
nuestra sangre será para
abrevarte,
y la enemiga para enturbiarte!*

*Recuerda entonces, clara Socha,
lo que el corazón ardiente te
encarga:
Con todas las aguas guardadas
en las nubes de tus cielos,
y que aún habrá en tus
montañas
y en florecientes tus llanuras,
¡entonces irrumpe con todas
ellas
en terrible correntada
embravecida!
Y no te limites a las riberas,
furiosa sobrepasa las defensas
y a los extraños, hambrientos
de nuestra tierra,
ahoga en el fondo de tus olas
encrespadas!*

(Prevod - traducción

Branko Rebozov

sodeloval - con la colaboración
de **Borut Rebozov**)

*y un arrollo de lágrimas! ...
los rayos y los truenos: la
encendida batalla ...*

*El rudo acero entonces
segará ...
bañada en sangre correrás:
y en sangre ajena que será
para enturbiarte ...
en sangre nuestra que será
para nutrirte.*

*Entonces. ¡Socha fúlgida!, ¡recuerda
lo que un amante corazón te
ruega:
Todo el caudal del agua:
del agua que hincha nubes en
tus cielos,
del agua que se esconde en tus
montañas
y de la que humedece tus
llanuras:
todo el caudal del agua,
irrumpe en potente
cauce que hierva y crezca de
repente!
No te pierdas entonces en recodos:
¡sal iracunda de tu propio cauce
y sumerge al extraño que ha
venido
sediento de tus tierras,
en el profundo fondo de tus
ondas!*

(Prevod - traducción

Stanislav Baretto)

JOŽE RANT

POD ETNO, SKOZI RIM IN POD TRIGLAVOM

POD ETNO

Nikoli mi prišlo niti na misel, da bi me kdaj pot zanesla na Sicilijo. Pa vendar me je! Ne sicer na razne konce tega otoka, ki ima skoraj 6000 km² več kakor Republika Slovenija. Saj nisem prišel niti do nobenega od treh "nosov", zaradi katerih so Sicilijo že Grki imenovali Trinakrija. Pač pa mi je bilo dano obiskati – ne v celoti! – vzhodni del tega zgodovinsko in arheološko tako pomembnega otoka. Po nekaj dneh bivanja sem kmalu prišel do spoznanja, da ima Sicilija še druge pomembnosti, o katerih se pa navadno ne govori ali piše.

MALO ZGODOVINE

Sicilijo danes sestavlja 9 provinc, ima pa kot druge italijanske pokrajine določeno mero samoupravljanja (avtonomije). Morda ni odveč, če omenim samo »novejšo« zgodovino, kar more precej osvetliti še sedanja trenja med severno in južno Italijo. Leta 1130 so Normani ustanovili Kraljestvo obeh Sicilij s tem, da so združili Neapelj in Sicilijo. To kraljestvo so leta 1194 podedovali grofje Hohenstaufen, leta 1288 pa so ga razdelili med rodbinama Anjou (Neapelj) in Aragón (Sicilija). Ferdinand Katoliški si je kraljestvo znova osvojil leta 1504. Potem je kraljestvo prešlo leta 1516 najprej v roke avstrijskim Habsburžanom, leta 1735 pa pod oblast Borbonov. Francozi so ga zasedli od leta 1806 do 1815. Končno so leta 1861 kraljestvo priključili Italiji.

NAŠA MNENJA O JUŽNI ITALIJI

Priznajmo, da vsaj v Argentini bivajoči Slovenci nimamo kdovekaj dobrega mnenja o Siciliji in verjetno tudi ne o južni

Italiji, recimo Kalabriji. Res živi v Argentini veliko potomcev Italijanov z juga italškega polotoka in otokov kot Sicilija, a tudi tukaj je prevladalo mnenje potomcev iz severne Italije, da so tisti na jugu drugačni, bolj leni, pod vplivom mafije ipd. Morda najhujša pa je zaničljiva in lažna trditev, da je Sicilija del Afrike. Eden od dokazov za to, kako malo drugi Italijani poznajo južni del »škornja« in Sicilijo, je, npr., zelo pogosto zamenjavanje med Kalabrijo (južnoitalijanska pokrajina) in Katanijo (pokrajina in njeno glavno mesto). Katanija je eno izmed pomembnih mest na Siciliji. Tako važnih, da je menda zaradi turizma Katanija v Italiji po številu letov na tretjem mestu, takoj za Milanom in Rimom.

Res je pa tudi, da se Sicilijanci pogosto pritožujejo nad zapostavljanjem s strani Rima in zato zmerom glasneje zahtevajo več avtonomije. Temu zoperstavljajo v uradni Italiji trditve, da je bila Sicilija v zadnjih desetletjih deležna raznovrstnih izjemnih prednosti (privilegijev). Verjetno je delno zaradi tega na Siciliji videti veliko novih, lepih in prostornih zasebnih hiš – zdi se mi, da več kot na celinski Italiji –, predvsem na vzhodu Sicilije z industrializirano Katanijo in na njenem rodovitnem okoliškem podeželju.

VOŽNJE

Zaradi nižjih cen je najbolje, da se potnik odloči samo za eno letalsko družbo (linijo), posebno še, če namerava notranje lete (vuelos de cabotaje). Tako je mogoče znižati vožnjo tudi za 35 %. Zato sva se seveda z ženo odločila za Alitalio, čeravno mi ta ni bila preveč pri srcu. Spominjal sem se namreč na nek polet iz Rima v Trst, kjer je pilot pristal, kot da bi bil začetnik, in smo parkrat odskočili s tal, preden se je dokončno dotaknil betonske proge. Toda verjetno je bila to izjema. Dejansko se tokrat zaradi raznih letov z Alitalio nisem mogel dosti pritoževati, nad hrano pa so se kar vsi Argentinci.

Z letom Bs.As.-Rim ni bilo moč računati, ker iz Rima ne letita več v Ljubljano ne Alitalia ne Adria Airways. Zato sva šla najprej do Milana, od tam pa naravnost v Katanijo. Prednost take zveze je tudi v tem, da se človeku do Katanije ni treba brigati za prtljago; pa tudi zato, ker pregleda na prihodu v Katanijo skoraj ni in zato človek mirno nese vsakršna darila. (Morda je temu vzrok nerazveseljivo dejstvo, da prav zdaj na enem od gospodarsko-kazenskih sodišč v Bs.As. poteka sodba

proti osebam, ki so z Alitalia uvažale mamila do Milana in potem do raznih drugih mest v Italiji; osebe, ki imajo sicer albanska in turška imena, govorijo pa hrvaško, a nekateri izmed njih so državljani RS! Kar je žalosten dokaz, da so bili v Sloveniji preveč radodarni z izdajanjem državljanstva do "južnih" bratov.)

Iz Sicilije sva letela do Rima. Iz Rima sva šla z vlakom do Trsta, ker sva upala, da si bova lahko malo ogledala italijansko pokrajino. Zaradi tega sva morala prestopiti v Benetkah (Mestre), ker naravnost v Ljubljano pelje samo nočni vlak. Škoda, da se tudi podnevi zdaj ne vidi kaj dosti več, najsibo še tako lepo vreme. Preveč je namreč predorov, železnica pa je speljana bolj naravnost in zakriva nekdanje najlepše poglede. Morda se to samo delno poplača, ko se ob morju prikaže pred Trstom znani grad Miramar, дворец nesrečnega "meksikanskega cesarja" Maksimilijana.

Če ne bi bila želela ostati vsaj en dan v Trstu, za vse na svetu ne bi šel z vlakom v Ljubljano, ker pelje železnica z desno mimo zadnjice v levi žep: iz Trsta gre skoraj eno uro nazaj proti Trbižu (Monfalcone), kjer je včasih treba prestopiti, potem pa se obrne 180 stopinj pelje nazaj skoraj vzporedno s Trstom.

Za vsakogar, ki prileti v Trst ali odpotuje s tamkajšnjega letališča, velja, naj ne jemlje vlaka v Ljubljano ali obratno. Vožnja s taksijem iz Trsta do letališča v Rončah (Ronchi) stane 50 evrov, toda temu morate prišteti vsaj 5 evrov za vsako prtljago in 20 % obvezne "napitnine" na laških taksijih; če temu dodate še vožnjo z vlakom - približno 30 evrov na osebo -, ste blizu 100 evrov. Taksij iz Slovenije vas s potnino vred stane največ 30.000 SIT (okrog 150 dolarjev ali okrog 120 evrov), pridete pa neprimerno hitreje: v eni uri in četrto namesto štiri do pet ur z vlakom. Posebno zamuden je skoraj reden prestop v Trbižu (Monfalcone) in dolgo čakanje na meji pri Sežani. Traja tudi do ene ure, preden zapusti vlak laško osebje in pride slovensko. Na italijanski strani sicer ne gledajo papirjev, na slovenski gre pa še kar hitro. Prtljage pa sploh nikjer ne, ne v Trstu ne na meji ne v Ljubljani. Če greste s taksijem, se niti zmenili ne bodo za prtljago, za papirje pa na slovenski strani, na laški "carabiniere" v najinem primeru niti oči ni dvignil: samo z roko je zamahnil in buljil naprej v svojo revijo za "moške".

PREVEČ PRTLJAGE ALI POMANJKLJIVI PODHODI?

Na srečo je zdaj kolikor toliko blizu letališča Fiumicino v Rimu vlak, ki potnika najceneje pripelje do glavne postaje v Rimu (Termini). Seveda mora človek prtljago peljati na vozičku, če je zadosti hiter, da ga dobi, ker mu do zunaj letališča nihče ne bo šel na pomoč – potem pa se skoraj prepirajo med seboj, koga naj bi najel. Če se odločiš, da voziček vlečeš sam, je pač treba misliti na posledice, med njimi to, da se človek pretrga kakšne mišice ali se preveč utruji.

Toda na postaji Termini imate skoraj dva km do izhoda. Zato je najbolje, da si človek najame kakega za to usposobljenega "postrežčka". Prejšnja izkušnja me je naučila, da se je treba zmeniti za ceno (zdaj okrog 4 do 5 evrov). Toda zagotoviti se morate, da imate natančno število kovancev v evrih, ali pa naj vam postrežček pokaže, da vam more zamenjati. Sicer vam bo prefriganec gotovo najprej rekel, da vam more zamenjati, ko pa pridete do konca postaje, bo pa trdil, da nima denarja manjše vrednosti, in, če bo le mogel, vam bo izsilil vso razliko do vašega najnižjega bankovca, to se pravi, vsaj 5, če ne 15 evrov ali več.

S prtljago so hude težave, posebno še, če potujete tudi z vlakom. Razen v Rimu namreč na postajah nikjer ni mehaničnih stopnic, čez proge pa ne smete ali sploh ne morete. To se dogaja skoraj na vseh postajah, tudi v Benetkah, Trstu in Ljubljani. Resda je Ljubljana izjema v tem, ker je na obeh koncih postaje pripravljen prehod, čeravno napis pravi, da se ne sme prečkati tirov, ker da je smrtno nevarno.

To se pravi, ko poizveste, na katerem tiru bo odpeljal ali postal vlak, morate s kovčki dol, potem pa spet s kovčki gor do pravega tira (včasih smo rekli peron za šp. 'andén' ali ital. 'binario') – pri čemer seveda ne morete uporabljati nobenega vozička in vam tudi ne rabijo kolesca na kovčkih. Če je vaša vožnja brez prestopanja, še gre, če pa morate zamenjati vlak, se pa ne začnite sami sebi smiliti. Tudi si nikar preveč ne očitajte, ker ste hoteli z vlakom, posebno še, ker vožnja z vlakom ni dosti cenejša od letalske, izgubite pa več časa. Treba je pomisliti tudi na to, da v Evropi težko dobite postajo, kjer bi stopili s tira vodoravno naravnost na vlak, ampak morate vleči prtljago gor ali dol preko štirih ali petih ozkih in precej visokih stopnic.

Če se vam potem zgodi, da se pokvari eden najboljših evropskih vlakov, kot se je nama, in opazite, da imate že več kot uro zamude, s čimer boste izgubili nameravano in plačano zvezo, je najbolje dobro prisluhniti kaki hitri napovedi po zvočnikih na prvi večji postaji. Resda se tudi v Evropi po zvočnikih sliši skoraj tako kot pri nas, to se pravi, kot da bi poslušali kakšno miško Mickey ali račka Donalda v starih in ne tako starih filmih. Ker sva na srečo razumela napoved v Bologni, sva samo z eno italijansko Tržačanko v Ravenni v teku prestopila na vlak, ki je iz Peruggie peljal v Benetke in namerno počakal dve minuti na našega. Vsi severnoameriški, japonski in drugi turisti so začudeni gledali z drugega vlaka, kaj se dogaja, ker nama nihče ni hotel verjeti, da bo vlak zares ostal tam. V tem imamo pač Argentinci prednost: ker se zmeraj kaj dogodi, smo navajeni na spremembe in hitre odločitve, medtem ko privilegiranci s prvega sveta zijajo in ne pridejo k sebi.

Res je pa, da so vlaki udobni, čisti in lepo zasnovani. Notranjost je povsod popolnoma ohranjena, le zunaj je včasih kakšen napis-graffiti, s črkami in barvami, ki so povsod enake, v ZDA, Argentini, Italiji in Sloveniji. Ko so pred kratkim pokazali najbolj luksuzen argentinski vlak, ki je peljal "ubogo rajo" na tim. Protivrhunsko srečanje v Mar del Plata, in ki je bil uvožen za časa prvega Peronovega predsedništva (1946-1952), sem ugotovil, da so na splošno vsi denimo krajevni vlaki, ki vozijo iz treh smeri v Ljubljano in iz nje, bolj udobni in moderni. Če ste se nastanili zunaj Ljubljane, se tja gotovo ne splača voziti z avtom, ker je težava s postajališči (novo ne-slovensko: parkirišči), obenem pa so cene zanje precej slane.

Po Evropi bi na daljša potovanja šel odslej z vlaki samo iz resnične potrebe in z malo prtljage, dokler ne postavijo povsod mehaničnih stopnic. Predori pod tiri so po eni strani res napredek zaradi varnosti, prinašajo pa druge nevarnosti. Npr., na večjih postajah so obenem prehodi za vse, tudi za kolesarje (npr. Benetke-Mestre), ki nimajo povsod svoje zaznamovane in izključne poti. Drugje je pa tako temno ali samotno in tudi umazano, da ni ne varno ne zdravo.

ITALIJANSKA SEVER IN JUG

Ne bi vedel povedati, kakšen je sedanji odnos rimske vlade do Sicilije. Sicilijanci niso najbolj zadovoljni, severna Italija vključno z Rimom pa ne s Sicilijanci. Morda je položaj Sicilije

v marsičem precej podoben raznim nekdanj pretežno neitalijansko govorečim delom severne Italije, najsibo Južna Tirolska, Furlanija (Friul) in tudi Trst. Ob tem se spominjam, kar je po združitvi Italije zapisal znani pisatelj in politik Manzoni: "Italia é fatta, bisogna fare gli Italiani" (Italija je narejena, treba je narediti Italijane.) Morda je imela pri tem Italija večje uspehe s poitalijančevanjem Južnih Tirolcev, Hrvatov in Slovencev, kakor pa s povečanjem zavesti pripadnosti med že laško govorečimi.

Najboljši primer za to, kar trdim, je Severna (lombardska) Liga, ki se je sprva hotela odcepiti od Italije in ustanoviti Padovanijo, zdaj pa zahteva veliko mero avtonomije. Dvomim, da bi bilo na korist slovenske manjšine ali celo RS.

PRIMER TRSTA

Vzemimo za primer Tržačane. Zdi se mi, da so kar precej podobni Argentincem, ker se neprestano pritožujejo nad čemerkoli, čeravno imajo v marsikaterem pogledu prav. Npr., obala in pristanišče sta preveč zapuščena; Jadransko morje v Tržaškem zalivu je umazano in smrdeče; na poletu z Alitalio iz Trsta v Milan se človeku zdi, da je stopil 40 let nazaj, ker je letalo staro, na turbinsko-propelerski pogon, uporablja pa samo propelerje; morda je komu tak let bolj všeč, a traja predolgo in je vse preveč ropota. Poleg tega Italija v vseh letih od 1974, ko ji je Tito odstopil cono A, ni bila vse do zdaj sposobna položiti treh ali štirih kilometrov železniške proge in s tem skrajšati nespametno dolgo vožnjo iz Trsta do Ljubljane ali iz Ljubljane do Trsta: vlak pelje iz Trsta nazaj v Trbiž (Monfalcone), potem pa spet več kot eno uro v nasprotno smer mimo Trsta. Podobno je z mednarodnim letališčem: da ne bi bilo na nekdanjem Svobodnem tržaškem ozemlju (STO), za katerega se dolgo časa ni vedelo, komu bo pripadel, so Italijani postavili letališče v Rončah (ital. je seveda Ronchi, temu pa dodajo še »dei Legionari«), tako da je blizu Trsta in Vidma (Udine) in s tem mednarodno letališče tudi za Furlanijo. Furlanski vpliv je viden že na letališču, kjer je edini informacijski urad pokrajine/dežele Furlanije. (V Sloveniji bi zdaj rekli: regije, kar se jim zdi bolj moderno in natančno –precizno–, meni pa ne pove nič.) Razumljivo je, da se Tržačani pritožujejo. Škoda, v drugačnih okoliščinah bi lahko to pomenilo spremembo v prid Slovenije, za kar je seveda zdaj prepozno. Res je pa tudi, kar sem v razgovorih z Rimljani pogosto slišal, da v Trstu sami ne vedo,

kaj so, če Italijani ali Slovani – kar je nekako skupno ime za Slovence in Hrvate. Tako mišljenje med Italijani »na jugu« bi morala znati vlada RS bolj izkoristiti v prid slovenske manjšine. Prav tako, kot sem svojčas pisal o prebujajoči se samozavesti Furlanov, kar da Slovenija premalo upošteva.

Toda po drugi strani vse italijanske oblasti silijo na to, da se povsod govori in piše samo italijansko. Ne bom povedal natančno kje, toda v neki pisarni za informacije v Trstu mi je uradnik vljudno postregel z vsemi podatki. Ko sem se mu zahvalil, mi je rekel v italijanščini: "Če potujete v Slovenijo, ste gotovo Slovenec. Zakaj se mi pa niste zahvalili po slovensko?" Odgovoril sem mu: "Če ste mislili, da sem Slovenec, zakaj me pa niste Vi nagovorili slovensko?" Njegov odgovor pove vse – in to je rekel po slovensko: "Saj nisem tako nor, da bi me zaradi tega brcnili iz službe!" Najbolj primeren odgovor na to se mi je zdela ironična čestitka, da mu je dano živeti v tako demokratični državi.

NA JUŽNEM PODNOŽJU ETNE

Ko se letalo bliža Kataniji, se lahko opazi na severu sicer položno, a raztegnjeno goro, ki kaže, kot da bi imela zgornji del pokrit z nečim, ki je temno-črne barve. Ker je bil lep dan, so se z vrha dvigali stolpci navidezno sivkasto-belih meglic, dejansko pa je bil dim, ker Etna "vedno kadi", sem ter tja malo zaropota, včasih pa se razjezi in bruha iz svojega žrela lavo na skoraj vse strani. Bila so leta, v katerih je lava prišla prav do morja, katerega najbližja obala je oddaljena približno 18 km. Nekatere sledi teh izbruhov so vidne še sedaj, tako proti severu kakor proti jugu, in to celo precej daleč od obale v morju, iz katerega se dvigajo majhni otočki iz lave. Toda vsi ti otoki niso posledica bruhanja Etne, temveč potresov in podmorskih izbruhov lave. Tako, npr., v Acireale, Acì Castello idr.

Z ženo sva se nastanila – oz. so nas nastanili njeni sorodniki – v udobnem gostišču (albergo) s prijetnim imenom »La Bella Donna«, 862 m nad morjem (Etna ima 3323 m), ker na Siciliji raje pravijo hotelu "albergo", čeprav se po večjih mestih zdaj imenujejo hoteli. Ime Bella Donna velja za lepo žensko, če sta besedi pisani narazen, kadar pa (tudi v slovenščini) sestavljata eno samo besedo (beladona), gre za rastlino, ki raste skoraj po vsej Evropi na nekoliko temnih krajih. Pravilno slovensko

ji pravimo volčja češnja. Njeni listi imajo sicer strahoten duh in njen sad je zelo strupen, je pa koristna, ker jo uporabljajo že od nekdaj proti bolečinam in želodčnem zavijanju, zdaj pa iz nje tudi dobivajo atropino, ki jo uporabljajo za razširjanje zenic. Verjetno imamo tudi za čaj iz te rastline kak slovenski izraz. Danes namreč doma imenujejo veliko predmetov kar tako, kot jih imenujejo naslovi v tujih jezikih na ovitkih. Npr., ne rečem, da je izraz "majaron" slovenskega izvora, a v Sloveniji danes malokdo ve, da pomeni to, čemur sedaj pravijo »oregano«; da, tako: po italijansko in s pisnim ter govornim naglasom na »a«. Mislim, da je za vse to eden glavnih krivcev poznani »Mercator«.)

PEDARA

Pedara dell'Etna je imela po štetju l. 2000 okrog 10.000 prebivalcev; poleti se zaradi turizma številno poveča na 30 do 40 tisoč.

Gostišče "Bella Donna" je med zadnjimi hišami kraja **Pedara**, ki je oddaljena od Katanije kakih 14 km, zadnje hiše Pedare pa skoraj 15 od njenega središča, kar pa je nedvomno svetišče-bazilika sv. Katarine. Ta zadnja bivališča so počitniške vile ali stanovanje premožnejših meščanov, ki so se prenaveličali zmeraj večjega ropota v Kataniji. Žal dovozi v Katanijo niso še najboljši, ker jih je premalo in so ceste preozke za tolikšen promet. Obenem so pa tako vijugaste ter gor-in-dol, kot v Sloveniji.

Pogled s hotela na Etno je sila lep, toda veličastnost in grozljivost tega največjega še delujočega ognjenika v Evropi se kar nekako izgubita, ker je gora pohlevno položna, pogled nanjo pa je bolj pomirljiv kakor vznemirljiv.

Pedara je bila do leta 1639 rimski "tenimentum", kar sedaj imenujejo "casale"; mi bi rekli: naselje. Vsako tako naselje je imelo svoje postave glede na krajevne zahteve. Pedara je spadala pod kraljevo kurijo v Kataniji, obenem z drugimi bližnjimi kraji kot Tre Castagni, Viagrande, Nicolosi. Ker Pedara ni mogla plačati davkov, je podkralj Duca di Alsumar pregovoril mestno skupščino (Giunta), da naj proda naselje zasebnemu lastniku. Tako je knez in gospod (Principe e Signore) Domenico di Giovanni leta 1641 kupil naselje Pedara za 12.000 zlatnikov, s čimer je postal Baron Pedarski in s tem dobil pravico do

56. sedeža v kraljevi zbornici (parlamentu). S tem je Katanija izgubila veliko prihodkov od svojih nekdanjih naseljnikov. Zato sta leta 1652 pravnik Cutelli in škof Gussio zbrala zadosti denarja, da sta kupila Pedaro od don Giovannija, kar je kraljeva (stanovska) skupščina potrdila. Toda veselje je trajalo samo dve leti, ker kraj ni mogel plačevati davkov. Od tedaj naprej je Pedara popolnoma ločena od Katanije. Toda kljub temu, da je imela svojega barona, leta 1613 ni imela več kakor 459 hiš in 1315 prebivalcev. Pod gospostvom baronov so si pridobili Pappalardi veliko oblasti. Eden od njih je upravljal pravico in imel »proste roke« (carta bianca), to se pravi, pravico nad življenjem in smrtjo. Seveda si je sezidal dve krasni palači, ki še obstojata. Njegov vnuk Diego je sicer razdal veliko za zidavo nove cerkve in obnovo mesta, a rodbino je veliko stalo, preden so si spet pridobili dobro ime. Zadeva je prišla tako daleč, da se je ne tako dolgo tega neki kardinal iz te družine podpisoval kar "kard. Pi", priimek pa je spremenil v Papardo.

Pedaro imenujejo Biser Etne. Razlogov za to pa je več. Najprej njena lega pod Etno, kateri se redkokdaj približajo izlivi lave. Nato bolj milo podnebje v poletnem času. Potem pa tudi delavnost njenih prebivalcev, ki so skalnato trdoto lave znali spremeniti v zelene vinograde in lepe sadovnjake, ki so tja nekako do leta 1950 obsegali dve tretjini krajevine površine. Nedvomno je še danes delavnost in podjetnost značilnost prebivalcev te pokrajine. V soboto in nedeljo popoldne tja do pol polnoči ali celo več sva mogla poslušati delavce, ki so postavljali zunanji zid za novo hišo in mleli lavo za apneno ali cementno malto. Človek se takoj zave, da ni v Argentini, vsaj ne v tisti, ki smo jo poznali v prvih letih prihoda, ko so skoraj vsi priseljenci izrabili ves prosti čas za to, da so si postavljali svoje domove. Kaj pa danes? "Kaj si nor! Hišo mi mora država dati zastonj in sredi mesta, ne kje daleč v predmestju!" Morda se bo to sedaj zgodilo, ker bo v osrednji vladi in vladi province precej vodilnih "piqueteros", celo ustanovitelj Quebracho-a, tiste skupine, ki največ razbija in požiga, kot za časa vrhunskega sestanka 34 ameriških predsednikov v Mar del Plati)

Razlag za izvor imena Pedara je več: od "piedi dell'ara" (podnožje oltarja) do "lapidaria" oz. "lapide-piedra" (ker so uporabljali lavo v kosih za ceste in za zunanji spodnji okras hiš, ali pa na drobno zmleto in z apnom ter s cementom zmešano kot silno trdno malto za zidavo ograj in hiš. Kar delajo še sedaj.

Tako, npr., s svetiščem v Pedari. Prva zgradba je iz 14. stol., zadnja pa iz 17. stol., a z okrasnimi dopolnili v 19. stol. Posvečena je po nekaterih Marijinemu oznanjenju, po drugih pa sv. Katarini; toda na glavnem oltarju je Oznanjenje, sv. Katarina pa ima svoj oltar v desni ladji, medtem ko je v levi Rešnje telo. Notranjost cerkve je izredno lepo pobarvana, značilna pa je trdota njenih sten, predvsem ometa. (Seveda so še druge cerkve na Siciliji, ki imajo večjo zgodovinsko ali umetniško vrednost, in so tudi bolj veličastne; npr., Montreale blizu Palerma, na severozahodnem delu Sicilije, ki jo je začel graditi eden zadnjih normanskih kraljev Sicilije, Viljem II., imenovan Dobri, ki je živel od l. 1153 do 1189, medtem ko so Viljema I. imenovali Slabi.)

Pedara ima več lepih trgov z drevesi, kar ni navada v Italiji in tudi ne v Evropi na sploh, čeprav je res, da zadnja desetletja postavljajo na trge največkrat neavtohtone, eksotične grmičke ali različne vrste cvetlic, s čimer se nekoliko poživijo sami kamni in zidovi, zlasti še, ker pogosto ni niti nobenega kipa. Seveda razlikujejo trge od parkov, teh pa ne manjka toliko, kot recimo v Buenos Airesu. (Ki jih sicer ima in velike, a preveč oddaljene za večino prebivalcev.)

KATANIJA

Tako se imenuje provinca in njeno glavno mesto. Provinca Katanija ima približno 3.500 km² in okrog milijon prebivalcev, od katerih jih več kot 40% živi v mestu Katanija. To mesto so ustanovili že Feničani, potem pa je dolga stoletja prehajalo iz ene roke v drugo. Tudi Kataniji Etna ni prizanašala, zadnjikrat jo je delno zalila z lavo pred več kakor 200 leti.

Čeprav gre za zelo staro mesto, so stavbe tudi v tem delu prav zaradi pogostih težav novejše in zato z boljše ohranjenimi predčelji. Novejši del mesta je podoben toliko drugim italijanskim mestom. Precejšnja razlika je morda v tem, kar je sploh značilno za Sicilijo: hiše in stanovanja so obširna, zato je prostorov na razpolago veliko, ti pa so udobni in izredno okusno opremljeni. Človek tako v Kataniji kot v Pedari in drugje občuduje natančno izdelanost vrat, oken, ključavnic, navadno marmornih stopnic in sicer večinsko marmornega ali keramičnega poda. Vse to okusno, a neprenakičeno okrašeno s kakšno rastlino ali cvetjem.

Zaradi povedanega celo sredi mesta Katanija odkrivajo razvaline starih naselij in stavb, tudi 10 do 15 m in več pod sedanjo površino.

Toda sodobna Katanija je pomembno trgovsko pristanišče, iz katerega se izvažajo predvsem žitarice, olje, vino in sadje. Zato je razumljivo, da je promet tako divje hiter kot kjerkoli drugje. Morda z razliko, ki jo je treba priznati, da Sicilijanci zelo dobro vozijo in kar precej spoštujejo vozne predpise, čeprav dirkajo kar se da, kjerkoli le morejo.

SICILSKE JEDI...

Komaj sva stopila z letala, sva najprej morala poskusiti v bližnji restavraciji nekatere sicilijanske jedi. Npr. majhnemu roglju podoben kos domačega toplega kruha, napolnjen s paradižnikovo omako, s sesekljanimi olivami in kdo ve s čim še. Ali pa ocvrt (ali ne) stožec s paradižnikovo omako, popraženim zmletim mesom itn.

Zdi se mi, da kar premalo poznamo toliko sicilijanskih jedi in slaščic. Italijani so prinesli marsikatero jed v Argentino začenshi s pizzo, katerih okus se je pa po mojem skromnem mnenju tukaj neprimerno izboljšal. Škoda, da niso prinesli kakih sicilijanskih dobrot.

Vsi vemo, da Italija ne prideluje niti zrna kave. Nihče pa ne more dvomiti, da so mojstri v tem, kako jo pripravljajo. Za zajtrk so nama seveda postregli s kavo in rahlo stepenim mlekom. Tako mleko v kavi vzbuja videz, da gre za smetano, kavi pa daje nek poseben okus nekam manj trdo-rezkega in bolj mehko-rahlega. Če se ne motim, je bila to zame že 17. različica italijanskega pripravljanja kave. K temu so navadno dodajali v domači peči (in pred vsemi do skoraj 250 možnimi gosti) lepo zapečen, nekoliko sladek kruh v obliki ne tako majhnega rožička, pred katerim morajo sneti klobuk vse "croissantes" in celo naše "fakture"; drugi kos je bila precej sladka krušna "kita" (tranciata), lepo spletena v obliki pravokotnika.

Rib je izredno veliko vrst. So iz Sredozemskega morja, ne daleč od obale, neprimerno boljše kakor tiste iz Jadrana, ki so majhne, precej trde in s preveč igličastih koščic. Zdi se mi, da je med najboljšimi "pesce-spada" (riba-meč), podobna argentinski "pez-espada", a morda nekoliko manj slana in mehkejša.

O tim. "morskih sadovih" je težko kaj povedati, ker jih je vseh vrst. Domačini jih navadno jedo kot predjed (antipasto), razen kadar jih zamenjajo za razne vrste sira in pršuta, seveda z obilico olivnega olja. No, če kdo v Siciliji naroči to predjed, naj kar ostane pri njej, ker že ta sama več kot nasiti, če ne prenasiti. Nemogoče je, da bi se človek spomnil vseh najrazličnejših vrst morskih sadov. Vem pa, da jim dajejo navadno svoja imena, ki se večkrat komu rogajo, kot, npr., v Argentini imena za bobе (uradno: berlinesa, sicer pa...). Tako jedo "sirakuške oči", ocvrte "papeževe testikule", (to zadnje seveda z bolj krepkim imenom) ipd.

Neko nedeljo smo se sprehajali na trgu pred občino, kjer imajo redno razstavo zadnjih modelov avtov in motorjev. To je bilo ropotanja, združenega z moderno "glasbo"! Toda potem ko smo prečkali park, se nam je odprl lep razgled proti krajem kot **Tre castagni** (Trije kostanji), **Nicolosi** idr. Valovita pokrajina z lepimi novimi hišami in cerkvami ter cerkvicami me je spominjala na Slovenijo; manjkalo je samo malo več drevja in gore v daljavi. Toda začelo je deževati in smo se morali zateči v neko kavarno. V stari Pedari, če se kdo ne piše Pappalardo, se pa Rapisarda. Zato imata ti rodbini tudi vsaka svojo ulico, kjer so sprva živeli, nekateri pa še sedaj. (Še drug, precej znan priimek rodbine, ki izhaja iz Pedare, je Zappalà. Ne vem, koliko ima ta priimek skupnega z našo Zapalo.)

Kavarna-slaščičarna, kamor smo šli vedrit, je bila tokrat Pappalardo. Tam sem moral poskusiti – fino povedano – »sicilijansko dojko«, ki je nekaka zelenkasta polobla z višnjo na vrhu; okus je podoben grozdnemu sladoledu, a ni ne sladoled ne hladečina. Neka sorodnica nam je kupila več kg slaščic, ki jim pravijo »pasta di mandorla« (pasta iz mandeljev), obenem pa nama je rekla, naj jih mirno shranimo do Argentine, ker da se obdrže dolge mesece. Res sva se odločila, da bova več ovitkov (podarjenih ali kupljenih) knjig poslala po pošti, te dobrote pa nesla v kovčku. Na srečo nam nikoli nihče ni pregledal prtljage in tako so se skoraj vsi ženini sorodniki mogli prijetno seznaniti s to slaščico.

Sploh se človek čudi, koliko različnih slaščic imajo na Siciliji, oz. kako isto stvar pripravljajo na več načinov. Npr., na letališču v Kataniji se lahko kupi v slaščičarni piškote, ki jim tukaj pravimo 'masas secas', a v obliki in barvah naravnega sadja: breskev, hrušk, banan, jabolk, kivijev ipd.

Tudi sadja je na Siciliji vseh vrst. Nekaj je res uvoženega, večina pa je domača proizvodnja: od velikega, okusnega grozdja do raznih vrst hrušk; od breskev in marelic do jabolk, od višenj do ogromnih kakijev vseh barv, velikih kot večja pomaranča; od fig do 'fighi d'India', ki jih je bilo prav tedaj na vseh vrtovih vse polno. Te fige so sad kaktusa, ki mu v Argentini pravimo 'tuna', toda sad je na Siciliji najrazličnejših barv ter precej večji od argentinskega, pa tudi silno okusen. (Šp. slovar opisuje »tuno« kot vrsto kaktusa ali figovo drevo iz Indije, a poudarja, da je njegov izvir Mehika. Včasih tunam v španščini pravijo 'nopral', v nekaterih južnoameriških državah pa 'chumbera' –izg.: čumbera-, njenim figam pa 'chumbo' –izg.: čumbo-, kar v Argentini ne bi bilo mogoče, ker vemo, da je 'čumbo' eden izmed neknjižnih izrazov za revolver.) V Argentini iz sadeža tune kuhajo tim. 'arrope', ki pa ni 'méd iz čebelnega satovja', kot ga označi Gradov špansko-slovenski slovar. (Mimogrede: slovar ima vsaj za argentinsko španščino toliko napak, da bi človek moral napisati o njem temeljito kritiko.) Že v Italiji sem podvomil o tem, da bi se izraz 'indijske fige' nanašal na današnjo Indijo, nekoč imenovano Vzhodno, medtem ko je bila Amerika Zahodna Indija ali Zahodne Indije. Če je izvor v Mehiki, se torej izraz nanaša na Ameriko. Tako so jo poimenovali prvi Španci v Mehiki, ker so gotovo našli neko podobnost z že poznanimi figami.

...IN SICILSKE PIJAČE

Pijače so poglavje zase. Ali bi sprejeli 'mandeljevo mleko', če bi vam ga kdo ponudil? Jaz sem ga, ker gotovo v tem primeru 'poskusiti ni greh'. Je popolnoma mleku podoben sok, a okus je bolj podoben posnetemu mleku, vsekakor pa nima kaj dosti okusa po mandeljnih.

Ker so ravno nehali trgatev, je bilo seveda mošta vsevprek. Nekaj turistov, ki jim je bil preveč všeč, se sicer ni opijanilo, a naslednji dan so morali pozabiti na izlete.

Kot po vsem svetu, so tudi na Siciliji vina 'normalizirana' in 'tipificirana', a če le morejo, imajo rajši domača vina. Ta so bela ali rdečkasta; ni temnih, kot v Argentini. Bela so rezkejša in gostejša od tipificiranih, ki so dandanes z dodatkom sladkorja ali njegovih nadomestkov na hitro pripravljena za skoraj takojšnjo porabo. Rdečkasta oz. svetlordeča sicilska vina so precej lažja od argentinskih, a prvi vonj (bouquet) je močnejši in ne-

kako bolj izrazit, tako da ga že po vonju hitro razločiš od belega. Kot vsa vina tudi sicilijanska dobro teko po grlih, v glavo pa ne stopajo toliko, ker z njimi zalivajo obilico navidezno težkih jedi; menda tudi zaradi tega, ker izdatne količine olivnega olja zmanjšajo takšne neljube učinke.

OD ENEGA "ACI" DO DRUGEGA

Vse naokrog ob sicilski obali ali blizu nje vozi železnica. Toda prav na tem koncu je speljana skozi številne predore, kar onemogoča dober razgled. Na srečo za naju to ni bila težava, ker so naju vozili z avtom sem ter tja.

Vzhodnosiciljska obala in delno njeno primorje je od Katanije nekako do Taormine polna krajev, ki se začenjajo z imenom 'Aci(s)'. To je ena izmed dediščin dejstva, da je bila Sicilija del Velike Grčije. Legenda, ki prihaja iz tistega časa, pravi, da so na tej obali nekdaj živeli velikani, zato jo še danes imenujejo **Obalo kiklopov**. Acis je bil pastir, sin favna in ninfe, v katerega se je zaljubila nereida Galatea, kar pa je povzročilo ljubosumnost velikana Polifema, ki je Acisa iz maščevanja treščil ob neko skalo, nakar je morski bog Neptun na Galateino prošnjo spremenil Acijevo kri v reko, torej v tisto, kar je bil Acis nekoč. (O tem je pesnil tudi Ovidij v Eneidi, 3. knjiga.) Polifem je bil tisti, ki je že oslepljen vrgel ogromne skale proti Odiseju, ko je ta hotel uiti njegovi jezi (gl. Odiseja, 9. rapsodija). Legenda pravi, da so to tiste tri velikanske skale iz lave, ki jih sedaj ogledujemo v morju pred mestom **Acì Trezza** in se imenujejo **Kiklopski otoki**.

Mesto Acì Trezza je bilo nekdaj kraj, v katerem so se pretežno ukvarjali z ribolovom. Znamenit je pa tudi zato, ker se je v njem rodil izumitelj slovitega italijanskega sladoleda, Procopio de'Coltelli. Vendar je treba pripomniti, da so že Arabci v pokrajini Katanija za časa svojega gospodstva nad Sicilijo začeli mešati sneg z Etne z limoninim sokom, s čimer sicer niso naredili sladoleda, vsekakor pa nekaj podobnega.

Vprašanje je, zakaj je toliko krajev, ki si prilaščajo Acijevo ime. Zgodovinarji sodijo, da je bil morda Acis ime kakega kraja, ki je bil porušen, preostali prebivalci pa so se razpršili po bližnjih obalah. Prav tako naj bi Polifem predstavljal in poosebljal potrese in bruhanje ognjenikov.

Na vožnji iz Katanije v smeri proti Messini sva si mogla ogledati mesto **Acireale**, ki je sedaj zelo turistično, najbrž zaradi dobro ohranjenih, značilnih baročnih stavb, kipov in slik, ki prevladujejo nad drugimi slogi. Blizu Acireale je **Aci Castello**, ki ima obmorsko trdnjavo, zgrajeno na visoki skali iz lave. Zelo je viden dohod do obale tik pod njim, tako da so se ob napadu mogli hitro zateči pod gradom na obalo. Po preceji strmih stopnicah, ki se večkrat obrnejo za 180 stopinj, se pride do prvih ploščadi. Mlad nemški par je šel za nama. Ko so stopnice spet zavile, se je fant zjezil, češ da je to ena grdih italijanskih prevar: ko misliš, da si že prišel na vrh, se ti pa odpre novo stopnišče. Na gradu je na eni izmed majhnih ploščadi sicer majhen, a lep vrt najrazličnejših kaktusov. Prostorov v tem majhnem gradičku ni veliko, saj že na zunaj dela vtis, kot da bil samo kak obrambni stolp. Z gradu pa je lep pogled na mesto in na nasprotni del majhnega zaliva, kjer kar mrgoli ribičev in turistov, ki ležijo na soncu ali plavajo v prozornem morju.

OD KOD ARGENTINSKI POMEN IZRAZA »PAISANO«

Rojaki iz okolice Katanije vsem krajem, ki niso mesto, na splošno pravijo »paese«, ljudem pa 'paesani', ki sicilsko zveni kot 'paisani'. Zdi se mi, da sem šele na Siciliji dokončno razumel, kaj hočejo reči italijanski naseljenci v Argentini, ko v šp. govorijo o svojih 'paisanos' (ital.: paesani). Ne mislijo na 'país' v šp. pomenu, torej pokrajina, dežela, država. Jasno je, da 'paisano' zanje ne pomeni isto kot v španščini: rojen v določeni pokrajini, prebivalec iz notranjosti ali – poslabševalno – 'kmet v mestu'; torej ne, da je sorojak, temveč da prihaja iz istega rodnega kraja (paese).

»ALI SE SPOMINJAŠ NA TAORMINO?«

Veliko Argentinec pozna istoimenski naslov romana Silvine Bullrich. Zato ima neko svojevrstno čustveno razmerje do Taormine. Kdo bi si mislil, da jo bom kdaj videl od blizu! Ko smo se peljali iz Katanije na sever proti Messini, sem nehote nekje opazil cestno naznačbo za smer proti Taormini. Uganil sem, da naju peljejo tja, ne da bi nama povedali. Dejansko ni daleč od Katanije, po avtocesti (delno) morebiti kakih 80 km.

Če bi iskal odprtosti, prostornosti in udobnosti, Taormina gotovo ne leži na najboljšem kraju. Najbrž je bila svoj čas neke vrste utrjeno mesto s svojo lastno upravo. Po eni strani jo varuje morje, po drugi pa dejstvo, da so njene stavbe nekako pritisnjene na sorazmerno visoko in precej strmo vzpetino. To dela vtis, kot da bi bilo mesto prav po srednjeveško stisnjeno, hiše ožje in manj prostorne ter udobne. Potrjuje nas v tem sumu to, da ima Taormina na vsakem vhodu velik zidan lok; obadva sta lepo okrašena in spominjata na rimske slavoloke. Toda gre za vrata, vhod v Taormino: na severu messinska vrata, na jugu katanjska (oz. po drugih sirakuška). Vmes je stisnjenih nekaj cerkva, lepih stavb in sicer majhnih, a prijetnih trgov. Dejansko se Taormina omejuje predvsem na eno samo ulico, ki rabi obenem za sprehode, prodajo in nakup raznih spominčkov ipd. Nikomur pa bi ne svetoval, da si tukaj kaj kupi, čeravno je kakovost prvovrstna, ker je vse drago kot žefran.

Razumljivo, saj turistov iz vsega sveta kar mrgoli. Tudi midva sva naletela na nekaj Argentincev: na pravkar poročeni par iz samega Haeda, za katere nihče ni vedel, kam sta šla na poročno potovanje; in na starejša zakonca z našega 'finega' buenosaireškega severa, ki sta se pritoževala, zakaj da je amfiteater 'tako daleč gor v hribu' in zakaj da so stopnice tako strme... So ljudje, ki jih nič ne zadovolji. Še dobro, da nista rekla, da imamo v Argentini vzpenjače kamorkoli, celo tistih komaj 20 m od Reke Srebra do razgledne točke za stolnico v San Isidru!

Bolj proti morju je nekaj lepih hotelov štirih in petih zvezd, ki so že delno skriti med sicer ne pogostim zelenjem. Stranske ulice v kraju pa so ozke, včasih manj kakor 2 m. Po stopnicah se vzpenjajo proti vrhu griča in peljejo k posameznim hišam. Vendar so tudi te nekdanje steze okrašene z lepimi javnimi svetilkami, kar mora ponoči dajati vsemu kraju lep videz.

Treba se je nekoliko povzpeti, da se pride do 'Teatro Antico', ki je dobro ohranjen nekdanji amfiteater z novim odrom in sedeži, tako da se tudi sedaj morejo v njem v polni sezoni predvajati igre, koncerti ipd.

Od koderkoli iz Taormine pa obiskovalec lahko opazuje morje ali pokrajino tja do Etne, ki se dozdeva tako blizu. Panoramski pogledi so izredno lepi. V tem oziru ima Taormina res prednostnosten značaj.

PIAZZA ARMERINA

Kakih 90 do 100 km od Katanije proti zahodu, skoraj na pol poti do sredine Sicilije in skoraj v enaki razdalji do severne in južne sicilske obale, so pred nekaj desetletji začeli odkrivati pomembne razvaline nekdanjega tim. rimskega podeželskega naselja ali 'tenimentum'. Bližnji kraj se imenuje Piazza Armerina, razvaline pa Villa Armerina. Gre za veleposest kakega rimljanskega bogataša, ki si je ustvaril svoje udobno, a bukolično življenje daleč od Rima, njegovih sporov in spletk. Nekaj podobnega so zdaj odkrili v nekaterih štajerskih dolinah v Sloveniji, a ne bi si upal reči, da bodo tiste razvaline pokazale tako veliko raskošnost, združeno z izrednim estetskim čutom. Za to je bilo potrebnih mnogo umetniško nadarjenih in izvežbanih sužnjev (oz. kasneje tlačanov).

V to Villa Armerina so nas torej zapeljali nek drug dan spet drugi sorodniki. Ti so se med seboj vrstili in celo prerekali, kdo naju bi vozil, tako daleč gre njihova prijazna gostoljubnost. Marsikje je ravno nasprotno: skušajo se čim prej znebiti takega bremena in ga prenesti na koga drugega. Zato je po mojem najbolje, če človek v tem pogledu ni odvisen od nikogar: če si ne moreš najeti avta, se vozi z avtobusom ali vlakom. Sam pa rajši sploh ne potujem, če si ne morem najeti hotela ali stanovanja, ker nočem biti nikomur v breme. Vsakdo rad pogosti enkrat, morda dvakrat. Preveč je pa pričakovati, da bi bil kdo po cele dneve ali celo tedne na razpolago z vsem, morda celo z avtom in časom. Pomislimo samo na sedanje argentinske razmere. Pa tudi na dejstvo, da večina srednjemeščanskih hiš v Argentini nima sobe za goste. (Doma v lepi novi ne-slovenščini stanovanjem za začasno oddajo v najem pravijo apartma, a pri tem ne izgovarjajo 'ma' po francosko skozi nos, kar je res škoda, ker jim jemlje nekaj njihovega svetovljanstva-kozmopolitstva, globalnosti in splošno-kulturne razgledanosti.)

Doslej izkopane razvaline tega posestva se raztezajo na stotine metrov. Pokrite so s prosojnimi strehami, ob straneh pa so večkrat zavarovane z debelimi šipami. Ko sonce pripeka, je pod tako streho kar prevroče, obenem pa ogrodje strehe meče sence na tisto, kar bi si turist rad natančneje ogledal ali slikal. Vsekakor je ogled kraja kar dobro urejen, ker je skoraj povsod naznačena smer. Pomembno je tudi, da so dobro berljivi napisi v raznih jezikih, tudi v španščini, ki naznačujejo dnevne sobe, igralnice, jedilnice, kopalnice itn. Na nekaterih mestih je

jasno vidna nekdanja dvojna napeljava mrzle in tople vode po svinčenih ceveh. Marsikje so kar dobro ohranjeni, lepo izdelani vodnjaki s pitno vodo (šp.: bebederos). Tla so narejena iz majhnih raznobarnih kamenčkov, podobnim nekdanj v Argentini zelo uporabljanim tim. 'venecianas', samo da v Villa Armerina niso ne kvadrati ne pravokotniki, temveč najrazličnejši nepravilni štirikotniki. Na njih, kaže, so zelo dobro ohranjene barvane freske, ki s svojimi motivi nakazujejo, za kateri del poslopja gre. Slike pa ne predstavljajo samo enkratnega prizora, temveč v časovni sosledici opisujejo določeno delovanje: lov, ribolov, kopanje, priprave za kuhanje oz. pečenje (od pujska do raznih rib) itn.

Kraj je res vreden obiska, saj je menda ena najbolj ohranjenih pozno-rimljanskih in delno srednjeveških razvalin. Verjetno teh posestev niso dosegli razni vdori najrazličnejših narodov v Sicilijo, ker je daleč od obale in visoko v gorah. Res je pa, da je bilo še konec septembra turistov kar preveč: od Severnoamerikancev, Angležev, Francozov, Nemcev, Nizozemcev, Špancev, Avstralijancev do Japoncev in Južnokorejcev; celo Rusov ni manjkalo.

Samo mimogrede omenim nekaj, kar ni tako poznano. Na Siciliji je veliko amfiteatrov, od katerih jih je veliko zelo dobro ohranjenih. So pa še drugi sledovi različnih narodov, ki so zasvojevali Sicilijo. Na otoku je veliko in zelo dobro ohranjenih katakomb. Vse tudi kaže na to, da se bodo nova odkritja še nadaljevala, ker sem prepričan, da je zdaj italijanska vlada že spoznala, da Sicilija prinaša državi veliko dobička s turizmom, in da se bo ta v bodočnosti samo še povečal.

SICILIJANCI IN DRUGI

Na Siciliji boste težko videli zamorce. Je res zadnja desetletja nekaj Kitajcev in Korejcev - kje jih pa ni? -, čeprav jih midva nisva videla. Malo več je Arabcev. Večina jih je prišla iz Tuniza, nekaj iz Libije in Alžira, kar pomeni, da se po barvi kože ne razlikujejo dosti od domačinov. Prej so Sicilijanci hodili iskat dela predvsem v Južno Ameriko, po 2. svetovi vojni so začeli odhajati na zmeraj bolj industrializirani italijanski sever, nekaj pa jih je šlo v druge evropske države. Kdor le more, se sedaj vrača na rodni otok, kamor pa so se začeli priseljevati tudi premožnejši ljudje iz severne Italije.

V pogovoru z nekom, ki bi rad dal delo Argentincem italijanskega državljanstva, se je pritoževal nad politiko osrednje vlade. Rekel mi je, da res nekatere, ki pribežijo iz Afrike, vrnejo nazaj v njihove države, nekaj pa jih ostane. S tem odvzemajo možnost za delo italijanskim državljanom iz Argentine. Vzrok za to je kaj preprost: vsem italijanskim državljanom je treba plačevati enako za isto delo; za vse je treba plačevati socialno skrbstvo in v pokojninski sklad; odškodnina za odpust je enaka drugim Italijanom. Ni pa tako s pribežniki iz Afrike: njihova plača je včasih do polovice manjša, večina jih dela na črno ali uradno prejema manjše plače, ne plačuje se torej vsega ali sploh nič socialnega skrbstva, prispeva se malo ali nič v pokojninski sklad, odškodnina za odpust pa je nizka ali je sploh ni. To je poznan in vedno znova ponavljan primer človečansko nepravilnega, predvsem pa nekrščanskega izkoriščanja, ki ga je tudi v Argentini dosti. Upam, da ne med slovenskimi rojaki! Italijanska vlada in sicilske oblasti torej nočejo videti, kaj se dogaja pred njihovimi očmi, ker s tem imajo dobiček vsi, razen arabskih delavcev in italijanskih državljanov po svetu, ki zaradi tega ne morejo dobiti dela v Italiji.

VTISI ALI DEJANSKOST?

Dobil sem vtis, da vsaj v tim. tradicionalnih družinah, kjer dela samo mož, doma moški malo govore. Vse je v ženskih rokah. S tem pa ni rečeno, da zadnje besede nimajo moški, in da ta ni po argentinsko: 'Da, dragica.'

Zanimivo je, da med starejšimi, ki jih je vedno več, prevladujejo določena imena: Giuseppe, Salvatore, Giuseppina. Za vsa ta imena imajo pa številno različic, kar jim menda omogoča, da v družinah razlikujejo med enim in drugim z istim imenom. Kdo bi si mislil, da je, npr., Cettina taka pomanjševalnica za Jožefino? Mlajši imajo seveda kakršnakoli imena. Nekateri se vračajo h Grkom (Helena), drugi so enaki po vsem zahodnem svetu posplošenim imenom, še drugi pa izbirajo prav svojevrstne (Azija ipd.)

V resnici otrok ni zadosti. Zato je razumljivo, da se je končno zgibala italijanska osrednja vlada in začela z nekoliko bolj številnim družinam naklonjeno politiko. Toda sodim, da ne bo zadosti. Tako se lahko uresniči napoved na statističnih podatkih, da bo leta 2050 imela Italija 15 milijonov prebivalcev manj, torej v celem samo 45 milijonov. To bi mnogo pomenilo

zaradi manjšega pritiska na Slovenijo, a kaj ko je tam porast vsaj doslej še nižji.

Zbudilo pa mi je pozornost dejstvo, da je kar precej tim. nedeljskih vernikov, ki hodijo vsako nedeljo k maši. Ne vem, če dosti manj kakor v Sloveniji, a neprimerno več kakor v Argentini.

NAREČJE IN PRAVILNA GOVORICA

Prepričal sem se, da na Siciliji na splošno govorijo boljše italijanščino kakor kje drugje: Rimljan zavija po svoje in prav tako Milančan, Benečan ali Tržačan. Sicilijanci morda govorijo pravilnejšo italijanščino nekoliko bolj počasi kakor drugi Italijani, a njihova izreka je silno jasna. Težko je dobiti po mestih Sicilijanca, ki bi govoril samo v svojem narečju: če pa, kaže, da mu je všeč in je ponosen na to – kakor denimo naši Kordovčani.

Toda kadar mislijo, da so sami, zaidejo v narečje, v katerem usta malo odpirajo, dirkajo pa kot v F1 – tedaj ne boste razumeli čisto nič. Priznati je treba, da v tem prvačijo ženske.

PREVEČ GOSTOLJUBNOSTI?

Kdor bi prišel na Sicilijo v prepričanju, da gre za zgodovinsko pomemben, a zaostal otok, se bo razočaral, oz. bolje presenetil. Ne očarala ga bodo samo pričevanja različnih civilizacij in ostanki vladavin, ki so si zaporedoma, včasih pa celo istočasno osvajale ta sredozemski otok. Sicilija si ga bo pritegnila tudi s svojimi še ohranjenimi edinstvenostmi – jedi, šegami in običaji, celo vraževerji -, ki jih tam rojeni prebivalci skrbno varujejo. Očaral pa ga bo tudi nepričakovan razvoj na vseh področjih: prometne zveze (letalske, železniške, avtoceste in ceste drugih vrst); moderno sadjarstvo in poljedelstvo; krepak industrijski in trgovski razvoj; usodobljeno hotelirstvo ipd.

Z ženo sicer nisva šla obiskat Sicilijo zaradi takih zadev. Najin namen je bil kratek obisk k sorodnikom njenega očeta, od katerih jih je nekaj že obiskalo Argentino. Toda če so Argentinci čustveni in svoja čustva tudi izražajo, potem se to še stopnjuje z večino Italijanov, še bolj pa s Sicilijanci. (Razumljivo, da se to opaža v manjši meri v velikih mestih, kot Rim ali Milan, kjer prevladuje trgovski čut, bodisi zaradi močne industrije,

bodisi zaradi izredno visokih prihodkov s turizmom, ki večkrat puščajo ob strani osebe in njihove potrebe ter želje.)

Težava s Sicilijanci je prav ta: skoraj nimajo mere v svoji gostoljubnosti! Obiskovalca – sorodnika ali ne – kar zasipavajo z jedjo in pijačo, in ker ljubijo svojo zemljo in so ponosni nanjo, vozijo obiskovalca sem ter tja, zato da bi si v tistem kratkem času mogel čim več ogledati. Pri tem res ne pozabljajo, da se obiskovalec utruja, ali da je že preutrujen, a vedno zaupajo, da bo zdržal napor. V tem sem jih večkrat sam zase primerjal z nekdanjo (?) slovensko gostoljubnostjo, ki so jo izkazovali celo Gorenjci, čeprav so med Slovenci na slabem glasu, češ da so skopi. Slovenci imajo namreč navado – oz. so jo imeli –, da so ti takoj dolili šilce ali kozarec do vrha, čim si malo odpil! Če me ne bi pred leti vnaprej poučili, naj ne izpraznim šilca z žganjem ali kozarca z vinom, in naj samo malo posrkam, bi bil po nekaj obiskih pošteno pijan.

Ko sva prišla v Rim, sva opazila, da bova malokdaj jedla zunaj – toliko stvari so nama dali za na pot, nekatere so kar poskrili po najini prtljagi.

ZARES »PRVA POMOČ« IN ŠE VEČ!

Če kak obiskovalec Sicilije kdaj vendarle omahne, najsibo zaradi utrujenosti ali zaradi preobilnosti hrane ali premočnih vtisov, potem Sicilijanci na mah sprožijo celo vrsto najrazličnejših postopkov: od prastarih domačih zdravil do prve pomoči.

Kljub temu, da so domača zdravila res začela uspešno delovati, sva morala z ženo zaradi varnosti iti tudi na tim. prvo pomoč v Pedaro. Tako sva se s kupico sorodnikov znašla pred poslopjem, ki bi bilo v Argentini kar precej velika mestna bolnišnica. Odprlo nam je čedno in morda malo preveč pozornost zbujajoče dekle, o kateri sem sprva mislil, da je vratarica, potem da uradnica, nato da morda bolniška sestra. Toda Italijani, za katere pravijo, da so birokrati, ne zapravljajo tako kot v Argentini, kjer pravimo, da je treba 8 delavcev za to, da se zamenja žarnico: dva držita lestev, dva odvijata žarnico, dva jo privijata, dva pa medtem pripravljata 'asado'. Ne, na Siciliji je bila ta vratarica-uradnica-bolniška sestra dejansko zdravnica! Priznam, da sem sprva malo podvomil o njeni zdravniški usposobljenosti. Toda njeno profesionalno ravnanje, povezano z izkazovanjem pristne čustvene zavzetosti, me je kmalu prepri-

čalo, da sem bil v zmoti. Zaželel sem si, da bi »katerikoli bolnik« v Argentini, najsibo domačin ali tujec, bil tako hitro deležen take zdravniške oskrbe in vsaj malo take pozornosti, kot jo je pokazala ta mlada sicilijanska zdravnica oz. pravzaprav ta mestna 'prva pomoč'.

ETNA MI JE OSTALA DOLŽNA

Prav tisti dan, ko smo bili namenjeni, da naju peljejo na pogled v žrelo ognjenika, je malo rosilo. Kar je bilo zadosti, da sva se morala odpovedati želji, da bi videla od blizu, kako se iz Etne 'kadi'.

Sam sebi sem rekel: no, Etna mi je ostala dolžna. Ne vem, če bom še kdaj sploh mogel na Sicilijo. A če pridem do tja, bom zagotovo šel tudi na Etno. Človek ne sme kar tako hitro popustiti! To me spominja na dogodek iz begunskega življenja. Kadarkoli smo v taborišču dobili tiste severno-ameriške pločevinke s hrano za 48 ur, ki so jo nosili s sabo letalci za primer, da bi jih sestrelili, smo jo vedno mahnili kam v hribe. Nekoč smo se tako odpravili s pokojnim Jožetom Mavričem, Jožetom Plevnikom (zdaj jezuitom v Kanadi) in menda dr. Francetom Pucem (zdaj v ZDA) na neko goro blizu taborišča Peggetza pri Lienzu na Vzhodem Tirolskem. Ves dan je po malem deževalo. Samo včasih je skozi oblake malo posvetilo blede sonce, a zadosti, da smo videli vrh precej blizu. Vendar smo zaradi 'zdrave pameti' odnehali. Da bi prihodnjič zvedeli, do kam smo prišli, smo pustili pod neko skalo dva ali tri krompirje, ki smo jih nesli s seboj zato, da bi jih kje spekli na žaru. Kak mesec kasneje sva mogla samo dva poskusiti znova zavzeti vrh. Prišla sva brez težav. Toda oba sva se malo zježila, ko sva našla krompirje komaj nekaj metrov pod vrhom! Zame je bil to nauk za vse življenje.

STIK S KORENINAMI

Ni mi žal, da sem namenil malo manj dni za obisk Slovenije. Ne zato, ker je precej dni skoraj neprestano deževalo, ali ker sva zaradi tega imela na razpolago manj časa za ogled vsaj zame najlepših koncev domovine in za srečanje z mojimi sorodniki.

Ni mi žal za to, nasprotno, od srca sem vesel, ker je žena prvič mogla priti v neposreden stik z zemljo svojih pred-

nikov po očetovi strani, s tem pa tudi s svojimi sorodniki. Tokrat sem v primeru žene in njenih sorodnikov znova doživel to, kar sem sam čutil ob prvem obisku Slovenije po 24 letih in potem vselej, kadarkoli mi je bilo dano iti. Ni čudno, da mi je mala sestrična, s katero se nisva videla vse od leta 1969, po več kot 36 letih vedela natančno povedati, kako me je sprejel njen stari oče, moj stric – potem pa smo praznovali ves dan in pozno v noč.

Hudo se moti, kdor misli, da iskanje svojih korenin - in potem rast iz njih ali z njimi - nima nobenega smisla. Verjetno mu vest ne bo nikdar nič očitala. Prej ali slej pa bo udarila na dan podzavest, kri oz. geni (dandanes na dnevnem redu).

SKOZI RIM

V Rimu sem bil šele tretjič in tokrat samo za nekaj dni. Toda vsakič sem moral priznati, da ima to "sveto mesto" nekaj, kar človeka vedno znova preseneti, prevzame, očara. Kljub tolikerkim bolj ali manj pomembnim zadevam, ki Rimu jemljejo precej privlačnosti.

VLAK FIUMICINO-TERMINI

Ker sem bil zadnjikrat v Rimu pred petintridesetimi leti, mi je na prvi pogled padla v oči razlika v tem, da ima človek od letališča Fiumicino do končne postaje v Rimu (Termini) na razpolago udoben in sorazmerno poceni vlak, ki poleg tega vozi v bolj zahtevnih urah skoraj vsake četrte ure. Seveda je potnik za prtljago v vseh pogledih odgovoren sam. Najbolje je, če jo ima pri sebi in stalno pazi nanjo.

Zanimiva je zelo nepopolna kontrola voznih listkov. Kdor si ga kupi, ga seveda spoštljivo oveljavi pred vstopom na peron med obema tiroma; kdor si ga ne, prav tako mirno gre na peron in potem na vlak. Komaj je vlak odpeljal, že so po zvočnikih grozili z močnimi globami za tiste, ki ne bi imeli voznega listka, čeravno so že vnaprej izvzeli prtljago. Ko pa je vlak pripeljal na Termini, nihče ni nič povprašal po voznih listkih. Na desetine se jih je tako pripeljalo zastonj, v veliki večini zamorci. Kdo bi si mislil, da so v tem pogledu kontrole v Rimu še manj resne, kot na naših velebuenosaireških železnicah.

PODZEM(ELJ)SKA

Zame sta bili novost tudi dve podzemski liniji. Sicer delujeta že dolga leta, a vozovi so še kar dobro ohranjeni. Na zunaj jih je sicer precej tako pobarvanih kot so naši, v čemer posnemajo "yankije", čeprav te v Južni Ameriki veliko iz vsega srca sovraži. To sovraštvo je baje namenjeno samo takim zverinam (oz. zverem) kot predsedniku Bushu ali visokim funkcionarjem finančnih in gospodarskih veledružb, ne pa ljudstvu na splošno, ki je tako – kako bi rekel z našo levico? – tretjesvetsko-kulturno, jaz pa bi dodal: in plitvo.

Na podzemski v Rimu delujejo hladilne naprave, napisi in zvočniki, ki napovedujejo postaje, celo stran, kjer se bodo odprla vrata na prihodnji postaji, toda vrata niso v vseh vozovih popolnoma avtomatična, ampak je treba pritisniti na dokaj velik gumijast gumb. Če bi imeli kaj takega v Argentini, bi že čez nekaj dni ne delovalo. Gotovo se še spominjamo, kako so predvsem na zahodni liniji (nekdanja Sarmiento) pred kakimi štirimi leti napovedovali, da vlak ne bo mogel odpeljati, če ne bi bila vsa vrata zaprta. Toda "črne glavice" (cabecitas negras) so iznajdljive in so hitro "pogruntale" vsaj dve možnosti, kako prevarati "najnovejši svetovni izum" in na ta način "ogoljufati" sistem, za katerega so se vsa vrata zaprla in bi torej vlak mogel odpeljati, dejansko pa se ljudje hladijo (ali mrazijo) pri odprtih vratih – medtem ko so okna tako ali tako skoraj vedno odprta ali zaprta ali pa nimajo šip. Če se pa dogodi nesreča, da kdo pade z vlaka (ali če ga celo porinejo z njega, kar se tudi dogaja), potem je seveda krivo podjetje, ki ima vlak v občasnem zakupu.

Važno je, da rimski podzemski liniji skoraj zadoščata za to, da človek hitro pride do skoraj vseh tistih krajev, ki so turistično bolj zanimivi.

TUDI V RIMU KRADEJO

Ker je pogosto na podzemskih precej gneče, je treba paziti na tisto, kar človek nosi s sabo. Po mojih vtisih so v tem primeru bolj pogosti "žeparji" kot tatovi, ki ti nekaj na hitro iztrgajo (šp.: arreatadores). Po argentinski navadi nosim del denarja v lepem žepu spredaj, robec v desnem zadaj, papirne robčke pa v levem žepu zadaj. Mene sta dvakrat hotela okraستي najstnika v spremstvu nekoliko starejših deklet (sester ali kaj drugega). Fantiča sta v desni roki navidezno nosila večjo papirnato vrečko,

dejansko pa sta imela prste globoko v vrečki, ki je ob strani imela komaj vidno odprtino. Sestra je bratu namignila, kdo ima kaj sumljivega v žepih, fantiček pa se je bodoči žrtvi počasi približal in ji vtaknil prste v levi žep spredaj, ne da bi ta se zavedela kdaj. V mojem primeru je imel smolo: hitro sem ga zagrabil za pest, da je skoraj zastokal, na naslednji postaji pa je izginil kot kafr. Drugič se je zgodilo nekaj podobnega, samo da mi je tokrat ukradel papirne robčke in je tudi sestopil na prvi postaji, s katere me je gledal porogljivo v obraz. Jaz se nisem mogel zdržati, ne da bi mu pokazal argentinsko gesto, ki jo poznajo tudi v Italiji, in s katero se da prizadetemu vedeti, da je tisti, ki je "nastradal" on in ne njegova "žrtev". Da bi videli njegov izraz! Tedaj sem si zaželel, kar seveda ni prav, da bi mu bil moral med robčke vtakniti kakšno "govnobrajsko" darilo.

Toda tatov je povsod drugod tudi dosti. Kjer so prostori večji in je manj policije ali karabinerjev, si radi prilaščajo moderne fotoaparate, filmske kamere ali mobilne telefone. Iztrgajo jih iz roke ali z rame, potem pa stečejo. Ker okradeni začne kričati, drugi tečejo za tatom, a ko ga zgrabijo – če ga –, ta nima več ukradenega. Med tekom je komu skrivaj izročil ukradeno. Teže je, kadar to delajo motociklisti, kar je precej v navadi tudi v Argentini, čeprav si na starejše osebe upajo celo s kolesom.

NE SPRAŠUJTE NE RIMLJANOV NE POLICIJE!

Za vsakega potnika je sploh najbolje, če si že prej dobi vse potrebne podatke, tudi zemljevide mest s potnimi sredstvi. Vprašati kakega Rimljana, kje je kaj, je isto, kot da bi vprašal naše "porteños": ker vsi vse vedo, te pošljejo kamorkoli. Tudi Rimljani vam razlagajo na debelo in široko, kako priti nekam – kamor niste hoteli iti. Ker se nama je dvakrat nekaj podobnega zgodilo s policijo, nama je v hotelu "dežurni" rekel, naj se rajši obračava samo na karabinerje. Res so nama ti odgovorili vedno hitro, pravilno in vljudno, svetovali pa so nama tudi, naj ne sprašujeva policije, ker je zanje koga kam zavesti navaden "scherzo" (potegavščina), kak nepoznan Rimljan pa vas lahko zavede v kakšno pripravljeno zasedo.

V tem pogledu je v Sloveniji na splošno ravno obratno: če koga kaj vprašaš, navadno ne ve nič. Kar navidezno izgleda

zelo neolikano, je pa razumljivo: petinštirideset let "dresiranja" v enoumju (bolje: ne-umju) je obvezalo narod na molk. Zato še kar naprej vztrajno molči v skoraj vseh zadevah in še na tajnih volitvah malokdaj izreče, kar bi rad. Govorijo - kričijo ali z žametnimi besedami lažejo – samo tisti, ki nekaj so, ker imajo v svojih rokah občila, nekdanja "družbena" podjetja in pomembna težišča državne oblasti.

NASTANITEV

So četrti v Rimu, kjer so hoteli lepši in tudi dražji, npr., v Villa Borghese. To četrt se vsekakor splača ogledati, če bi je kdo še ne poznal, a ne v primeru, da bi imel na razpolago samo nekaj dni.

Mnogi si poiščejo hotel blizu Vatikana. Tam so hoteli res nekoliko cenejši, a večina jih je tudi precej starih, čeravno so vsi usodobljeni z vsakovrstnimi udobnostmi. Toda za nekoga, ki pride v Rim z letalom ali z vlakom, vožnja s prtljago na podzemski ni ravno priporočljiva in dejansko omejena, s taksijem od postaje Termini do hotela in potem spet nazaj pa so stroški previsoki. Zaradi tega sva se z ženo odločila za hotel blizu Termini, kjer so nekoliko dražji, niso pa samo blizu postaje, ampak tudi blizu obeh podzemskih linij. Precejšnja težava je v tem, da so hoteli navadno polno zasedeni, predvsem na določene dneve: ob sredah, ko ima papež javno avdienco, pa tudi ob nedeljah, ob razglasitvi koga za blaženega ali ob kanonizaciji novih svetnikov ipd.

Midva sva prišla v torek, ker sva hotela v sredo na avdienco. Vsi hoteli tam naokrog so bili polni, predvsem Poljakov, ki hodijo na grob Janeza Pavla II., in Nemcev, ki hočejo pozdraviti "svojega" Benedikta XVI. Na srečo sva imela hotel prej rezerviran, plačan in potem še tri dni prej potrjen. Kar je primerno storiti v vseh primerih, neizogibno pa je za vse vožnje, bodisi letalske, železniške ali avtobusne.

V najinem hotelu in v sosednjih je bila mladina v spremstvu staršev ali duhovnikov. Vendar to ni preprečilo, da bi zvečer ne kričali dolgo v noč, da ne bi na dvorišču kadili kot Turki, piva pa si nadevali kot "najbolj zavedni" Bavarci.

Četrt okrog Termini je primerna tudi zato, ker je tam na razpolago izredno veliko telefonskih govorilnic, pa tudi lokalov z medmrežjem in elektronskimi igrami. Zato so telefonski klici

iz Rima v Argentino zelo poceni: okrog 8 do 11 centov evra na minuto, - to se pravi, samo približno 30 do 38 argentinskih centavov na minuto! Lastniki (ali zakupniki) govorilnic so navadno Korejci, Turki ali Arabci. Ti že vedo, kje je dober dobiček.

PREMALO ČASA!

Znanec, ki je dvanajst let živel v Rimu, mi je rekel, da je vsak teden en dan uporabil za obisk rimskih znamenitosti, pa še ni vsega videl. To se pravi, da bi bilo nad 600 dni premalo za to, da bi nekdo spoznal Rim! Vendar kadar spremljaš nekoga, ki še nikoli ni bil v Rimu, moraš pač upoštevati želje sopotnika. Te želje pa so pogosto odraz tega, kar je nekdo slišal o Rimu in o tistem, kar naj bi si ob obisku ogledal.

Kdor torej pozna Rim, bo po mojem pripovedovanju takoj uvidel, da sva na tem obisku videla zelo malo. Nisva obiskala niti vznožje Palatina (kjer je bilo Največje gledališče, Circus Maximus), ne griča Aventina in njegovih stavb, predvsem prekrasne bazilike sv. Pavla zunaj mesta (Extramuros), ne Via Appia Antiqua z njenimi številnimi znamenitostmi (terme Karakala, razne katakombe idr.). Šla sva samo mimo lateranske bazilike in prav tako samo mimo bazilike Sta. Maria Maggiore. Ker so cerkev sv. Petra "in vinculis" ravno tedaj obnovljali, je nisva mogla obiskati, čeprav sem tam hotel spet videti Michelangelovega Mojzesa, zaradi katerega sem bil pred leti zamudil avdienco pri Pavlu VI. O vatikanskih muzejih rajši molčim: kdaj naj bi si človek ogledal 11.000 dvoran, malih dvoran, muzejev, galerij, kapel, hodnikov, dvorišč, vrtov? Pa kaj bi imenoval vse tisto, česar nisva mogla videti!

NA KOLISEJU

Za mnoge je bil Kolisej simbol mesta Rima in je še. Zaradi boljše izrabe časa sva si najprej ogledala Kolisej, ki je na koncu tim. Ceste cesarskih forumov. Dejansko se imenuje Flavijev amfiteater, ime Kolisej pa je verjetno dobil zaradi bližnjega Nero-novega kolosa. Začel ga je zidati cesar Vespazijan leta 72 po Kr., končan pa je bil že leta 80 za časa Vespazijanovega sina Tita. Čisto nič po argentinsko, kjer se načrti narede kakih sto let prej, potem pa "ustvarjamo" desetine let; pomislimo samo na jez Yasiretá, ki nas stane do zdaj že najmanj desetkrat

več kot je bilo predvideno, pa še ni končan. Kolisej so zidali hebrejski sužnji, čeravno jih zdaj Rimljani rajši imenujejo zapornike ali vojne ujetnike. Normandi, ki so skoraj popolnoma porušili ves klasični Rim, so opustošili tudi Kolisej. Ta je ostal dolga leta zapuščen, medtem pa so Rimljani tam dobivali gradivo za svoje nove stavbe. Šele papež Benedikt XIV. (1740-1758) je poskusil ohraniti tisto, kar je še ostalo, s tem da je uvedel vsakoletni križev pot.

Ko sem doma pregledoval, kaj vse sem filmal, sem se začudil, da mi je kar preveč navidezno posnetega izginilo. Potem sem se pa spomnil, da sem pogosto uporabljal samo "zoom" in sicer za to, da bi prebral kakšen napis na raznih spomenikih. Prav ob tistem branju sem prišel do spoznanja, da ne bi bilo skoraj nič sedanjega veleturističnega starodobnega in srednjeveškega Rima, če se ne bi bili najrazličnejši papeži predvsem v zadnjih stoletjih toliko prizadevali za najdbe, ohranitev in obnovo tolikerih zgodovinskih spomenikov. Zdi se mi, da se niti Rimljani ne zavedajo tega dejstva, in da ga italijanske vlade ter turistične agencije premalo omenjajo.

Kolisej še vedno obnavljajo. To v marsičem pomeni, da v prihodnje ne bo več mogoče do vseh prostorov, saj je že zdaj dostop bolj omejen kot pred desetletji. Nedvomno pa bo obisk bolj urejen, predvsem pa bolj varen za obiskovalce in za Kolisej. Podoben primer opazamo, npr. v Postojnski jami: sedaj je jasno načrtana smer prehoda, ki je tudi neprimerno krajši; pač pa je del, ki je na ogled, bolj razsvetljen in bolje zavarovan, spet za obiskovalce in za ohranitev kapnikov navzgoranjikov (stalagmitov) in navzdolnjikov (stalaktitov.)

Za tiste, ki niso državljani EZ, je vstop v Kolisej precej zabeljen: 12 evrov na osebo. Toda kdorkoli pride v Rim, ne bi smel izpustiti obisk tega velikana. Res niso povsem zgodovinske trditve o tem, da bi samo ali predvsem na tem kraju morili na desetine tisočev kristjanov. Res je pa, da je bil prizorišče najrazličnejših "iger", od gladiatorskih borb do pomorskih bitk. In to do leta 523, ko je kralj Godov Teodorik dovolil zadnji lov na živali.

Stavba Koliseja ima jasno vidna 3 nadstropja, katerim je kasneje bilo dodano četrto (Aleksander Sever). Ima obliko elipse, katere najdaljši premer je imel 187 m, najkrajši pa 155. Še zdaj računajo, koliko gledalcev je zmogel Kolisej, a sodijo, da ne manj kakor 73.000. Znotraj je Kolisej imel tri vrste obokov,

ki so jih nosili stebri vseh treh tedaj poznanih slogov, dor-skega, jonskega in korintskega. Na zunanji strani je 80 obokov, a nimajo več ne marmorja ne kipov. Tudi zunanje stene, ki merijo v višino okrog 50 m, so razjedene in njihove skale so razpokane. Obnovljeno pa je že nekaj od nekdanjih 32 vhodov, predvsem dostopi s precej strmimi stopnicami, po katerih pa se spleča priti vsaj do tretjega nadstropja; četrto je za zdaj nedostopno, čeprav sem videl, da na nek način nekateri (pre) drzneži pridejo do njega.

PO FORUMU

Tik ob Koliseju je Konstantinov slavolok, blizu njega pa Titov. Precej časa vzame, četudi si človek hoče samo na hitro ogledati najbolj poznane stavbe, najsibodo delno ohranjene ali skoraj popolnoma v ruševinah. Midva sva šla od obeh omenjenih slavolokov v smeri proti Trajanovemu forumu, ki pa je skupaj s Trajanovo tržnico, templom Marsa Maščevalca (Mars Ultor) in Nervinim forumom že čez Cesto cesarskih forumov.

Prepričan sem, da vsakogar, ki prvič obiše forum, skoraj nujno prevzame pogled na to preostalo središče starodobnega Rima – da le pozna vsaj malo zgodovine.

Preseneti to, da še kar naprej izkopavajo in obnavljajo, kar verjetno ni tako težavno, če pomislimo na prihodke, ki jih ima Rim z ogledom nekaterih krajev.

Midva sva si – hode po Sveti cesti (Via Sacra) – samo povrh, a ne v tem zaporedju ogledala tempelje Venere in Rima, Veste, Antonina in Favstina, Julija Cezarja, Kastorja in Poluksa ter Saturna, okrogli tempelj Romula, hišo vestalk, bazilike Julija, Emilija, Maksencija, kurijo, obok Septimija Severa idr.

MIMO KAPITOLA

Ker nisva imela dosti časa, sva kar pohitela mimo Kapitola, ki je bil svoj čas svet kraj, posvečen rimskim božanstvom, sedaj pa je sedež rimskega župana in občinskega sveta. Pristop do Kapitola je po čudovitih stopnicah, imenovane Cordonata, zamisel Michelangela ob zmagoslavni vrnitvi Karla V. (za Špance Karla I.) leta 1536. Ni torej vse v svetem mestu samo preostanek starodobnega Rima. Npr., na vrhu stopnic je na levi strani bro-nast kip Cola di Rienzo-a, v spomin na zadnjega rimskega tri-

buna (1313-1354), toda ta kip je šele iz leta 1887. Na kapitolskem trgu stoji na po Michelangelu zamišljenem podnožju kip Marka Avrelija na konju (161-180), ki je eden redkih od številnih bronastih kipov starega Rima, ohranjenih do danes.

Na kapitolskem trgu so tudi kapitolski muzeji, ki so sploh najstarejša javna zbirka na svetu. Začela se je l. 1471, ko je papež Sikst IV. podaril rimski občini prvi skupek bronastih kipov.

Na najvišji točki kapitolskega trga stoji bazilika sv. Marije nebeških vrat (Aracoeli), Menda je v spomin na Sibilin orakelj cesar Avgust na tem mestu postavil oltar "Božjemu Prvorojencu". Do bazilike vodi stopnišče (134 stopnic). Žal nama čas ni dopuščal, da bi si ogledala notranjost bazilike, ki me je ob prvem obisku očarala zaradi fresk, zlatega stropa idr. (Zlat strop ni isto kot strop iz zlata. O zlatih stropih, ki da jih je sam videl v Vatikanu, kar preveč gobežda argentinski nogometni "bog" Maradona. Sam dozdam še nikjer nisem opazil takih stropov. Če kdo ve zanje, bi ga prosil, naj pomaga moji nevednosti. Če bi takih zlatih stropov nikjer ne bilo, kako da noben zgodovinar ali muzeolog dozdam ni zavrnil Maradonovih trditev? Te zlate stropne bi namreč moral papež - za Maradona: "pasji sin" - prodati in podariti revnim. Maradona je v teh zadevah velik učenec majhnega učitelja, kubskega diktatorčka.)

BENEŠKI TRG (PIAZZA VENEZIA)

Čisto blizu Kapitola je Beneški trg. Znan je po palači Benetke, ki jo je leta 1455 dal sezidati še kot kardinal Benečan Enej Silvij Piccolomini, prejšnji tržaški škof in kasnejši papež Pij II. (1461-1471), ki nam je Slovincem znan. Ne samo zato, ker je ustanovil ljubljansko škofijo (6. septembra 1462), temveč zaradi njegove trditve, da je koroški knez pred cesarjem uporabljal v uradnih zadevah samo slovenščino.

Bližnji spomenik Viktorju Emanuelu II. je bolj poznan kakor zgodovinsko in umetniško pomembna palača Benetke. Ne more tajiti, da spomenik Viktorju Emanuelu II. ne bi bil veličasten, a zame je vse preveč stopnišč, zidovja in stebrov, premalo pa kipov in drugega okrasja. Osebnost ga po vrednosti ne bi postavljala nad buenosaireški spomenik Obema kongresoma, čeprav je ta precej manjši. Neprimerno bolj umetniško navdahnjen in veličasten pa se mi zdi Spomenik (argentinski) zastavi v Rosario.

Nasproti spomenika Viktorju Emanuelu II., onstran trga, je več kavarn. So zelo poznane in obiskovane. V eni izmed njih sem prvič videl, da so stroj za ekspresno kavo naložili s tim. "hipno" kavo (šp.: café instantáneo). Čudno se mi je zdelo, da s tem niso okvarili stroja. A če tako delajo tudi po drugih kavarnah, potem je bil morda to vzrok, zakaj se mi je ob tem obisku na splošno zdel "ekspres" bolj močen.

PO VIA DEL CORSO

Za mnoge je ta cesta najbolj značilna za Rim. Je ozka, premočrtna in je dolga samo poldrug km. Na enem koncu stoji obelisk Piazza del Popolo, na drugem Viktorijanov obelisk, vmes pa so nekdanje palače papežev in plemstva. Če greste peš po Via del Corso v smeri proti Piazza del Popolo, je malo pred sredino poti, nekoliko na desno, slovita **Fontana di Trevi**. Kljub svoji privlačnosti je nehal ta vodnjak šele arh. Salvi l. 1735 za časa Klementa XII., čeprav ga je res začel Bernini l. 1641. Ob najinem obisku je bil vodnjak kot običajno poln sonca in prepoln turistov, zaradi česar je pogled nanj precej izgubil na svoji umetniški vrednosti. Res je tudi, da človeški vražjevnosti – in neumnosti! – ni konca, zato tako "napredni" člani EZ kot kakšni skopušni vzhodnjaki ali samo "znanosti" predane osebe vseh narodov pridno mečejo kovance (dejansko) v žep rimske občine, v prepričanju, da se bodo zaradi tega še kdaj povrnili v Rim. No, jaz nikoli nisem vrgel niti argentinskega centava, pa sem se že dvakrat vrnil. Seveda se drugi izgovarjajo, da je tam najboljša voda v Rimu, skušajo pa jo piti čim više ob raznih "izvirih", ker sodim, da mora biti spodaj onesnažena in nepitna zaradi tolikerih, ki prepoteni in umazani namakajo svoje noge v vodi.

Malo pred Fontana di Trevi je nekaj "kvader" (po argentinsko; po "slovensko": blokov; po laško: travers) na levo od Via del Corso znameniti **Panteon**, morda najdragocenejši spomenik klasičnega Rima, še malo bolj na levo pa nekdanji Domicijanov stadij, sedaj **Piazza Navona**, ki je lep trg s tremi studenci (Fonte di Moro, rodbine Calderarijev in Berninijev Vodnjak rek) in z lepimi stavbami naokrog. Na mojem prvem obisku Rima pred več desetletji je bil ta trg shajališče prvih hippijev in mamiloodvisnih, kar na srečo ni več.

Skoraj na polovici Via del Corso je **Piazza Colonna**, kjer stoji znameniti **steber Marka Avrelija**, obnovljen pod papežem

Klementom XIV., pred kratkim pa znova. Dvomim pa, da bi ga bili tokrat pošteno obnovili. S svojim zoomom sem opazil precejšnji vdolbini nekako na sredi stebra. Večjo srečo pa je imela žena, ki je posnela steber s svojo digitalno kamero; ko sva si že doma ogledovala fotografije (sedaj so v Sloveniji kar "fotke"), je v eni tistih vdolbin gnezdil dokaj velik golob in z vrha gledal na radovedne obiskovalce, ki ga s prostim očesom niso mogli opaziti.

Blizu omenjenega stebra je **Palača Chigi** (Kidži), sedanji sedež predsedstva vlade. Če se zavije z Via del Corso na desno in se naredi nekaj kvader po Via Condotti, smo hitro na znani **Piazza di Spagna** s tudi zelo poznanim stopniščem. To stopnišče je v skladu z gričem res lepo speljano in obširno. Toda zelo moti kar preveč ljudi-turistov, ki se drenjajo po stopnicah, ali pa iščejo, kje bi lahko malo posedli. Za tistega, ki je letos prvič videl to stopnišče, je to pomenilo razočaranje: nikjer na stopnicah ni bilo ne enega grmička ne enega samega cveta. Cesta pod stopniščem, ki je svojčas imela ob strani košata drevesa, je zdaj popolnoma gola. Izginile so tiste prijetne kavarne, kjer je človek znotraj njih ali na pločniku mirno in z užitkom mogel popiti skodelico kave ali kozarec mrzle pijače, medtem ko je opazoval stopnišče polno listja in cvetja, nad njim pa steber Brezmadežne in za njim dvostolpno cerkev Presv. Trojice dei Monti. Zaradi teh (začasnih?) sprememb se tudi kar nekam izgubi sicer čudovit **Vodnjak barkice** ("barcaccia"), delo Berninija, ki leži ob vznožju stopnišča.

CENE PA TAKE!

Prav tiste dni, ko sva bila v Rimu, so tamkajšnji dnevniki objavili primerjavo cen v glavnih evropskih mestih. Bilo je prav malo stvari, ki bi bile v Rimu cenejše kakor drugje.

Prvi večer sva si privoščila večerjo na pločniku lepe restavracije na Via Cavour. Izvolila sva si rimsko "lassagno", ki je bila res odlična, z nekoliko drugačno vsebino kot so običajno lassagne v Argentini. Z brezalkoholno pijačo in kavo sva plačala malo manj kakor 30 evrov – kar je za argentinske razmere strahotno drago.

Ko sva se sprehajala po nekaterih bolj trgovskih cestah, sva seveda primerjala cene obleke in obutve. Medtem ko v Argentini lahko dobiš srednje dobro (konfekcijsko) obleko za okrog 200 pesov (okrog 55 evrov), boljše pa so po 700 do 800,

če si jih človek kupi v kakšni znani trgovini (po meri narejene lahko stanejo tudi precej več, prav tako angleške, ki so od 1200 pesov navzgor), v Rimu nikjer nisva videla nobene obleke pod 500 evrov – torej skoraj 1800 pesov. Z obutvijo je nekaj podobnega: naše cene v pesih so enake ali malo nižje cenam v tamkajšnjih v evrih, a nikoli ne bi zamenjal argentinskih čevljev za italijanske, najsi imajo še tak sloves. Še posebno ne zaradi sedanje mode, tako za ženske kot za moške, ker sprednji del čevljev končava v dolgi in ozki konici, tako dolgi, da se ta mora s časom začeti dvigati navzgor in tako postaja podobna tistemu bosanskemu obuvalu, ki naj bi bilo po slovenski ljudski šegavi modrosti zelo primerno za stranišče na prosti pad.

OD LATERANA V VATIKAN

V baziliki sv. Petra si lahko ogledate marmornato ploščo z imeni vseh 264 papežev do Janeza Pavla II. Vendar je bil sedež papežev do leta 1309 Lateran. Papeži so se nastanili v Vatikanu šele po avignonskem eksilu (1309-1377) - po poimenovanju nemških zgodovinarjev, ker francoski uporabljajo izraz "bivanje", italijanski pa "suženjstvo".

Vsem je poznana zgodovina o združenju Italije, v kateri so papežu odvzeli vse ozemlje nekdanjih papeških (ali pontifikalnih) držav. Papež se je zaradi tega imel za jetnika in ni hotel zapustiti Vatikana, dokler ni 11. februarja 1929 prišlo do podpisa tim. Lateranske pogodbe, po kateri je Vatikan postal samostojna država z imenom **Mesto Vatikan**.

Na vatikanskem griču je Neron ukazal sezidati Neronovo gledališče, na katerem je bil za časa tega cesarja križan sv. Peter, njegovo truplo pa pokopano blizu tam. Cesar Konstantin je nad grobom dal postaviti veličastno baziliko. Za časa papeškega bivanja v Avignonu pa je bila bazilika popolnoma opuščena. Papež Nikolaj V. jo je zato hotel obnoviti. Toda šele papež Julij II (1503-1513) je začel z zidavo nove bazilike, kar je trajalo v celem 176 let! Prvi arhitekt je bil Bramante, potem pa so mu izmenjaje se sledili Rafael, Sangallo idr. Že 70-letni Michelangelo se je lotil postavitve ogromne kupole, a s tem se še ni nehalo zidanje in okrasitev bazilike.

VATIKAN

Morda bo za splošne avdience spet kdaj prišla v poštev velikanska dvorana, imenovana Pavla VI. Za zdaj je postala

premajhna. Zaradi svoje karizmatičnosti je razumljivo, da je Janez Pavel II. vsako sredo skoraj napolnjeval ves Trg sv. Petra. Ni pa vsem razumljivo, kako da tudi navidezno neprijaznega in po pomembnih javnih obćilih nekako vnaprej za skoraj fundamentalističnega konzervativca obdolženega Benedikta XVI. vsako sredo pričakuje in pozdravlja pol trga vernikov (in turistov) ali celo več. Zadnjo sredo septembra lanskega leta sva se srečala celo s skupinico mladih Argentinecev, ki jim je bilo malo mar vse drugo: zanje je bilo najvažnejše to, da so videli in slišali papeža. Treba je priznati, da na splošni avdienci Benedikt XVI. daje dober vtis zaradi svojega nastopa, ravne drže in dokaj čistega glasu, da pa še bolj vpliva s svojimi jasnimi besedami, seveda v vseh jezikih izrečene z nemškim naglasom.

Če si zaželite po avdienci (pod hudim soncem) kakšne pijače, vam ne bi svetoval, da si jo kupite na bližnjih nezadostnih dovoljenih stojnicah, čeprav so obložene s čimerkoli. Če naredite nekaj sto metrov, boste dobili isto reč za polovico cene, in vendar bo še tam ta reč celo za evropska merila predraga. Zato je najbolje posnemati večino obiskovalcev: videti je skoraj več plastenkov z mineralno vodo kot fotoaparátov ali filmskih kamer.

Že med avdienco sta se zbrali ob obeh straneh bazilike dve dolgi vrsti: ena je vodila v kupolo, drugo pa h grobovom papežev. Po avdienci pa sta vrsti silovito hitro narasli in nista ponehali tja do srede popoldneva.

Ni mi bilo, da bi pri svojih letih še enkrat lezel na kupolo. Spominjam se pa s svojega prvega in zadnjega obiska, da je pogled od tam izredno lep in zanimiv, posebno na vso Via della Conciliazione tja do mostu pred gradom Sant' Angelo, in vzporedno s to Cesto sprave na "passetto", to se pravi, na ozek nadhod, ki pelje iz vatikanskih palač v grad sv. Angela, po katerem so se papeži v primeru nevarnosti iz Vatikana zatekali v ta bolj varen grad. Zame je vsekakor lepši in veličastnejši pogled na oba polkroga stebrov pred baziliko sv. Petra, ali na kipe apostolov v nadnaravni velikosti na predčelju bazilike. Obelisk na sredi trga, zamisel Siksta V., in dva studenca (Madernov na levi in Fontanov na desni) ne kazijo trga, temveč mu celo dajejo nekako bolj z navadnim človekom skladne mere.

Takoj je bilo treba tudi odračunati obisk papeških grobnic, ker je preveč ljudi čakalo na vhod vanje. Na srečo sva se že

prej domenila, da zaradi pomanjkanja časa v muzeje ne bova niti poskušala iti.

Žena si je hotela ogledati vsaj slovito Sikstinsko kapelo. Že doma sem ji iz svoje izkušnje rekel, da se ne splača, ker človek kapelo bolje vidi v dokumentarnih filmih, najbolj pa da ga moti vsa tista množica ljudi, za katero morda kapela ni drugega kot zanimivost, ki si jo morajo ogledati, medtem ko kričijo na ves glas, jedo obložene kruhke in pijejo karkoli. Z možnostjo na obisk Sikstinske kapele sva hitro odnehala, ker je bila vrsta za vstop vanjo dolga vsaj 600 metrov, čeravno je stalo po 4 do 5 oseb v vsaki vrsti.

"POVSOD SE KUHA BOB"

Ta španski rek menda res velja povsod, pomeni pa, da so vsaj nekatere stvari povsod enako slabe. Kar moremo vsak dan opaziti na postajah Once, Retiro ali Constitución v Buenos Airesu, ali na tolikerih buenosaireskih trgih in cestah, je žal videti tudi v Rimu.

Zelo naju je motil in tudi zbolel način, kako so številni črnci prisiljeni, da okrog Vatikana prodajajo torbice ali razne okrase. Ne vem, od kod izvirajo. Vsaj moški so visokih in slokih postav, njihovi obrazi (nos, ustnice itn.) pa so izredno "nezamorsko" pravilni. Črni so pa tako, kot doslej še nikogar nisem videl. V španščini bi jim rekli: alabastrno črni, torej tako bleščeče črni, da kaže, kot da bi bili beli. Medtem ko ponujajo svojo robo, stalno pazijo na namig, ki jim ga kdo da po "telefonino", to je, celularnem ali mobilnem telefonu. Namig pomeni: bežite, prihaja policija. Takoj zgrabijo svojo robo in stečejo kam drugam tako hitro, kolikor jim dajo njihove dolge noge – dokler jih tudi od tam ne spodi policija. Odnehajo pa ne! Gre jim pač za sicer boren zaslužek, pa tudi za možnost, da na skrivaj ostajajo v Italiji. Hudo je to, živijo natrpani v zastaranih in umazanih gostiščih, da se preživljajo s pizzo in podobnimi jedmi, da pa zvečer marsikaterega izmed njih dobiš kjerkoli na cesti pijanega. In tedaj policija marsikoga zagrabi.

BAZILIKA SV. PETRA

Naj bo človek katoličan ali ne, veren ali ne, po vtisih in izjavah soobiskovalcev človek mora priznati, da je za vsakogar

to veličastno Kristusovo svetišče nad grobom njegovega prvega namestnika, sv. Petra, nekaj več kot samo izredna umetniška stvaritev. Tudi več kot tisto, kar bi bila, če jo kdaj izberejo za eno izmed sodobnih sedmerih čudovitosti, čeprav nisem še zasledil, da bi bil to kdo predložil. Kadarkoli stopim v to svetišče, središče katoliškega bogoslužja in še kaj več, me prevzame skoraj ponos, vsekakor pa zavest pripadnosti in veselje zaradi te zavesti in tega čutenja.

Michelangelovo **kupolo** je težko opisati, ker tako močno prevzame skoraj vsakogar. Začudenje vzbuja že to, da je njen premer 42 m. Panteon ima v notranjosti 43,40 m premera. To pomeni, da zna biti resnična tista trditev, po kateri je Michelangelo hotel postaviti Panteonu enako kupolo na vrh svetišča sv. Petra.

Če bi si kdo želel na kupolo, je primerno, da si prej dobi vstopnico. Res je pa, da ni treba delati vse poti peš. Od višine glavne ladje navzgor je na razpolago dvigalo, s katerim se pride do terase, ki zajema vso ladjo. Od tam pa se dviga 92 m visoka kupola, ob kateri je še deset manjših kupol: po ena na vsakem kotu stropa glavne ladje, šest pa jih krona stranske ladje. Od tam se pravzaprav šele začenja vzpon po najrazličnejše oblikovanih stopnicah med obločnimi stenami kupole, dokler se ne pride do terase, ki obdaja tim. svetilko na vrhu, ki je pa še daleč od vrha križa.

Sestop v tim. **Svete jame** je v notranjosti bazilike in sicer po stopnicah v enem izmed stebrov, na katerih sloni kupola. Te grobnice so pomembne že zaradi tega, ker so približno na ravni, ki jo je imela prva, Konstantinova bazilika. Seveda dandanes ljudje zahajajo tja bolj zaradi obiska papeških grobnic.

Če se gre po levi ladji do spomenika Piju VIII., opazimo, da je pod njim vstop v zakristijo. Tam je tudi **Umetniško-zgodovinski muzej sv. Petra**, navadno imenovan kar **Zaklad**. Čeprav sega začetek muzeja tja do leta 1300, v treh dvoranh vsebuje predvsem predmete zadnjih dveh stoletij. Prejšnje so pač po malem izropali.

Človek si takoj ob vhodu na desni strani kar ne more nagledati Michelangelove Pietà, ki je zdaj za debelimi stekli. Potem pa ne ve, kaj bi bolj občudoval: ali raznobarvne in raznovrstne oblike na marmornatih tleh; ali v raznih barvah neverjetno ubrano zavite stebre; ali freske na stropih srednje in stranskih dveh ladij ali ladij v križu pod kupolo; ali ubrano

izbrane barve marmorja, s katerim so umetniško izklesani vsakovrstni gubasti oboki nad vhodi v zakristijo ali k posameznim kapelicam.

Seveda nihče ne more mimo **Berninijevega** baldahina, ki nekako izstopa; nosijo ga štirje vijugasto zaviti stebri. Na desni strani pred vhodom v kupolo se vsakdo rad ustavi pred črnim kipom sv. Petra in si ogleduje njegovo od poljubov zlizano nogo, ki jo morajo vedno znova obnavljati. Stranskih kapel in raznih spomenikov je pa toliko, da se človek skoraj ustraši in gre rajši kar mimo. Toda kdarkoli kje postane, se zagleda v še drugo umetnino, ki ga prav tako pritegne.

Rim je res "večno mesto", Vatikan pa je nedvomno njegovo središče: ne le kot glavno težišče njegovega turizma, temveč kot prvenstveno romarska pot za vsakega katoličana.

POD TRIGLAVOM

LEP PRVI DAN – S SIVIM VTISOM

Že sem omenil, da je bila za naju vožnja z vlakom iz Trsta v Ljubljano velika neumnost. Saj potnik izgubi preveč časa z nespametnimi ovinki, z zamenjavo delavne zasedbe in s časom za pregledovanje prtljage, ki je niti ne pogledajo, ter s pregledom potnih listov, kar kaže, da ne vzamejo kaj zarés. Vidi se pa na vožnji kaj malo ali skoraj nič.

Prvi dan v Sloveniji je imel za naju to prednost, da je bil sončen in je tako pokazal malo lepši obraz vse pokrajine. Posebno sicer zelo sive Ljubljane. Ta "sivost" je bila še bolj vidna v naslednjih dneh. Ne vem, če je bila v strogem pomenu besede Ljubljana sploh kdaj bela (razen po znanem reku), v (komunistično) prenesenem pomenu gotovo ne. Seveda tudi ne rdeča, zato sedaj ni ne rožnata (spoj rdečega z belim) ne vijoličasta (spoj socialistično-komunističnega rdečega z evropskim modrim). Je samo siva, zelo, zelo siva. Če niste prepričani o tem, pa pogledjte recimo s Prešernovega trga malo naokrog. Naj bo Tromostovje še tako belo pobarvano, Gruberjev kanal je siv, skoraj vse hiše vse naokrog so sive in grad je še zdaj v pretežni večini strahotno siv.

Ali so sivi tudi ljudje? Precej jih je takih, srečaš jih pa vsepovsod: na cesti, v uradih, v trgovinah, v gostilnah in kavar-

nah. Mnogi, če ne večina, so nekam vase zaprti. Odprejo se šele, če koga poznajo ali se z njim bolje spoznajo. Vse tako kaže, da zdaj ljudje niso več prevsiljivo prijazni, tako kot so bili za turiste pred petintridesetimi leti, ko so v ta namen na debelo uporabljali pomanjševavke ("Ali smem postreči malo kavice? Jo boste s smetan'co?" itn.)

Zanimiv pa je moj vtis, ki je morda zmoten, da na vlakih in avtobusih ne slišiš več toliko spolzke govorice kot pred sedmimi leti, in da na glas tudi preklinjajo in robantijo manj. Če je res tako, naj povedo tisti, ki so za to bolj upravičeni.

DVA (NEPOTREBNA?) SPORČKA

Med tiri na ljubljanski glavni postaji sem vprašal štiri delavce (dejansko je bila ena delavka), na kateri strani postaje bi lahko dobil taksi. Eden izmed njih mi je odgovoril po hrvaško, da ne razume. Pravim "hrvaško", ker so v pogovoru med seboj uporabljali "ča", torej ne srbski "što" niti ne hrvaško-zágorski "kaj", ker je Zagorje pač bilo prej slovensko. Vprašal sem tega človeka, če dela v Sloveniji in za slovenske železnice, na kar mi je odgovoril pritrdilno. Sam pri sebi sem si dejal: če bi mi v Argentini kak bolivijski ajmará, ali paragvajski gvaraní odgovoril v svojem jeziku, bi od njiju zahteval, da z mano govorita špansko. Zato sem tudi temu "tujemu delavcu" rekel: "Če delate v Sloveniji, bi morali znati vsaj malo govoriti po slovensko, posebno kadar Vas kak turist vpraša po slovensko, ne pa po angleško ali špansko ali japonsko." Toda takoj sem uvidel, da bi bil moral molčati: nobeden od drugih sopotnikov se navidezno niti ni zmenil za moj zanje vsekakor neprijeten in celo nepotreben nastop. Hrvatje (ali Bosanci) so glasno godrnjali med seboj. Eden bližnjih sopotnikov pa mi je potem rekel, da jim ne bi smel reči nič, ker bi jih lahko dobil po glavi, če bi bil sam. To mi je v prihodnjih dneh potrdilo še nekaj drugih oseb.

Čudovito, kam smo prišli po 14 letih samostojnosti! Nikakor nočem za Slovenijo in Slovence znova tiste pohlevnosti, ki se skriva pod videzom zmotne "širokosti" in navidezne demokratičnosti. Ali pa pod videzom tim. "multikulturizma". Izraz "multikulturizem" in njegov sploh nedoločeni pomen skoraj sovražim, ker sta v službi raznarodovalne globalizacije. Kateri pa se, žal, udinja kar precej "visokokulturnih" (ne?) Slovencev.

Bara Remec - olje

Prenašanja kovčkov po postajah sem bil že sit, zato sva si najela taksi, ki naju je hitro popeljal v Domžale. Tam sva si namreč po naklonjenosti slovenskega izseljenca v Argentini mogla poceni najeti njegovo stanovanje v Domžalah, obenem z njegovim avtom.

Že prvi večer sva si v bližnji gostilni privoščila pošteno večerjo, za vsakega z veliko postrvjo kot osrednjo jed. Seveda je bila tudi cena temu primerno visoka. Ta gostilna je imela sloves že pred vojno, čeravno je zdaj zelo prenovljena. Toda, glej, spet sporek! Natakár – slovensko bi se moral imenovati strežnik ali kaj podobnega, saj njegov posel ni samo ta, da naliva ali doliva! – naju je prijazno pozdravil v novi (ne)slovenščini: "Kakó ste?". No, še dobro, da ni rekel: káko ste? Vendar me je tudi ta izraz-pozdrav pogrel. Za vraga, sem si rekel, kaj je treba toliko jugosloveniti? Seveda mi zavedni argentinski Slovenci za domovinske Slovence govorimo "arhaično" slovenščino. Toda ali je treba, da je "moderna, sodobna, usedanjena" slovenščina izkvarjena godlja med jugoslovenščino, romanskimi in anglosaškimi jeziki? Ali je mogoče, da celo učbenik slovenščine za Slovence v tujini ima za naslov "Kako ste?" Naj tudi večina meščanov (ne na kmetih!) pod nekdanjim jugoslovenskim vplivom govori táko spakedranščino, čas bi bil že, da bi jo začeli opuščati. Vzemimo si za zgled sicer nekoliko prenapete Hrvate: zdaj zahtevajo od svojih, da se kruhu ne reče več hleb temveč kruh, ker da je hleb srbski izraz; in takih primerov je še več! Slovenci pa še kar naprej jugoslovenijo! Seveda tudi to zavijajo v zvodljivo bleščeče ovitke, ki da naj bi bila ali struktur(al)na govorica ali pa jezik, ki naj bi ga vedno znova spreminjala in ustvarjala neka "entelehija", ki naj bi bilo "ljudstvo". ("Entelehija" sicer etimološko pomeni nekaj, kar je naravnano v nek cilj, a navadno se uporablja kot pojem, ki naj bi nadomestil nepoznanje stvarnosti.)

Sicer pa, zakaj bi si delali probleme s to zadevo! Mladina tudi v Sloveniji malo bere, se ne zna dobro pogovarjati, pač pa zna "klepetati" (to chat) po medmrežju s svojo govorico in svojimi znaki (ki so seveda ikoni; včasih smo poznali samo vzhodne svete podobe, ikone), zadnje čase pa si – kot v Argentini in menda povsod po svetu – na debelo medsebojno dopisuje s telefonskimi sporočili. V tem primeru jim je malo mar, kako govori ali piše morda še večina ljudi, oni imajo pač svojo govorico, svoj obubožani, spačeni jezik, ki zna postati prej ali slej vsem skupen. Ali bodo v tem primeru slovenisti tudi rekli, da je to nova, pravilna slovenščina?

Dovolite mi, da pokažem še na drug primer. Če bi mi v španščini kdo vrnil (devolver) pozdrave, bi si mislil, da je neolikan, ali pa da ne govori pravilno: namesto "devolver" je treba uporabljati "retribuir". Ko sem na moja novoletna voščila prejel zahvalo (?) od nekega slovenskega novinarja, mi je zapisal: "Vračam Vam pozdrave!" Zakaj pa: ali jih ni maral sprejeti od mene? Vrne se, kar ni mojega, npr. posojilo oz. dolg; če to delam na obroke, ga seveda vračam. Da bi se pa tudi pozdravi vračali, tega pa še nisem doživel in mi tudi ne gre (v mojo trdo slovensko-argentinsko) glavo (ali bučo). Če hočete bolj jasno: nekdo lahko zavrne oz. zavrača roko ali pozdrav.

Torej bi bil moral Prešeren zapeti "Bog živi vse Slovane", ne Slovence. Sicer pa je še čas, da Slovenija popravi svojo himno. Prav tako more spremeniti ime državi, ki bi se lahko imenovala, npr., Alpska Hrvaška, tako kot se je med 1. svetovno vojno (zelo nespametno) zazdelo Janezu Evangelistu Kreku – razen če bi hoteli spet v "bratski zagrlaj" (beri: bratski zadrglaj) Srbov in drugih Jugoslovenov.

DOLGI DNEVI SKORAJ NEPRESTANEGA DEŽJA

Na splošno mi je dež všeč. Dejansko silno uživam, kadar si morem privoščiti kratko pot med hudim naliveom, če le mogoče z vetrom. Seveda samo tedaj, kadar potem hitro pridem domov in pod skoraj vročo prho. Vsak norec ima pač svojo zabavo. (Za domovinske Slovence: "pod prho" pomeni "pod tuš". Kar je seveda tujka, a kaj zato, mi smo svetovljani in nam nobeden nič ne more, čeprav nas čez dobrih sto let skoraj ne bo več – toda to zaradi tega, ker smo mi tako hoteli!)

Vendar kadar dežuje skoraj neprestano dan za dnem, posebno še, če ne lije kot iz škafa, ampak samo kaplja, potem se človek kmalu naveliča. Čez nekaj časa mu začne presedati še tako priljubljeno okolje. Tako nekako se je godilo meni ob zadnjem obisku v Sloveniji. Zame ni bilo prijetno priti pod tako skoraj neprestano kapljanje izpod argentinskega skoraj še poletnega sonca in potem ko me je peklo sonce vzhodne sicilske obale ter žgalo rimsko zgodnje-jesensko sonce. Takemu kapljanju rečemo v Argentini "garúa", kar je morda poznana beseda, ker je naslov neke tango-pesmi. Malokomur pa je dejanska "garúa" všeč. Zato si predstavljam, da ženi ni bilo lahko in da Slovenije ni mogla doživeti tako, kot bi bil jaz želel.

Na srečo je vsaj sem ter tja za nekaj ur nehalo deževati. Na srečo je bilo malo bolj prijazno vreme za konca obeh tednov, ki sva jih namenila obiskom nekaterih sorodnikov. Na srečo sta bila vsaj zadnja dva dneva sončna, čeprav precej hladna, ker je ponoči vsaj na Kamniških planinah padel sneg - drugih tedaj ni bilo mogoče videti -, prejšnje dneva pa samo sem ter tja nekaj vrhov Karavank (Krvavec, Stol, Storžič).

Znano je in nedvomno zelo ekološko, da gozdovi pokrivajo polovico slovenske zemeljske površine. Ni pa to vedno prijetno. Če dežuje, vidiš na cesti samo nekaj desetim metrov pred sabo; navzgor nič, ob strani pa kaj malo. Ob straneh ceste je samo drevje in grmovje, sem pa tja kak skupek hiš. Hribov ali gričkov s cerkvicami pa skoraj ne moreš videti. Tako da tudi ne moreš narediti kakšne fotografije, če se na primernem kraju do časa ne ustaviš.

Poleg tega se pa v takem vremenu z avtom lahko kaj hitro izgubiš. Odvozi na stranske poti so sicer v Sloveniji redno pravilno označeni. Toda kaj ko so skoraj tik drug ob drugem, tako da lahko prideš kamorkoli, če si prezrl pravega! To se nama je zgodilo, ko sva hotela iz Domžal na obisk v Studia Slovenica k dr. Arnežu. Namesto da bi v dežju previdno vozila komaj dobrih 20 minut, sva se na vsem lepem znašla na drugem koncu Ljubljane in šele po dobri uri končno našla pot v Šentvid (prej je bil Šent Vid) in v Škofove zavode.

PO STAREM KRANJU

Tako je nanese, da smo se mogli dobiti z nekaterimi sorodniki po mamini strani že prvo nedeljo v Kranju (oz. potem v Spodnji Besnici).

Žal se mi kranjska župna cerkev znotraj ne vidi tako lepa, kot je bila včasih. Npr., glavni oltar je sicer lep, a v spominu imam še sicer res nekam čudni stožec ki ga zdaj ni več; ali oltar Brezmadežne v veliki pozlačeni elipsi, katero so zlobni Kranjčani imenovali jajce, ki je tudi ni več. Če bi bil namen obnoviti cerkev tako, da bi bila "kot v začetku", zakaj še do zdaj niso naredili ničesar: namesto nekdanjih oltarjev so sedaj samo skoraj prazne stene! Glavni oltar in oltar Brezmadežne sta bila zasnitek slovitega slovenskega arhitekta, toda važno za odstranitev je bilo najbrž to, da je pobudo za obnovo dal prejšnji župnik, msgr. Matija Škerbec, ki so ga nekateri iz vsega

srca sovražili. Jim je bil pač na poti, ker je bil zaveden Slovenec in ne Jugoslovenar, ker je bil duhovnik z dušo in telesom, predvsem pa, ker je bil pobudnik številnih zadrug, celo majhne tekstilne tovarne v nekdanj pretežno tekstilnem Kranju. Zato so po "osvoboditvi" takoj porušili tudi tedaj edini most iz Kranja na Planino, to se pravi, viseči, leseni "Škerbčev most" čez Kokro, postavljen za župnijsko cerkvijo med dijaškim zavodom in župnijo. Šele leta kasneje so sezidali novega, res nujno potrebnega, ki pelje iz glavnega trga proti novim naseljem in novemu pokopališču na levi strani Kokre.

Še dobro, da niso v cerkvi vrgli ven tudi vse tako lepe, malo pred vojno dokončane vitroje in nove orgle. Gotovo komunisti ne bi dali denarja niti za navadne šipe, saj je bil njihov namen revolucija (prekucija, razrušenje vsega obstoječega reda ali nereda) in zgraditev nove družbe, v kateri ne bi bilo prostora za take zastarelosti kot vera in cerkve, še manj pa za Cerkev (oprostitute, a ne gre mi: RKC ali cerkev). Kasneje so kot dobri "profitarji" prišli do spoznanja, da so cerkve, romanja, procesije in podobne zadeve del folklore, ta pa prinaša lepe dobičke zlasti od tujih obiskovalcev.

V stari Kranj ni več dovoljeno z avtom in sicer od Majerjeve gostilne in nekdanje trgovine našega očeta, kjer je zdaj neke vrste mlečno gostišče. Tako se človek mirno sprehaja po tistih treh ozkih cestah in štirih trgih: Mencingerjevim ali Maistrovim, Glavnim ali Slovenskim, Roženvenskim in Pungrškim (ali kar po Pungratu, ki prihaja od Baumgarten, sadni vrt). Na vse to me vežejo globoko vtisnjeni otroški in najstniški spomini. Zato je razumljivo, da sem si z veseljem ogledal lepo obnovljeno rojstno hišo, ki ima začetke tam nekje v 13. stoletju, in vse hiše na Maistrovem trgu, od katere ima še iz srednjega veka vsaka svojo barvo.

Osrednja in najširša ulica je Prešernova, ki pelje od Maistrovega trga do Glavnega ali Slovenskega. Na Prešernovi 6, skoraj nasproti hiši, kjer je stanovala družina Fanouša Emmra, je zdaj lepo urejen muzej (gl. na medmrežju www.moja-slovenija.si). Tam je pesnik preživel svoja zadnja leta in tam je tragično končal. Ulica nima več nepotrebnega pločnika, pač pa za okras nekaj primernih grmičkov.

Ulico na levi, ki je najožja, smo navadno imenovali kar "ta usrano ul'co", ker so hiše postavljene tik ob prepad nad Kokro in so tedaj imele stranišča na prosti pad. Ta ulica pelje

za župnijsko cerkvijo mimo župnišča in se neha malo pred Pungratom; na njej je ena najstarejših kranjskih hiš. Ulica na desni se imenuje po Janu Puharju, ki je menda iznašel fotografsko ploščo. Ta cesta gre mimo gradu Kiselstein, ki je zdaj muzej, in se neha pri roženvenski cerkvi. Do gradu je mogoče priti tudi z glavnega trga in sicer skozi širok obok pod eno izmed hiš.

Tudi glavni trg je poln grmov in grmičkov. Ob koncu trga stoji na levi strani v gotskem slogu zidana župna cerkev, edinstvena zaradi tega, ker ima sicer dve vrsti visokih in slokih stebrov, a eno samo ladjo. Ob strani cerkve že dolga leta stoji velikanski Prešernov kip, nekako med nekdanjim Ljudskim domom in (zdaj spet) župniščem. Na tem trgu ob Glavnem trgu so Nemci brezobzirno kar takoj posekali vse štiri visoke kostanje in podrli lep vodnjak, od koder so pred stoletji iz nekako 35 m globokega jaška črpali (ali bolje: dvigali) pitno vodo iz Kokre (in Save). Gestapo je namreč hotel hiter dostop do svojega sedeža, ki je bil v nekdanjem konviktu (imenovali smo ga škofija; zdaj je javna knjižnica), od koder so vsak večer po policijski uri začeli dirkati Mercedes Benzi, mi pa smo v strahu pričakovali, pred katerimi vrati se bodo ustavili, koga zagrabili in ga potem strahotno mučili. Še zdaj imam v spominu tisto obupno kričanje mučenih, ki ga je bilo slišati iz konvikta. Zato je razumljivo, da je nekoč eden izmed njih hotel pobegniti in s Škerbčevega mostu skočil 35 m proti reki Kokri. Streljali so za njim, ga ranili, a se je kljub temu še nekaj metrov vlekel po tleh s tisto za vsakega človeka (ki je res tak) neutešljivo željo po svobodi.

Stari del Kranja, na skali med obema soteskama ali dolinama Save in Kokre, je še zdaj predmet arheološkega raziskovanja. Saj menda ime Kranj prihaja iz keltskega Chreina. Pred leti so arheologi prekopali ves nezazidan prostor ob cerkvi in celo dvignili njena tla, potem pa nadaljevali po vsem glavnem trgu in Prešernovi ulici prav do Maistrovega trga. Odkrili so številne grobove Keltov, Rimljanov in starih Slovanov.

NEDELJSKA MAŠA V KRANJU

Šli smo k eni zgodnjih maš. Usedli smo se kamorkoli. Drugače je bilo pred vojno (in ne vem, koliko časa tudi po njej), ko so nekateri bolj premožni vsako leto plačevali župniji

pravico do določenih sedežev v klopih. S čimer si je resda Cerkev zagotovila nekaj prihodkov, a to je bila nedvomno fevdalna in po mojem premalo krščanska navada.

Klopi so v slovenskih cerkvah navadno preozke, tako da človek ne more poklekniti, ampak v čudni pozi kleči in sedi obenem. Pri tej zgodnji maši so bile vse klopi polne starejših ali zares starih ljudi – a skoraj nič mladine. Pel je precej oslavljen zbor, ljudskega petja pa ni bilo čisto nič. Verniki so sicer spremljali mašo s svojimi odgovori in molitvami. Kaj bolj občestvenega ni bilo opaziti: niso se pozdravili, ko so prihajali v cerkev, čeprav so malo poklepetali pred cerkvijo po maši; niso si podali rok pri Očenašu, niso se rokovali (kaj šele poljubljali!) po molitvi in pozivu k izkazovanju medsebojne povezanosti.

Tudi pridige, kar sem jih slišal, so bile samo ponavljanje beril in evangelija z besedami pridigarja. Kaže, da si nihče se upa evangelijskih besed napeljati na vsakdanje javno življenje. Govorijo samo o molitvi, zakramentih, o osebnih in družinskih krepostih. To sem opazil na vseh svoji štirih obiskih, prva dva pod komunizmom, druga v samostojni Sloveniji. Po mojem je to znak da se ne ljudje na sploh ne cerkvene osebe ne počutijo svobodne za izražanje svojega mišljenja in za njemu odgovarjajoče ravnanje na vseh področjih in v vseh primerih. Ali pa imajo napačen pojem o tem, kaj je katoliška vera, ki je tudi zadolženost za tosvetne zadeve. S tem bi bil komunizem dosegel, za kar se je nekdanj brezuspešno prizadeval liberalizem: da naj bo vera osebna zadeva, stvar vesti, kvečjemu zadeva cerkve in zakristije, v javno življenje družbe – kulturno, gospodarsko, politično idr. – pa se verniki ali Cerkev ne bi smela vtikati.

ŠE MALO PO "NOVEM" STAREM KRANJU

Ob mojem obisku leta 1999 je ena mojih tet hotela prizidati majhen lokal svoji hiši onstran Kokre, na tisti mestni četrti, ki smo jo včasih imenovali Planina, na kateri je bilo tudi športno igrišče za katoliško mladino. Svetoval sem ji, naj ne meče denarja v nekaj, kar bo čez nekaj let popolnoma izginilo. Iz svojega argentinskega izkustva sem bil prepričan, da bo globalizacija s svojimi dobrimi in slabimi značilnostmi neizogibno prišla tudi v Slovenijo. Sploh se mi je zdelo čudno, da je bilo tedaj še toliko majhnih trgovinic. Ko smo se lansko leto na

omenjeno nedeljo sprehajali po Kranju, sem moral z žalostjo ugotoviti, da se nisem zmotil: skoraj vsi majhni lokali so zaprti in zapuščeni. Stari Kranj je navidezno samo še spalnica za tiste, kar jih je še ostalo tam.

Seveda to ne pomeni, da ne bi bilo raznih spominskih plošč in ploščic vsepovsod - v počastitev večinoma največkrat kakega izmišljenega "heroja" ali "herojskega dejanja". Roženvenskega klanca že pred desetletji ni bilo več, pač pa so pred njim lepi Plečnikovi stebri in oboki ipd. Pungrat je zdaj bolj prazen; zame tem bolj, ker so podrl hišo, ki jo je občina dala mojemu staremu očetu v dosmrtno uživanje zanj in za njegovo ženo, ker je bil 27 let v Kranju stražnik in stražniški poveljnik (mojster!). Izginile so nekdanje občinske delavnice in skladišča, namesto njih je majhen travnik, a tudi lep pogled na izliv Kokre v Savo ter na novi most avtoceste, ki prečka Savo nekaj pred Čir(či)čami. Menda so popolnoma opustili tudi lepo, po vojni urejeno stezo v soseski Kokre. Protiturški obrambni stolp na Pungratu še stoji in pametno je, da ni več v njem prebivalcev; škoda, da ni odprt za obiske. Protiturško zidovje, ki ima še dobrih sto metrov, je slabo ohranjeno; če ga kmalu ne popravijo, ne bo ostal kamen na kamnu. Nekaj metrov nekdanje rimske ceste nekaj metrov pod desnim koncem zidu nisem več zasledil. Cerkev sv. Roka na Pungratu so katoličani dali na razpolago pravoslavni Cerkvi. Otrokom nam je bila ta cerkev všeč, ker ima veliko lopo, kamor smo se zatekali pred dežjem. Če bo še naprej upadalo zavestno pripadanje Cerkvi, bodo kmalu mogli dati kako drugo cerkev za mošejo...

DELAVNA SREČANJA

V zvezi s knjigo, ki jo pripravljam na prošnjo bivših sošolcev z begunske gimnazije v Avstriji (začasni naslov "Slovenski eksodus 1945"), sem obiskal zastopnike raznih založb, s katerimi smo se že prej domenili, da bodo (z določenimi pogoji) dovolili uporabo nekaterih fotografij iz nekaterih njihovih knjig. Tako smo se srečali in prijazno pogovorili z g. Bočkom od *Državne založbe Slovenije* in g. Ivaničem od *Mladinske knjige*.

Prav tako sem že prej dobil preko dr. Antona Drobniča od g. Justina Stanovnika dovoljenje za uporabo zelo dobrih fotografij, ki jih objavlja *Zaveza*. Na zadnjem obisku v Sloveniji sem mogel osebno spoznati dr. Antona Drobniča, obenem z

njegovo hčerko, odv. Lidijo Grbec, ki se ukvarja z našimi zahtevami po popravu krivic. Žal je bil zaradi prezaposlenosti dr. Drobnič sicer daljši obisk kar prekratek.

Osebnost sem mogel končno spoznati tudi inž. Boštjana Burgerja, ki mi je bil že dal po elektronski pošti dovoljenje za uporabo nekaterih njegovih slik z njegove tako pomembne in v marsičem edinstvene medmrežne spletne strani www.mojaslovenija.si. Potem ko mi je na hitro omogočil spoznati dva pomembna ljubljanska muzeja, sva se nekaj uric zadržala v prijetnem pogovoru ob kavici in še kaj.

Delno v zvezi z omenjeno knjigo sem obiskal še nekaj drugih oseb(nosti), med njimi že omenjenega dr. Arneža. Mag. Rozina Švent, ki naju je obiskala v Haedu, ko je bila na delovnem obisku v Argentini, je bila tako prijazna, da naju je tudi ona prišla pozdravit na najino stanovanje v Domžalah.

Najbolj pomembno je bilo seveda srečanje z msgr. dr. Janezom Zdešarjem, ki je bil prišel iz Bavarske na spominsko slovesnost v Teharjah. Čeprav sva bila zadnje leto stalno v stiku po elektronski, se nisva videla že od prvih let begunstva v Peggetzu. Seveda, dr. Zdešar je bil pet letnikov pred mano! Škoda, da so ga že prve dni ob tistem obisku Slovenije okradli in mu pobrali osebne in druge dokumente iz njegovega avta. (Ko sem bil prvič v na obisku v Sloveniji leta 1969, so se norčevali iz mene, ker sem tako vestno zapiral okna in vrata avtomobila. Zdaj se ne bi več, ker je, žal, kraje in ropov vseh vrst v Sloveniji vedno več.) Dr. Zdešar mi je posvetil skoraj dva cela dneva za to, da sva skupaj pregledala prvi, nedokončani zapis moje knjige, kateremu je blagohotno pristavil svoje opombe.

Ker je žena fotografirala v industrijskih količinah, ji je seveda zmanjkalo spomina na njenem aparatu, čeravno je sproti brisala manj posrečene posnetke. Okrog 500 srednje velikih slik se hitro nabere. A kdo bi si mislil, da bom mogel v Ljubljani kupiti čisto enake kartice Cannon s spominom, in to skoraj polovico bolj poceni. Tako je pač sedaj stanje v Argentini: kar je domače pridelave in izdelkov, še ni tako drago (v primeri z Evropo, a ne z argentinskimi plačami); kar pa je uvoženega, je sedaj običajno štirikrat dražje, čeravno je dolar zdaj komaj malo čez tri pese, a po argentinsko vsi ostajajo pri dolarju, ki je bil po 4 (ali celo 5) pesov.

MALO PO LJUBLJANI

Ker nama je ostalo nekaj dni prostih, sva enega izrabila za kratek ogled stare Ljubljane. Nove nisem hotel spet videti, ker je v marsičem tako podobna mnogim drugim "modernim" mestom, da v njej – razen nekaj izjem – ni izrazitih svojskosti, ki bi izražale neke vrste osebnost, s tem pa tudi narodove značilnosti. Poleg tega zbuja občutek – vsaj nam, ki prihajamo iz večjih mest, npr. skoraj 14-milijonskega Vélikega Buenos Airesa – da smo v glavnem mestu kake province. Nekako tako, kot se nam dogaja, ko se vračamo v Argentino in imamo ob sestopu na letališču Ezeiza vtis, da smo prišli v kako oddaljeno provinco.

Ker sva se zmenila z bratrancem Tonetom Gogalom (zdaj v Uradu za Slovence v zamejstvu), da se dobimo na Tromostovju, sva ga počakala tam. Prej sva po kar dolgi pešhoji in seveda ne naravnost prišla z glavne postaje, medtem pa sem skušal pokazati ženi nekaj zanimivosti, predvsem tiste, ki sem jih poznal še iz mladosti: od Figovca do Nebotičnika, od Zvezde do stavb NUK-a in ljubljanske univerze, od frančiškanske cerkve (kamor me je nekoč gnala moja mama na spoved za glavni oltar, kar je bilo prihranjeno za velike grešnike, med katerimi sem bil po maminem mnenju tudi jaz) do Prešernovega trga in Tromostovja. Ko že govorim o Tromostovju, bi dejal, da sam nimam nič proti temu, če bi bilo Tromostovje nekak značilni znak RS za EZ. Še zmeraj je boljši kakor tisti KPS/NOB-ovski Triglav, ki se je obdržal na grbu RS. Podzemskih jam je na svetu preveč. Predjamskemu gradu podobnih gradov tudi ne manjka. Jezer z otokom in cerkvico na njem je celo blizu Slovenije dosti, kaj šele druge po svetu. In tako bi lahko še primerjal ter zavračal. Še dobro, da se komu ni zdelo primerno predlagati kake partizanske bolnišnice ali kakega spomenika revoluciji. V takem primeru bi bile možne tudi kake po NOB-u povzročene ruševine (Dražgoše, Turjak) ali povojna morišča, ki bodo kmalu glavna značilnost za RS!

Z bratrancem Tonetom se že nisva videla od leta 1971, torej 34 let, zato sem se bal, da bi ga ne spoznal. Tem bolj, ker sem upravičeno pričakoval, da me tudi on ne bo spoznal. Za (skoraj) vse pač velja tisti rek: "zmeraj bolj star, zmeraj bolj debel, zmeraj bolj siv oz. plešast". Posebno še, ker se mi je pred kratkim zgodilo, da me je v Haedu ustavil nek zdravnik in mi rekel, da me je po 30 letih prepoznal po glasu. Sam sem

bil dotlej prepričan, da se mi je prav glas zaradi izreza rakastega mehkega neba in jezička najbolj spremenil! Ker žena se še nikoli ni srečala z mojim bratrancem, nisem pričakoval, da bi mi na vsem lepem ona rekla: "Tam-le prihaja". Hotel sem jo vprašati, zakaj misli, da je bratranec, pa me je ona prehitela: "Ali ne vidiš, da je po obrazu in nasmehu podoben tvojemu bratu Tonetu?" Jasno, da je imela (kot navadno) prav.

Za kakšen skupen ogled mesta ni bilo časa. Pač pa smo zavili po cesti ob nekdanjem "rotovžu" ali občini, sedaj Ljubljanskem muzeju, mimo nekdanjega Robbovega vodnjaka, od katerega je sedaj ostal samo podstavek. Vemo, da je ta cesta poleti precej zasedena z mizami za goste. Ne bi si pa mislil, da bi se bilo še na jesen in na deževen dan mogoče uvesti kar zunaj, pod šotorno plahto in ob močni peči na plin. Bratranec nas je povabil na dobro kavo in prekmursko gibanico. Zadel je, ker je bila gibanica ženi všeč, recepta zanjo pa ni dobila, saj je menda ni kaj lahko pripravljati na domu.

Ogledala sva si še nekaj mostov (Zmajskega, Šušarskega idr.), potem sva se pa spravila na vlakec, ki pelje na grad. Resda ni bogvekaj, a upam, da ga ne bodo zamenjali z načrtovano žičnico, ker ne vem, če bi ta bila v korist Ljubljani. Pogled z grada na Ljubljano sicer še daleč ni podoben kakemu pogledu z vrha na Prago ali na Budapešto, niti ne na Salzburg. Vse je precej manjše, z manj razkošnimi cerkvami in palačami. Ljubljana pač nikoli ni bila kraljevska prestolnica. Ni je pa treba biti sram tega, kar je. In tudi Slovenci bi jo lahko malo bolj cenili. Tako kot tudi premalo vrednotijo druga svoja mesta, začenši z Mariborom. Saj Slovenija niso samo hribi, jezera in podzemске jame, in tudi ne samo samostani, cerkve in cerkvice ali podeželje.

Ljubljanski grad sicer zelo počasi obnavljajo, ga pa vendarle. Kar zadeva poslopje, so nekateri deli že kar privlačni, npr. kapelica in kavarna. Kar pa zadeva okolico, je vse mnogo lepša in privlačnejša, najsibodo drevesje ali travniki, parki ali nekatere olepšave. Kot tako pogosto, so tudi tukaj odveč nekateri slavošpevi neresničnim osebam in dogodkom. In kot se je dogajalo pod barbarskimi režimi po zadnji vojni, tudi tukaj manjka celo tistega, kar bi po vseh mednarodnih sporazumih moralo obstati, to je, do tal zravnano domobransko pokopališče na Orlovem vrhu.

Kako sami sebi nasprotni in protislovni so si po vsem svetu levičarski skrajneži! V Argentini ne mečejo s sten samo slik

nekdanjih vojaških voditeljev, temveč še na cestah zamenjavajo imena umorjenih po "revolucionarcih" iz sedemdesetih let prejšnjega stoletja, medtem ko tem morilcem, ki jih sedaj imajo za idealiste in junake, postavljajo spomenike, muzeje in pripravljajo vsepovsod "laična svetišča", posvečena spominu na te marksistične revolucionarje. V Sloveniji pa ne zamenjajo imena niti ene ulice, ne poderejo nobenega spomenika revoluciji, ne vržejo stran nobene tistih stotin večinoma nepotrebnih napisov in plošč, ne dopustijo pa spomina na desetisoče po komunistih nedolžno umorjenih in tem žrtvam ne dovolijo niti dostojnih grobov. V Argentini hočejo razlikovati med državnim terorjem in žrtvami nasprotne strani; v Sloveniji spoštujejo in ohranjajo samo spomin na tiste, ki so uvedli in izvajali partijsko-državni teror, ki je bil samo po končani vojni v absolutnih številkah smrtnih žrtev po mitih sedemkrat, v resnici pa dvajsetkrat večji kot vojaški državni teror v Argentini.

Ima prav nemški, sedaj svetovno poznani in upoštevani filozof Peter Sloterdijk, da levičarski fašizem nikoli ni bil razkrit tak, kot v resnici je. Vzrok temu, da je antifašizem sedanja dominantna ideologija, je dejstvo, da levičarski fašizem nikoli ni obžaloval svoje krivde. Njegovi zastopniki nikoli niso priznali, kaj v resnici so. S tem da so obtoževali za fašiste desničarske fašiste, so zakrivali svoj lastni fašizem, vključno maoizem, ki je bil najslabši fašizem. V primeri z Maom izgleda, da je bil Hitler norec ali nevrasteničen, uboga osebnost v primeri s fašistično velikostjo Mao-Ce-Tunga. (*LA NACION*, 18.1.2006, I, 1 in 10)

V POSTOJSKI JAMI

V torek je bil spet deževen in kar hladen dan. Ker sem bil tisti dan prost, sva se z ženo odpravila proti Postojni. Malo sem se bal, da bo v jami še bolj mraz, pa me je hitro žena poučila, da mora biti tam stalna mera toplote, nekako med 5 in 10 stopinjami. Kar hitro sva bila v Postojni, nato pa med številnimi obiskovalci na enem izmed električnih vlakcev. Mogoče je bil veličasten pogled na desetine milijonov let stare kapnike tisto, kar je v Sloveniji ženo najbolj presenetilo in začudilo. V skladu s tem je tudi posnela kar preveč fotografij.

Kot sem že zapisal pred sedmimi leti, lepo in pravilno je, da imamo Slovenci sedaj svojega vodnika, in da nam nudijo nekaj prednosti, npr., možnosti za slikanje. Tokrat sem bil v

slovenski skupini Slovenec samo jaz; ostali so bili Hrvatje in Poljaki in ena Argentinka. Škoda pa je, da še zdaj ponavljajo morda resnične zgodbe, ki jih kot samozavesten narod ne bi smeli obešati na véliki zvon. Ali je res treba hvalisati "herojsko" dejanje nekega partizana, ki da se je po 100 m dolgem, ozkem in temnem hodniku približal nemškemu skladišču streliva in bencina, ki so ga nespametni in za edinstvene lepote brezbrizni nacisti hranili v Postojnski jami. Prepričan sem, da se zaradi razstrelitve tistega kuriva vojna ni končala niti minuto prej – Slovenci pa bi bili kmalu ob velik del te naravne lepote. Ali je treba, da vhod v jamo in izhod iz nje nekaj sto metrov daleč še danes kazijo potemnene stene?

NA BLEDU

Da bi nama olajšali preveč voženj sem ter tja in bi tako pridobila na času, je precej sorodnikov po atovi strani predlagalo, naj se dobimo drugo oktobrsko soboto na Bledu, kjer tudi živi s svojo družino ena mojih malih nečakinj.

Z njo in z njenima srčkanima dvojčkama smo si najprej ogledali Blejski grad, ki je zelo zanimal mojo ženo. Čeravno je bil pogled na jezero in otok še dokaj jasen, so bolj oddaljeno pokrajino dolgo časa zakrivala megle, pokazal pa se niti eden gorskih vršacev.

Na gradu je bilo zame več novosti. Najprej sem dobil vtis, da ga obiskuje malo več tujcev, čeravno je turistični objekt, kjer je navadno dobiti največ sorojakov. Druga zanimivost je bila obnovljena grajska tiskarna, kjer nekdanjim časom primerno oblečen tiskar po želji ročno sestavlja spominske "listine" z ilustracijo, ki si jo izbere vsakdo sam, doda pa pečat in zastavo blejskega gradu. Zastava je modro-belo-modra. Zato sem si drznil pripomniti, da je kakor argentinska. Pa me je "rokodelski" mojster hitro poučil, da je argentinska barva sinje-belo-sinja in da ima na sredi inkovsko sonce z nad 30 žarki!

Ker si žena ni želela s pletnjo do otoka, sem pač moral pozabiti na tako prijeten in zanimiv obisk. Zato pa smo si ogledali malo drugih koncev, nato pa se odpravili na skupno kosilo v lepem hotelu, kjer so naju sorodniki hoteli pogostiti. Nekateri izmed sicer preveč raznovrstnih jedi celo na enem samem krožniku so bile zelo okusne. Res je pa, da kot po navadi ne mesa ne ocvrte purice nisem mogel niti načeti.

Argentinci smo pa preveč razvajeni na dobro in predvsem mehko meso. Toda take malenkosti kaj malo štejejo, kadar je človek med sorodniki, ob katerih se dobro počuti.

SOBOTNA NEDELJSKA MAŠA V DOMŽALAH

Po srečanju s sorodniki na Bledu sva pohitela nazaj v Domžale, da bi ne zamudila večerne maše. Seveda sva šla kar peš od Ljubljanske 110 do cerkve, kar ni tako daleč. Res je tisti večer spet malo deževalo, a ni se nama več zdelo čudno, če se je toliko vernikov pripeljalo s svojimi avti, četudi nekateri imajo svoje domove komaj nekaj sto metrov od cerkve, ker sva se prepričala, da premalo ljudi pešači: za vse in za kamorkoli uporabljajo avtomobil. Čez teden se sicer nekateri vozijo na delo predvsem z avtobusi, ker kaže, da so krajevni vlaki samo za mladino, ki študira v Ljubljani in še nima avta, za upokoјence in za manj premožne turiste. Toda vlaki vozijo brez ropota, odskakovanja in guganja, znotraj pa je vse lepo opremljeno, seveda ne z lesenimi ali polietilenskimi sedeži, predvsem pa čisto. Vsaj na vlakih, ki so vozili proti Kamniku, se ti mladi akademiki – morda nekateri še srednješolci - včasih med seboj pogovarjajo po angleško! Lepo, da obvladajo (kolikor toliko) drug(e) jezik(e), toda svojega materinskega ne bi smeli pozabljati. To pa, kadar so presedlali na slovensko, so zavijali v narečju, da je bilo veselje.

Cerkev v Domžalah stoji na majhnem hribčku. Pred njo je spominska kapelica. Vsekakor pa je cerkev za nove Domžale premajhna, kljub temu, da precej ljudi klepeta ves čas na travniku za cerkvijo, ali nekateri kar v avtomobilu počakajo, da pridejo od maše njihovi svojci. Cerkev je bila nabito polna. Tudi mladine je bilo veliko več kakor v Kranju, seveda največ pod korom, tako da so se med pridigo mogli tudi oni izmuzniti ven na klepet. K obhajilu so šli pa skoraj vsi, tako kot je zdaj prišlo v navado v Argentini.

V Domžalah bi morali nekoliko zmanjšati razdaljo med obema vrstama klopi na sredi, tako da bi ljudje lahko imeli vstop v klopi tudi ob obeh stranskih zidovih. To bi pomagalo tudi beri, ki se je nehala šele malo pred obhajilom! Pobirala pa sta samo dva, ki sta vihtela vsak svoj dolgi drog sem pa tja, ker sta morala paziti, da bi s tisto palico koga ne udarila. Če bi bero pobirali štirje in tudi ob stranskih stenah, bi bilo vse to hitreje, z manj nevarnosti za vernike, predvsem pa bi manj raztresali že tako navadno premalo zbrano srenjo.

Škoda je tudi, da se zborčka skoraj ni slišalo. Žal pa moram reči isto za branje beril, pridigo in mašnikove molitve, zaradi česar tudi dobremu sluhu uide skoraj vse. V tem je tudi velika razlika z argentinskimi razmerami. V Argentini berejo, pridigajo ali pojejo tako na glas oz. skoraj kričavo, da odmeva po vsej cerkvi, ki navadno tudi ni polna, in tako se ne more razumeti skoraj nič. V Sloveniji delajo prav obratno – a z istim (ne)dosežkom.

V BOHINJU

Z drugo skupino sorodnikov po atovi strani smo se dobili na najino zadnjo nedeljo v Sloveniji. Mož ene mojih malih nečakinj, hčerk ene od sestričen po atovi strani, naju je prišel kar iskat v Domžale, zato da bi se midva sama ne izgubila na poti v Otočec, kjer ima lep dom. Kot z nekaterimi drugimi sorodniki, sem se tudi z Brankom pomenil, da se bova lahko prav dobro razumela, čeravno ima v marsičem drugačne poglede, samo kakšne teme bova ali pustila ob strani ali pa jih obdelavala s spoštovanjem in obzirnostjo do drugega. No, pa smo se dobro skupaj vzeli.

Žena je pokazala nekaj slik (s sedemdesetletnice mene in brata, salezijanca Toneta, nekaj fotografij iz potovanj po Argentini, pa nekaj posnetkov njenih oljnatih slik. Njen Bohinj, naslikan zame na podlagi neke fotografije, je vzbudil začudenje, češ kako nekdo more najti tisto "edinstvenost" nečesa, česar nikoli ni videl v resnici. Branko je hotel skenirati fotografijo, a moja žena mu je podarila fotografijo in obljubila novo oljnato sliko Bohinja samo zanj. Na to je prijazna mala sestrična Mira na vsem lepem predlagala: "Zakaj pa ne bi skočili v Bohinj?" V takem primeru po špansko rečemo: "Dicho y hecho" (Rečeno, storjeno).

Tako sem si mogel spet ogledati Bohinj, od cerkve sv. Janeza in znanega rimskega mostu, nato pa prav do nasprotni strani. Tam stoji hotel Zlatorog, kamor nas je pred vojno tolikokrat peljal naš ata, kateremu je bil ta konec tako všeč kot malokateri drug (npr. Logarski kot ali pogled na "gorenjske jaslice", to se pravi, atovo rojstno vas Ljubno, idr.). Popoldne se je sicer pokazalo precej blede sonce in oblaki so se delno razpršili, tako da smo mogli videti samo nekaj gorovja skoraj tik nad nami, tudi žičnico na Vogel, a ni nam hotel pokazati svojih vrhov ne Triglav ne nobeden njegovih sosedov.

KJE SO PTICE IN PTIČJE PETJE?

Neko popoldne sva si šla ogledat razstavo povojnih morišč, o čemer sem že pisal drugje. Tukaj samo dodam, da se je razstava kar izgubila v velikem Cekinovem gradu. Tivoli me je kot vedno pritegnil s svojimi potkami in drevesi, delno že v jesenskih barvah, ki imajo zame čudovito privlačnost.

Škoda je le, da je bilo veveric kaj malo. Najbolj pa me je bolelo to, da tudi sredi malo bolj gosto zasejanih dreves nikjer ni bilo slišati enega samega ptičjega glasu! Morda sva preveč navajena na število raznovrstnih ptic, ki so se v zadnjih desetletjih vrnile v Buenos Aires, in jih je zdaj vse polno, ne le na ekološki rezervi, temveč po parkih in celo na majhnih domačih vrtovih. Saj še na najinem ne tako velikem vrtu sredi Haeda vidiš od vrabcev do "chingolo" (vrabcem podoben, a avtohton ptič), majhne grlice (torcazas), srednje velike "zlate golobe" s tremi črtami ob vsaki strani vratu, laške škrjance (calandrias, ki so najbolj ozemeljsko prisvajalni), drozge (zorzal, ki začno peti ob petih zjutraj in nehajo pozno zvečer), rjavkasti "hišarji" (caseritos) ali "pečarji" (horneros), ki si postavljajo krioški peči podobno gnezdo na prostem, neke vrste šoje (bicho feo ali benteveo), neke vrste črni stržki (tacuaritas ali ratuchas), kolibriji (picaflares), v soncu spreminjaste barve bleščeča "črna kraljica" (reina mora). In še kaj drugih, ki se tudi včasih prikažejo, a na srečo ne na našem vrtu: od golobov do srak in do papagajčkov (catitas). Vsako leto nekaj teh zvrsti gnezdi na našem drevju in potem uči letati svoje mladiče.

V Sloveniji pa vsepovsod ptičji molk. Mogoče je slišati kaj več teh prijaznih krikov, klicev in spevov kje v gostem gozdovju. Midva jih nisva mogla slišati niti na Podljubelju med samimi drevesi, kjer kvečjemu slišiš lajanje kake lisice. Nisva pa jih slišala tudi ne v Rimu, kjer sva videla samo nekaj golobov, ki so grulili na postaji ali na kakem trgu. Celo na Siciliji, kjer sicer ni toliko dreves, ni bilo slišati ptičjega petja. Pa tudi ptic sva videla zelo malo. V Sloveniji samo nekaj vrabcev, golobov, na ljubljanski postaji pa visokega sinje-modrega ptiča, verjetno kakšno zvrst ujed.

Kaj je temu vzrok, ne vem. Zahvaljujem se Bogu, da se je v tem argentinska miselnost zelo spremenila – če izvezamemo sveto noč in novo leto, ko z (ne)umetnimi ognji, a z veliko pokanja morajo prestrašiti vso favno, ne izvzemši domače živali kot pse. Morda je vsepovsod preveč "(ne)človeškega kričanja",

preveč prometnega ropota (čeprav so vlaki, tovornjaki in avtomobili neprimerno bolj tihi kakor v Argentini). Ta ptičji molk je bil zame skoraj strahotnejši kot nekaj po KPS/OF ukazani kulturni molk. Ali smo res že tako daleč z iztrebljanjem nekaterih ptičjih zvrsti, ali pa sta dež, jesen in kaj podobnega preprečili, da bi bila v Sloveniji slišala peti ptice? Če ptičje petje zamre, kako dolgo bo še pel človek? Spomnimo se na znano argentinsko "Če pevec utihne, utihne življenje ..." (Si se calla el cantor, se calla la vida).

NA PODLJUBELJU

Predzadnjo noč pred vrnitvijo v Argentino, je po hribih naokrog snežilo, zato je bilo za naju kar malo prehladno. Res je obleka oteževala prtljago. A dobro, da nisva verjela tistim, ki so nama svetovali, naj bi vzela s sabo samo poletne obleke, medtem ko so drugi trdili, da je treba bolj misliti na srednje težke obleke za vmesne letne čase.

Zadnji popoldan pred odhodom smo se zmenili, da se dobimo pri sestrični, arh. Jani Gogala, s katero si – poleg male nečakinje mag. Žive Rant - pravzaprav najbolj dopisujeva. Prišla nama je nasproti do razpotja pred Jesenicami, tako da sva brez težav mogla priti v to lepo, ozko gorsko dolino, ki vodi proti Ljubelju. Preživeli smo najprej prijetno popoldne v tistem majhnem rajju, kjer slišiš le žuborenje potočka, ki teče mimo hiše. Občudovala sva na tem kraju, koliko napredka je bilo mogoče v Sloveniji v zadnjih sedmih letih, odkar me ni bilo tam. Primerjanje z Argentino pa sva rajši popolnoma pustila, vsaj tiste dni, ker ne gre, da bi si človek zagrenil nekaj lepih, čeravno izjemnih dni. Res je, da ima "ljudstvo" v Argentini zadnja leta občutek, da smo zdaj nekoliko na boljšem; v kolikšni meri pa ta občutek odgovarja dejanskemu stanju, oz. koliko časa bo to izboljšanje še trajalo, je druga zadeva. Predvsem če bo izboljšanje šlo na račun osebnih svoboščin. Vsekakor je pa res, da smo tehnološko do zdaj spet zastali vsaj za 15 let ali več.

Večerjat smo šli v bližnjo gostilno, kamor zahaja tudi dosti Avstrijcev, saj je meja komaj dobrih 5 km od tam. Toda kdo ne bi skočil v Slovenijo zato, da si privošči precej bolj poceni dobrih jedi in slaščic, obenem z bencinom? Saj delajo isto Tržačani in drugi naseljenci blizu slovensko-italijanske

meje. Do kdaj pa bo to trajalo, je težko reči. Morda bo Slovenija znala ohraniti nekoliko nižje cene, kot so druge po EZ. Če ima RS tako dobrega finančnega ministra, kot je dr. Andrej Bajuk, ki so ga pravkar imenovali za tozadevnega najboljšega ministra v EZ, mu bo morda z razumevanjem in sodelovanjem slovenskega ljudstva uspelo združiti nekaj, kar mnogi trdijo, da se ne da: gospodarski napredek na vseh poljih s povečanjem družbenega blagostanja.

NITI ZADNJI DAN NE!

Zadnji dan v Sloveniji je bil hladen, a sončen. Zato je kar hitro minila vožnja iz Domžal do tržaškega letališča Ronče (Ronche) v Furlaniji. Dvignile so se megle in razpodilo se je precej oblakov, tako da je vsa pokrajina dobila drugačen, bolj zelen, bolj svetel in bleščeč videz.

Samo stari očak Triglav se tudi ta dan ni hotel prikazati. Skrival je svoje vrhove za debelo, dimkasto meglo. Toda če Bog da, mi drugič ne uide! Res ne živimo večno; res smo "od danes do jutri", kot pravijo Španci, a med tem danes in jutri je lahko še kar nekaj let in s tem morda kaka nova priložnost za obisk raja pod Triglavom.

Haedo, 20. januarja 2006

MARKO KREMŽAR

ŽIVETI V SLOVENIJI NASELJEVANJE SLOVENCEV IZ DIASPORE

*Sledeča razprava je bila brana na Taboru
Izseljenskega društva Slovenija v svetu,
v zavodu Svetega Stanislava, Šentvid pri Ljubljani,
7. julija 2006.*

Vse razpravljanje o naši preteklosti, sedanjosti in prihodnosti nima pomena, če Slovenci ne rešimo osnovnega vprašanja **rodnosti in ustrezne rasti**.

Od rešitve tega vprašanja je odvisno preživetje slovenskega naroda.

- Demografski prirastek v slovenskih pokrajinah na obeh straneh meje je že nekaj let vztrajno pod črto, ki zaznamuje odmiranje prebivalstva.
- Demografska piramida kaže, da smo Slovenci pred hudim izzivom. V manj kot dvajsetih letih bo v Sloveniji premalo prebivalstva, da bi mogli vzdrževati razmeroma številne upokojence pa tudi uspešno zasedati potrebna mesta v kulturi, v krajevni in državni upravi ter v gospodarstvu. Če ne pride med nami v demografskem pogledu do hitrih sprememb, bo postalo na omenjenih področjih kritično tudi vprašanje potrebnih talentov. Vendar narava ne dopušča praznin. Vprašanje je, kdo bo napolnil praznino, ki nastaja v slovenskem prostoru?
- Izgovor, da je upadanje rojstev 'splošen evropski problem' in da je tak demografski trend v razvitih državah nekaj normalnega, zavaja. Nemško in francosko govoreči narodi, na primer, bodo morda stali pred krizo preživetja, če ne storijo ničesar, nekako v dobi treh generacij, to je čez kakih 70 do 80 let, ne glede na to, da imajo zaradi svoje številčnosti večjo zmožnost asimilacije tujega prebivalstva. Naš dvomilijonski narod pa tega časa nima. Mi smo že sredi krize

preživetja. Rešitev iz krize in s tem tudi rešitev slovenskega naroda je stvar te generacije.

- Zadnji čas je, da se Slovenci lotimo svoje politike preživetja celovito. Stati in obstati pomeni rasti na podlagi moralnih vrednot tako biološko, kakor kulturno in gospodarsko.

Kaj naj naredi v tej smeri civilna družba?

Nekaj predlogov:

- usmerja naj javno mnenje k spoštovanju osebe, družine in življenja;
- goji naj narodno zavest pa ljubezen do slovenskega jezika in do narodnega občestva;
- vzgaja naj nove rodove v smeri moralnih vrednot, v duhu vzajemnosti in zdrave samozvesti, ki izvira tudi iz dobrega poznanja lastnih korenin.
- poudarja naj potrebo jasno definirane identitete v globaliziranem svetu pa tudi prednosti, ki jih ima v danih razmerah manj številen narod, prav kakor tudi izzive pred katere nas postavlja novo stoletje.

Kaj naj naredi v tem pogledu država?

Nekaj predlogov:

- a) Potreben je paket demografskih zakonov, ki naj bi po svoji pomembnosti pretresel javno mnenje in oživil zavest o nujnosti ukrepanja na tem področju. Vseboval naj bi določila glede:
 - Podpore naravnim družinam z večjim številom otrok, v obliki:
Povečane pogresivne davčne razbremenitve družin, z ozirom na število otrok;
Povečane univerzalne in progresivne socialne podpore za otroke;
Državne dobrodošlice tretjemu in naslednjim otrokom (tretjemu, recimo, v višini milijon SIT, naslednjim še enkrat toliko).
 - Omogočanje mladim materam, da dobijo zaposlitev s polovičnim delovnim časom. Davčne olajšave podjetjem, ki nudijo take delovne programe.

- b) Omejevanje splavov. Psihološka pomoč ženam, ki se odločajo za splav naj bi bila po vsej državi obvezna.
- c) Stanovanjski program za mlade družine;
- č) Močno obdavčenje praznih stanovanj. Povečana stanovanjska ponudba na trgu nepremičnin bo znižala cene in do neke mere olajšala položaj mladih družin.
- d) Lastniki stanovanj, katerih najemniki imajo več kot dva otroka, naj bodo deležni znatnih davčnih olajšav, kar bo pomenilo za večje družine cenejšo stanovanjsko ponudbo.
- e) Družine z več kot dvema otrokoma naj dobe tudi pri nakupu družinskega avtomobila primerne davčne olajšave.
- f) Mladoporočencem naj bi bili na razpolago od države subvencionirani krediti za nakup in opremo stanovanj.

Te vrste odhodki so za državo inverzija in ne strošek. V prvem obdobju povečajo konsum, v drugem pa produktivnost, predvsem pa pomagajo pri reševanju bodoče pokojninske krize.

Vendar, čeprav bi se upadanje rojstev ustavilo danes, je število mladega prebivalstva med nami že tako nizko, da bo morala Slovenija v naslednjih dveh desetletjih, iz povsem gospodarskih razlogov, v znatni meri dobivati delavno silo od zunaj.

Eden od načinov za dopolnjevanje demografskega primanjkljaja je sistematično priseljevanje slovenskih družin iz diaspore. To sicer ne bo rešilo celotnega demografskega problema, more pa v naslednjih desetletjih do neke mere doprinesti k manjšanju primanjkljaja dela zmožnega prebivalstva.

Zato je potreben skrbno pripravljen »naselitveni program«, ki naj obsega razne vidike:

PRVI KORAK:

Povabiti slovenske izseljence naj se naselijo v Sloveniji.

- Potrebna bi bila psihološka akcija med rojaki doma in po svetu. Slovenci iz diaspore naj čutijo, da so v domovini dobrodošli kljub naravnim težavam in omejitvam, ki jih predstavlja prihod iz različnih kulturnih krogov; rojaki v domovini pa, da je priseljevanje iz diaspore predvsem v korist njim samim.
- Oživljati je treba zavest, da se Slovenci, kjerkoli živimo, v matici, v zamejstvu ali v diaspori med seboj potrebujemo in da se dopolnjujemo.

- Potomci nekdanjih slovenskih izseljencev naj bi se vračali, da bodo sedanjemu rodu rojakov pomagali zagotoviti varno starost in okrepili drevo, iz katerega izhajajo.
- Pojasniti je treba, da novi naseljenci nikomur ne odjemajo kruha:
 - da vsak delaven človek pridela več, kakor porabi;
 - da podjeten človek veča in širi blaginjo;
 - da bo slovenski priseljenec ob tem tudi pomagal ohranjati in gojiti skupne vrednote.
- Za mlade družine prihod v Slovenijo ne bo vrnitev, marveč naselitev. Malokdo se bo odločil za tak korak, če ne bo čutil, da je povabljen. Pri tem naj ne bi delali razlik med takimi, ki imajo slovenske starše in tistimi, kjer je le eden od staršev slovenskega rodu.

Povsod na svetu grozi brezposelnost. Tudi naša družba mora računati z njo. Vendar sredstvo proti nezaposlenosti ni manjšanje prebivalstva, kar pomeni tudi zmanjševanje notranjega trga, marveč pritek talentov in kapitala. Ta dva gospodarska dejavnika sta v sodobnem svetu med najbolj iskanimi, ker sta pogoj za inovativnost, katera omogoča, da se prične v družbi večati število delovnih mest in dohodek na prebivalca. Iskanje talentov, s strani držav pa tudi podjetij, je danes primerljivo le z iskanjem petrolejskih rezerv na svetu. V interesu Slovenije je izrabiti priložnost, da ponovno zbere v svoji sredi del talentov, ki so po sili razmer raztreseni po svetu.

DRUGI KORAK:

Pripraviti administrativno ogrodje priselitvenega programa.

a) Utrditi vezi z rojaki v diaspori.

1. Rojakom v diaspori je treba omogočiti slovensko državljanstvo, ki je ena najvidnejših vezi za utrjevanje narodne skupnosti. K temu jih je treba vztrajno vzpodbujati, jih vabiti pa lajšati birokratske postopke in omejitve, ki so s tem še vedno povezane.
2. Zavest medsebojne povezanosti in čutenje z matično državo se bosta krepili tudi tako, da bodo rojaki v diaspori s poenostavljenim volilnim postopkom lahko državljske pravice tudi uveljavljali.
3. Primerno bi bilo, da bi diaspora volila svoje zastopnike bodisi v Državni svet ali v Zbor, v katerem imajo svoj glas manjšine, ki jih je znatno manj kot rojakov po svetu.

4. Upoštevati bi kazalo tudi možnost dvojnega državljanstva v dogovoru z državami, ki to dopuščajo.
5. Povečanje in poživljanje kulturnih stikov med matico, zamejstvom in diasporo naj v praksi uresniči zamisel o enem samem, skupnem slovenskem kulturnem prostoru.
6. Izmenjava študentov in diplomantov ter štipendije za potomce slovenskih izseljencev za študij v Sloveniji, naj bi postala del omenjene zamisli.
7. Treba bi bilo omogočati slovenskim strokovnjakom, ki delujejo v svetu, da pridejo v Slovenijo ne le kot gostje na kratke simpozije, temveč da imajo odprte možnosti sodelovanja s slovenskimi univerzami in pri raznih strokovnih projektih. Tako se bodo predstavili rojakom v matični domovini, hkrati pa se seznanili s slovensko realnostjo.

b) Olajševanje priselitve v Slovenijo

1. Naseljencem, ki pridejo iz diaspore, naj bo olajšano priznanje drugje opravljenih študijev in diplom s pravico opravljati poklic, z vnaprej jasno določenimi dopolnili. Tudi obrtnikom naj bi bilo omogočeno, da opravljajo svojo obrt na podlagi prakse pridobljene v tujini.
2. Znanstveni raziskovalci in univerzitetni profesorji naj bi bili povabljeni v domovino kot gostje ali kot naseljenci. Pri tem naj bi bili prosti raznih birokratskih in strokovnih omejitev za opravljanje poklicnih dejavnosti.
3. Potrebno bo doseči meddržavne dogovore za medsebojno priznavanje delovne dobe, na podlagi katerih bo preseljenec omogočena polna pokojnina. Brez tega pogoja je utopično misliti, da bi se rojaki z življenjsko prakso v tujini mogli v Sloveniji naseliti.
4. Upokojencem naj slovenska država zagotovi, da jim bo v dogovoru z državo, v kateri prejemajo pokojnino, uredila reden prenos dohodka, kar bi bil lahko za Slovenijo še neizrabljen vir tujih deviz.
5. Urediti je treba tudi davčno zakonodajo tako, da bo preprečeno dvojno obdavčenje dohodka v tujini, pa tudi imetja, ki bi ga imel priseljenec ob prihodu v Slovenijo v drugi državi.
6. Jasno mora biti določena institucija oz. državni organ, ki naj koordinira vse dejavnosti v zvezi z naseljevanjem. Ima

naj potrebne pristojnosti ter sodelovanje drugih državnih in nedržavnih ustanov tako v Sloveniji kakor v diaspori.

TRETJI KORAK:

Naseljevanje iz diaspore

1. Družina ali posameznik, ki se odloči za naselitev v Sloveniji naj ima možnost, da prejme od slovenske države subvencionirano posojilo za potne in naselitvene stroške. V zameno se mora obvezati, da bo v času odplačevanja sprejel delovno ponudbo, ki mu jo ponudi država v prvem letu bivanja v Sloveniji ali dokler ne dobi boljše zaposlitve. Da pa se preprečijo morebitne zlorabe naj se priseljeni obveže tudi, da bo ostal v Sloveniji vsaj določen čas po izplačilu posojila.
2. Vsak naseljenec naj bi imel takoj po prihodu polno zdravstveno kritje.
3. Priseljena družina naj bi dobila primerno začasno stanovanje v najem, kasneje pa bančni kredit pod posebnimi pogoji za nakup nepremičnine.
4. Slovenskemu priseljencu naj bo ob prihodu v Slovenijo na voljo interdisciplinarna svetovalna ekipa ali pouk o predmetih, ki so potrebni za vživetje v domačo slovensko stvarnost. Za rojake, ki ne znajo dobro slovensko bi bila primerna kratka, začasna naselitev v nekakem zbirnem središču, kjer bi dobili intenziven pouk slovenščine.
5. Novega slovenskega priseljenca ali družino naj bi sprejel takoj ob prihodu njegov varuh ali mentor. Naloga tega, od urada za izseljence ali od civilne družbe določenega strokovnjaka, je pomagati priseljencu pri urejanju papirjev in iskanju stanovanj ter zaposlitve prve mesece po prihodu. Upoštevati je treba, da novi priseljenci velikokrat nimajo v Sloveniji sorodnikov in bližnjih znancev ter naj jim zato tak mentor pomaga tudi do prvih stikov v novem okolju.

Težko je presoditi uspeh takega priselivitvenega programa, ker bo sad različnih nagibov in posamičnih odločitev. Ne smemo pričakovati, da bi bil odziv nanj množičen in takojšen. Uspeh priselivitvenega programa, ki naj bi bil zasnovan za naslednjih 20 let, bo v njegovi dolgoročni projekciji in trajnosti.

Postal naj bi nekaka trdna stalnica v slovenskem narodnem občestvu in pomenil postopen dotok življenjske sile slovenski

glavnini, kar bo pomagalo spreminjati sedanjo podobo slovenske demografske piramide.

Prepuščati naseljevanje Slovenije naključju, se morda zdi enostavnejše in bolj v skladu s tržnimi mehanizmi, a ni tako. Kot na vseh družbenih področjih je treba tudi pri naseljevanju iskati kvaliteto, hkrati pa utrjevati slovensko identiteto. Izgovori, da v novi evropski skupnosti ne bo napetosti med narodi, so znak sprenevedanja. Te bodo v novem stoletju lahko v marsičem različne, utegnejo segati po različnih sredstvih, a ne bodo izginile. Življenje, z vsemi značilnostmi, ki jih imamo kot narod in ki so del univerzalnega človeškega zaklada, smo prejeli v dar. Odgovorni smo zanj.

JOŽE RANT

KRISTJAN KLJUB CERKVI?

Meddobje (XXVII-1993, št. 3-4, str. 264-29) je objavilo moj spis »Začetni obrisi za presojo modernizma«. Po daljši zavrnitvi F. Fukuyama, sem kratko prikazal glavne dotedanje značilnosti dveh novejših avtorjev, F. Lyotarda in G. Vattimo-a. Od nazadnje imenovanega sem omenil predvsem njegovo hermenevtiko in nihilizem.

Če na hitro povzamem glavne V. trditve, je treba reči, da V. priznava samo tim. **razlagalno bitoslovje** (hermenevtično ontologijo). To predvsem zato, ker vztraja na povezanosti biti z govorico (jezikom). Hermenevtična ontologija je razdeljena na več smeri, vsekakor pa prevladuje dvojje trditev: 1. Gadamerjeva, da je (edina) bit, ki jo je mogoče razumeti, samo tista, ki jo izraža govorica, torej razlaga o nečem; 2. Rortyjeva, da je antropologija zaradi zavrnitve antropološke metafizike lahko samo kulturna zgodovina.

Tudi kulturnih antropologij je več. Po zavrnitvi metafizike je antropologija za V. najbolj verjetno dialog z arhaičnim. Toda ta dialog vključuje Heideggerjevo »**prebolenje**« (Verwindung), to se pravi, opustitev verovanja v bit, obenem pa tudi **za-vitje** v drugo smer in celo popolno (s)**pre-obrnitev** poti (Kehre). Potem ko je človek izgubil določene značilnosti, je postal nihajoč (schwingend), s tem pa se je ontologija spremenila v hermenevtiko, s čimer nista izgubila svojega pomena samo izraza subjekt-objekt, temveč tudi stvarnost in temelj stvarnosti. Tako smo prišli v »šibko« ontologijo, ki nam (morda) omogoča, da začnemo z (vedno) novimi razlagami.¹

1. Vattimo je v Italiji glavni predstavnik tim. šibke ontologije, V omenjenem spisu sem uporabljal izraz "lahka ontologija", prevajalec Vattimove nove knjige, Tone Dolgan, pa uporablja izraz šibka ontologija. Kaže, da je z novim mišljenjem prišlo tudi do novih izrazov: šibka misel (pensiero debole), šibitev (indebolimento), ontologija šibitve (ontologia dell'indebolimento).

O NASLOVU

Ta uvod je bil potreben, ker je moj namen prikazati glavne Vattimove trditve v njegovi knjigi *»Mislim, da verujem – Ali je mogoče biti kristjan kljub Cerkvi?«*² Temu bom dodal nekaj pripomb.

Tako italijanski izraz "credo" kot španski »creo« je mogoče prevesti na več načinov, ki imajo vsak nekoliko drugačen pomen. Z drugo besedo: »credo« in »mislim« nimata istega pomena. Že to nas more zavesti v hude zmote.

Najpogostejše izraz »credo« res pomeni: mislim, da. V določenih primerih pa izraža nekaj več: upam, da; zaupam, da. Najboljši način za to, da bi človek zvedel, kaj je sogovornik rekel, bi bil ta, da bi ga vprašal, kaj razume z izrazom »credo«, ker v romanskih jezikih beseda lahko pomeni verujem, mislim, upam, zaupam idr.

V slovenščini je izraz »mislim, da« do neke mere jasen, a samo do neke mere, ker ima tudi »mislim« več pomenov. Sam prevajalec sodi (str. 78 op. 29), da sta izraza »mislim, da« ali celo »zdi se mi« najbližja izvirnemu »credo di credere«. Sam zase sem prepričan, da bi bil v tem primeru izraz »zdi se mi, da verujem« bolj posrečen. V slovenščini navadno nismo rekli "mislim, da bo deževalo", ampak "kaže, da bo deževalo", kar zahteva neko predhodno izkustvo; ali pa je to izkustvo nujno, ko rečem »mislim, da verujem«? Dejansko tudi ni isto misliti, zdeti se, slutiti, pričakovati, ugibati, nagibati se k sprejetju nečesa ipd., čeprav so vsa ta dejanja način mišljenja. Toda tako italijanski »credo« kot slovenski »mislim« se bolj nagibata k sprejetju nekega mnenja, verjetja, trditve, kot pa k nasprotnemu. To pomeni, da ne gre za zanikanje, še manj pa za splošen dvom o nečem.

Prva in glavna privlačnost Vattimove knjige je torej v večumnem naslovu, kar se v slovenščini še stopnjuje! Tako večumje je pogosto zelo primerno iz več razlogov. Toda bralec bi se moral

2. Založba Kud, Ljubljana 2004, spremna beseda Branko Klun. Knjiga je v italijanskem izvirniku izšla že leta 1996 »Credere di credere. » possibile essere cristiano nonostante la chiesa?«, Garzanti, Milano 1996. Njej je sledila »Dopo la cristianità. Per un cristianesimo non religioso«, Garzanti, Milano, 2002.

zavedati te večumnosti pojma od vsega začetka, predvsem pa njegovega pozitivnega naboja.

POVZETEK VSEBINE

V. najprej govori o svojem lastnem »vračanju«, zato bo v vsej knjigi pisal v prvi osebi, kar da ni strogo filozofsko. Po drugi strani pa trdi, da temi religioznosti in vere skoraj zahtevata osebno in zavzeto pisanje.³ Za pisanje je V. nagnilo tudi dejstvo, da v svojem kulturnem okolju opaža obnovljeno zanimanje za religioznost. Poleg tega je prišel v svojem življenju do tiste točke, na kateri se zdi naravno, da si človek znova zastavi vprašanje vere, na katero je bil svojčas navezan. Dejansko v zahodni kulturi v tem pogledu nihče ne začne iz nič. Odnos do nekdanje vere po Vattimu živimo vsi kot ponovno srečanje z nekim jedrom vsebin, ki smo ga pozabili, odložili na stran, zakopali v nezavestno področje uma.

Vendar V. takoj poudari, da je to ponovno najdenje tudi priznanje nekega nujno »zapadlega« odnosa.⁴

Kako se vrača religioznost? V njegovem primeru je povezano z doživljanjem smrti dragih oseb. Povezano pa je tudi s *fiziologijo zorenja in staranja* ter z mislijo nemškega idealizma o uskladitvi »zunanjega« z »notranjim«, prav tako kot s Kantovima postulatom o neumrljivosti duše in božjega bivanja. Vendar V. fiziološkega dejstva ne more imeti za izključno, ker je »vračanje« tudi posledica določenega zgodovinskega procesa. V. sodi, da verjetno ni mogoča nobena teoretična rešitev tega problema. Krščanska obljuba o vstajenju »mesa« vabi prav k temu, da bi problema ne skušali razrešiti »zlahka« s tem, da bi preložili vsakršno možno izpolnitev v »onostranstvo«. Iz tega za V. sledi, da je vračanje religioznosti in vprašanja vere povezano s tosetno zgodovino. Boga ne najdemo (V. in prevajalec pišeta: odkrijemo) samo tedaj, kadar trčimo ob kaj skrajno neprijetnega.

3. Iz tega vzroka bo tudi ta spis manj filozofski, seveda tudi ne teološki, temveč izraz mojega gledanja na Vattimovo stališče.

4. V ital. Vattimo uporablja izraz "deietto", kar je prevod Heideggerjevega "verfallen"

Zdi se tudi, da je pojav vračanja religioznosti v naši kulturi povezan z očitno nerešljivostjo problemov, s katerimi se sooča sedanji človek (bioetika, genska manipulacija, ekološki problemi). Če Bog je, gotovo ni zgolj nekdo, ki je odgovoren za naše nesreče; zato se k njemu ne moremo zatekati samo kot »mašilca lukenj« (D. Bonhoeffer). Takšno gledanje bi bilo za V. posledica predsodkov, ki preobstajajo v naši kulturi; v njej se doživlja Boga v grozečih naravnih silah, potresih, orkanih. Zelo mogoče je, da se božja transcendenca v okviru teh predsodkov kaže v taki napačni luči. V. sodi, da neka teologija, nek način verskega življenja in celo avtoritarnost katoliške Cerkve želijo utrditi tako pojmovanje kot končno. Toda ker se Vattimu to ne zdi krščansko, bi se versko izkustvo moralo usmeriti k razkroju tega začetnega videza.⁵ Poleg teh razlogov se V. zdi primerno omeniti še dvoje vrst drugačnih razlogov: eni so bolj politični, drugi bolj filozofski. Med političnimi navaja predvsem odločilno vlogo Woytilovega papeževanja pri krhanju in razkroju vzhodnoevropskih komunističnih režimov, obenem z rastočim vplivom muslimanstva na zahodno Evropo. Razveza med politiko in vero je omogočila – npr. v Italiji s skoraj izginotjem krščanske demokracije –, da so cerkvenemu učiteljstvu prisluhnili tudi drugi. V tem primeru torej »vračanje« ni bilo posledica religioznega zorenja, temveč oslabitve komunizma, padca dveh blokov ipd.

Vračanje pa je opaziti tudi v filozofiji. Pozitivistična miselnost je desetletja v religijah videla »rezidualne« oblike življenja, katerim je namenjeno postopno izumrtje, danes pa se religije kažejo kot možne vodnice v prihodnost.⁶

Dejansko je konec (ali kriza) moderne dobe pomenil tudi razkroj glavnih filozofskih teorij, ki so menile, da so obračunale z reli-

5. V tem ima V. prav! Bog naravnih ver plačuje in kaznuje že na tem svetu, kot da bi drugega ne bilo, krščanski Bog pa je usmiljeni Oče in Kristus naš »sobrat!

6. V Bs.As. sta pravkar izšli v založbi Paidós dve knjigi Lacanovih del, ki nista ne v njegovih Spisih ne v Seminarjih. Prva je iz leta 1963 in ima naslov »O očetovih imenih«, druga pa je Lacanova konferenca v Rimu leta 1974, katere naslov je »Zmagoslavje vere«. To drugo knjigo se splača prebrati. Zavrača nekatere Freudove postavke, označuje psihoanalizo kot »umazan poklic« in napoveduje, da se bo s časom vera postavila nad vse drugo. Piše, da znanost ne bo mogla nič nasproti neizčrpnemu viru vere, seveda »prave« vere, ki da je krščanska.

gijo; tako pozitivistični cientizem, Heglov in nato Marxov historicizem. »Danes ni več močnih in prepričljivih filozofskih razlogov za ateizem oziroma za zavračanje religije« (str. 30). »Raz-čaranje« sveta je povzročilo tudi korenito raz-čaranje same ideje raz-čaranja; z drugimi besedami: demitiziranje se je obrnilo proti samemu sebi, ker je tudi obračun z mitom prepoznalo za mit.

V tem začenju V. razmišljanje, ki se navdihuje pri Nietzschejevih in Heideggerjevih idejah o nihilizmu⁷. V Nietzschejevih idejah nihilizma in volje do moči se napoveduje razlaga moderne kot končno izčrpanje vere v bit in stvarnost: potem ko je filozofija prišla do spoznanja, da je resnično tisto, kar se more preveriti, je tudi spoznala, da je preverjenje (verifikacija) dejavnost človeškega subjekta, s čimer se je resničnost sveta poistovetila s tem, kar proizvaja znanost s svojimi preizkusi in tehnologija s svojimi napravami. Tako se je resničnost omejila na tisto, kar je »postavljeno« od človeka. (V. ima še nekoliko preveč cientistično gledanje na preverjanje v znanosti.) Za Heideggerja to pomeni, da je z nihilizmom (kot izrecnim ozaveščenjem, da sta bit in stvarnost samo nekaj »postavljenega« in izdelek subjekta) nastopil konec metafizike. Izhajajoč iz te kritike metafizike, ki ima bolj etično-politično utemeljitev kot teoretično, je Heidegger zasnoval filozofijo, ki si prizadeva misliti bit z drugačnimi, ne-metafizičnimi pojmi. Tako mišljenje je za V. radikalno in jasno nihilistično: znanost govori o predmetih, ki jih je mogoče vedno manj primerjati s predmeti vsakdanjega izkustva; zgodovina pa se je po koncu kolonializma z razkrojem evrocentričnih predsodkov razdrobila na množico zgodb. Vattimovo razmišljanje o vračanju religioznosti izhaja iz prepričanja, da sta imela Nietzsche in Heidegger prav, ko sta v nihilizmu videla izhod in smisel zahodne civilizacije. V. pa priznava, da je njegovo dajanje prednosti Heideggerjevi »rešitvi« problemov sodobne filozofije pogojeno po njegovi krščanski dediščini.

7. Slovenski prevajalec Tone Dolgan piše »Nietzschejevih«, a »Heideggrovih«, kar se mi ne zdi soskladno: če že piše Heideggrovih, zakaj ne Nietzschejevih? In vendar se mi zdi Nietzschejevih pravilneje kot Heideggrovih! Seveda privednike stalno nekako nedosledno piše srbsko-slovensko: ničev, ničevski, hajdegrov, hajdegerjanski ipd.; navada, ki se je razpasla v domovini pod nezavestnim vplivom jugoslovenizacije.

V. poudarja, da govori o krščanski dediščini in nihilizmu, ker je v njem ostal živ (krščanski) religiozni »substrat«. Sprašuje se pa, kako je bilo to mogoče, ker je ob prebiranju Nietzscheja in Heideggerja doživljal in si razlagal svoj bivanjski položaj v poznomoderni družbi. Omenja, da v tem marsikaj dolguje Sergiu Quinziju in Renéju Girardu. Izhaja seveda s stališča že omenjene šibke misli. Če hočemo misliti bit nemetafizično, pravi V., moramo misliti, da je zgodovina metafizike zgodovina biti, ne le človeških zmot. Z Girardom je prepričan, da človeške družbe povezuje silen nagon posnemanja; toda ta nagon je tudi vzrok kriz, ko želja po posnemanju izbruhne v željo po pollaščanju imetja drugih in tako povzroči vojno vseh proti vsem; res potem pride do sprave, a samo tako, da ljudje najdejo grešnega kozla, proti kateremu usmerijo svoje nasilje. Ker grešni kozel dejansko deluje, mu pripišejo prilastke svetega in ga naredijo za predmet češčenja, čeprav je v bistvu obredna žrtev. Po V. so te »naravne« poteze svetega ohranjene tudi v Sv. pismu: krščanska teologija, ki govori o Kristusu kot popolni žrtvi, vzdržuje logiko žrtvovanja. Toda V. sodi z Girardom, da je ta razlaga napačna: Jezus se ni utelesil, da bi Očetu ponudil ustrezno žrtev za njegovo jezo, temveč zato, da bi vez med nasiljem in svetim razkril in ukinil. Če krščanske Cerkve še govorijo o Jezusu kot daritveni žrtvi, je to dokaz, da so v samem jedru krščanstva še močni ostanki naravne religije.⁸

V. za Girardom ponavlja (*Utelešenje in civilizacija*), da božja pedagogija še vedno dela. To ga vodi do trditve, da razodetje torej še ni končano. Ob tem razlikuje med krščansko vero in religijo; ne krščanska vera, temveč samo religija kot projekcija človeških želja je izpostavljena kritiki, ki jo je začel Feuerbach in nadaljeval Marx.

Naravno sveto ni nasilno samo zato, ker žrtveni mehanizem predpostavlja božanstvo, ampak tudi zato, ker temu božanstvu pripisuje v razmerju do človeka vse poteze vsemogočnosti, absolutnosti, večnosti, transcendence itn. Girardov Bog nasilja (Dolgan prevaja: nasilni Bog) bi bil torej Bog metafizike, tisti *ipsum esse subsistens*. Razkroj metafizike pomeni tudi konec te podobe Boga.

8. Opozarjam na to, da prevajalec – v skladu z »novim«, a po moje zastaranim pravopisom – »Cerkve« vedno piše z malo začetnico, Sv. pismo pa z veliko. Prav tako sicer v nasprotju z omenjenim pravopisom piše Bog z veliko začetnico, a tudi pridevnik Božja ljubezen, ker ima V. to za neke vrste lastno ime nečesa, kar zanj obstoji samo formalno.

V. trdi, da se s tem še ne uveljavlja krščanski Bog, marveč s sprejetjem utelešenja kot »božjega izničenja« (kenosis). Vse V. razpravljanje temelji samo na tem »dogodju« - kar seveda ne odgovarja celotnemu krščanstvu. Zanj pa je to pomenilo »vrnitev«, čeprav ne h katoliški Cerkvi in njeni hkrati grozeči in pomirjevalni disciplini. S tem V. odkriva nihilizem v samem krščanstvu in mu potrjuje Heideggerjevo tezo o koncu metafizike. Kar je V. razjasnilo pot, je določeno pojmovanje sekularizacije, ki je značilno za moderno zahodno zgodovino. Sekularizacija je proces »razhajanja« (Dolgan: izhajanja), ki laično moderno civilizacijo združuje od njenih sakralnih začetkov. Toda če je (za V.) naravna sakralnost tisti nasilni mehanizem, ki ga je Jezus prišel razkrit in razveljaviti, je čisto mogoče, da sekularizacija predstavlja pozitivno posledico Jezusovega učenja, ne pa oddaljevanje od njega. Ta »pozitivni« pomen sekularizacije je po Vattimu jasno razviden pri Max Weberu.

Če se pojem sekularizacije preveč razširi, nastane nevarnost tveganja, da bi se padlo v arbitrarnost. Zato V. govori splošneje o šibitvi, sekularizacijo pa pojmuje kot eminentni primer te šibitve. Kljub vsemu pa ostaja pojem sekularizacije središčen, ker poudarja religiozni značaj celotnega procesa. Zato si V. drzne zapisati, da je šibka ontologija »transkripcija« krščanskega izročila. Z Weberjem sodi V., da vsa kapitalistična ekonomija in vse pglavitne poteze zahodne civilizacije nastajajo v razmerju do temeljnega besedila, ki ga tej civilizaciji predstavlja hebrejsko-krščansko sveto pismo. Prav dejstvo, da se sedanja civilizacija ne priznava več kot izrecno krščanska, je razlog, da Vattimo govori o »pozitivni« sekularizaciji kot značilni potezi modernosti.

S tem ko zgodovino biti predstavlja kot oslabitev ali zmanjšanje močnih struktur, V. ne podeljuje določenemu načelu ravnanja objektivne legitimnosti (pg. **Onkraj nasilja metafizike**). Priznava pa, da ne piše filozofskega traktata, temveč da samo pripoveduje, kako misli in zakaj, in si zato dovoljuje tudi kakšno »vrzel«. Tako razmišljanje lahko daje vtis nejasnosti, toda upravičeno je pojmovati, da je potreba po »jasnih in razločnih« idejah samo še drug metafizični in objektivistični ostanek v naši miselnosti. Doslednost postmetafizičnega mišljenja je lahko samo v tem, da si prizadeva za prepričljivost, ki pa noče obče veljavnosti. Ta doslednost pa ve, da izhaja in se obrača na nekoga, ki je v razvoju, in zato nima nikoli nevtralnega pogleda, ampak vedno samo tvega neko razlago.

V tem smislu je nevtralen pogled sploh nemogoč, pa tudi nesmiseln.

Nato se Vattimo sprašuje, ali je **Sekularizacija – prečiščena vera?** Zaveda se, da je krščanstvo, ki ga tako znova najdeva, zgolj krščanstvo, tako kot se kaže njemu v dobi konca metafizike, čeprav misli, da se kaže tudi »nam« (njemu in njegovim sodobnikom). Toda ali ni krščanstvo Jezusovo učenje, ki je nekaj dokončnega, »doktrina«, ki je bila z avtoriteto podana enkrat za vselej?⁹ Toda po V. je pomen pojma sekularizacije kot pozitivnega dejstva v krščanskem izročilu predvsem v zavrnitvi takega objektivističnega pojmovanja vračanja. Sekularizacije V. ne umeva kot slabenje krščanstva, ampak kot polnejšo uresničenje njegove resnice. Za to trditev navaja V. nekaj znanih primerov, med njimi uničenje posvetne moči papežev v 19. stol., ki so ga sprva videli kot bogoskrunstvo, a se je kasneje izkazalo kot »osvoboditev« pristnejšega krščanskega jedra Cerkve.¹⁰ Učinek sekularizacije ni v tem, da postavlja božjo transcendenco v vedno jasnejšo luč, ali da očisti vero pretesnega odnosa s časnim itn. Sekularizacija je način, po katerem se *kenoza* še naprej uresničuje in nadaljuje s prevzgojo človeka, v katerem bistvo svetega in družbenega življenja ne bo več prežeto z nasiljem.

To V. vodi do trditve: **Razodetje se nadaljuje.** Tudi razodetje razumeva V. kot »razvijajočo se zgodovino«, kar skuša dokazovati z Jezusovo obljubo, da bo poslal Duha resnice, ki da bo nadaljeval zgodovino odrešenja tudi tako, »da bo ta reinterpretiral vsebino njegovega nauka«.¹¹

V. skuša razumeti upravičen odpor humanistične misli na začetku 20. stol. proti začetkom totalne organiziranosti družbe, ki se je kazala kot učinek prevlade znanosti in tehnike (pg. **Krščanstvo in modernost.**) Odtod Heideggerjeva kritika

9. Do neke mere je razumljivo, ako Vattimo kot filozof pojmuje in predstavlja krščanstvo predvsem kot nauk (doktrino), kar pa ne odgovarja pravilnemu pojmovanju krščanstva.

10. Tu V. zavrača tim. dialektično teologijo (predvsem K. Barth), ki da je diametralno nasprotna njegovemu pojmovanju. Izraza kot »kriza« in »dialektika« namigujeta na dejstvo, da je med božansko in človeško stvarnostjo kakovostni prepad, ki ga lahko premosti le božja milost.

11. V tem spet opažamo umevanja krščanstva kot zgolj nauk. Dejansko je Kristus po sv. Pavlu (Rim.) kristjanovo življenje in zakon, a »sveti Duh, ki vliva ljubezen v naša srca, je polnost zakona, novi zakon« (Tomaž Akv.; gl., npr., B. Häring, *Líneas fundamentales de una teología moral cristiana*)

Bara Remec - olje

objektivnosti metafizike, s tem pa njegovo odkritje globoke vpletenosti modernega subjekta. Emancipacija od metafizike po V. zastavlja vprašanje, ali ne gre tudi za nekaj odrešenju podobnega, in to v smislu evangeljskega reka: »Kdor skuša rešiti svoje življenje, ga bo izgubil« (Lk 17,33).¹²

To pa naj bi spet vodilo k sekularizaciji modernosti in tudi krščanstva. V. trdi »izzivalno« (provokativno), da je za nekatere najbolj pristen nauk vedno najstarejši. Nato celo z Galilejevim primerom skuša dokazati nevarnosti in nepravilnosti absolutizacije določenih prigodnih zgodovinskih obzorij ter vztraja na sekularizaciji v pomenu bistva zgodovine odrešenja.

Razumljivo je potemtakem, da V. predlaga »krepko mero demitizacije«, zato da bi moglo krščanstvo pomenljivo nago-varjati sodobnega človeka (pg. **Demitizacija proti paradoksu: smisel kenoze**). Vsa cerkvena retorika je po V. še vedno globoko povezana z metafizično-naturalističnim razumevanjem Boga in tudi edinega paradoksa krščanskega razodetja, ki da je utelešenje Boga, *kenoza*. Po njej nismo več »Božji služabniki« (sic! z veliko začetnico), ampak njegovi prijatelji.¹³

Dozdeva se mi, da je za V. eno najvažnejših tem **Demitizacija morale**. Verjetno ima prav, ko se z zadnjo knjigo M. Foucaulta sprašuje, če ni tudi sama psihoanaliza že zastarel pojav, ker je tako osredotočena na spolnost.¹⁴ V. sumi, da Cerkev ne brani neke družinske in spolne morale (»ki je niti praktični kristjani ne jemljejo več resno«) iz doktrinarnih razlogov, temveč iz potrebe po »resničnem verniku«, ki bi se tako razlikoval od mlačnih kristjanov.

Ko V. govori o **Demitizaciji dogem**, mu ne gre za to, da bi dokazoval absurdnost svetopisemskega besedila ali cerkvenega nauka, z namenom da bi zrušil krščanstvo, kot so to hoteli številni racionalistični kritiki. V. namen je, da bi privedel krščanstvo spet do njegovega neovrgljivega jedra resnice. »Toda resnica krščanstva je samo tista, ki se vsakič znova rodi

12. V. rajši uporablja starejši, njemu bolj ustrelnjivi in nekam dualistični prevod: duša nam. življenje

13. Kaj pa če paradoksnost kristjana je ravno v tem, da je obenem božji služabnik in prijatelj, in da je to po nadnaravni milosti, zato ker je človek stvar in ne Stvarnik?

14. V zadnjih mesecih je prišlo do debate o tem med samimi psihoanalitikmi, kar je odražalo celo dnevno časopisje.

z 'overovitvami', ta pa se zgodi v dialogu z zgodovino.« To se pravi: ideja sekularizacije zahteva, da se ne more dopustiti oddaljitve od Kristusovega nauka zaradi metafizičnih pred-sodkov. Moderna religioznost, ki je edina dana kot poklicanost, zato ne more zanemariti Lutrovega nauka »o svobodnem izpraševanju« Sv. pisma. To izpraševanje ne sme zanemariti vezi s cerkveno skupnostjo (ki se ne istoveti s cerkveno oblastjo), toda odrešenja si ni več mogoče predstavljati kot poslušanje in izvajanje nekega sporočila, ki bi ne potrebovalo razlage. Kaj torej najde V., naveden od določenih zaključkov na filozofskem področju in od skupka motivacij, ki mu ga nudi okolje? Gotovo je, da ni postavljen pred dediščino jasno definiranih nauk in zapovedi, ki bi mu rešili vse dvome in mu pokazali, kako naj ravna.

V. (po mojem zmotno) trdi, da je krščanski nauk, tako kot ga oznanja katoliška Cerkev, predstavljen pretežno s takim videzom. Toda tako dogmatično in disciplinarno krščanstvo nima nič skupnega s tistim, ki ga V. ali njegovi sodobniki »ponovno najdevajo«. Sprašuje se, ali je to samo njihova krivda, ali pa bi to dejstvo moralo dati misliti tudi tistim, ki se imajo za varuhe verske resnice in poslanstva. Vztraja na tem, da ponovno najdeva nauk, katerega bistvo je božja *kenoza*, torej odrešenje v smislu razkroja naravno-nasilno svetega. Cerkev, ki mu posreduje ta nauk, pa tudi skuša zmanjšati pomen kenotičnemu in sekularizacijskemu jedru. Prav zato V. vztraja pri spodbudi, da naj se »ne pustimo odvrniti od Kristusovega učenja« zaradi pohujšanja, ki ga povzroča uradno učenje Cerkve. Prizna, da so mu mnogi spovedniki in duhovni voditelji ponavljali, da je pohujšanje preizkušnja, s katero (paradoksni, muhasti, nepredvidljivi?) Bog preverja čistost vere. V. sprejema nujnost pohujšanja, a to ga spet vodi k osebni razlagi Sv. pisma. (Kot je jasno tudi tukaj, V. vidi samo naučno stran krščanstva, premalo pa upošteva pohujšanje, ki ga povzroča kristjana nevredno življenje.) Po V. je dandanes v zadržanju do Cerkve opaziti nihanje med iskanjem in razočaranjem. V papeževih in škofovskih besedah išče sodobni človek »besede večnega življenja«, potem pa se spet oddalji, ker vidi, da gre le za ponavljanje okostenelega in nevzdržnega pojmovanja o naravi človeka ter morale, ki naj bi izhajala iz nje. V *kenozi* znova odkrito krščanstvo ni torej dediščina enkrat za vselej definiranih nauk, nudi pa razločevalno načelo, dovolj jasno za to, da se človek znajde v razmerju do svojega sveta, do sekularizacije in do Cerkve same.

To razločevalno načelo postane jasno, če se skuša odgovoriti na vprašanje o »meji« sekularizacije, ker si *kenoze* ne smemo zamišljati kot nedoločenega zanikanja Boga niti kot opravičilo za kakršnokoli razlago Sv. pisma. V. sodi, da nihilizem v pomenu neomejene zgodovine izražamo z Avguštinovim pravilom: »Dilige, et quod vis fac« (pg. **Meja sekularizacije: ljubezen**). Zadnji smisel daje Kristus sam: ljubezen Boga do svojih ustvarjenih bitij. To je sicer končni smisel, a ker gre za »charitas« ni nikoli zares dokončen, zadnji. Vattimo skuša to dokazovati takole: »Nikoli zaključljiva neskončnost nihilističnega razvoja je morda motivirana edino z dejstvom, da ljubezen kot 'dokončni' smisel razodetja nima nobene resnične dokončnosti...« (str. 71)

V. hoče na razumljiv in prepričljiv način razložiti pomen, ki ga je zanj imelo »odkritje« povezave med šibko ontologijo in idejo sekularizacije kot pozitivnega smisla krščanskega razodetja (pg. **Ponovno odkrito razsvetljenje**). Resno prizadevanje ga vodi do zaključka, da je razkrinkovalec Kristus sam. Verovati v *kenozo* torej za V. ne pomeni sprejeti vsega, kar je zapisano v evangeliju in v cerkveni dogmatiki (spet samo razumski vidik!), ampak prizadevati si, kakšen smisel imajo zanj evangeljska besedila. Ali z drugimi besedami: brati znamenja časov brez kakršnegakoli zadržka, razen zapovedi ljubezni. Te pa ni mogoče »sekularizirati«, ker da gre za »formalno zapoved«, podobno Kantovemu imperativu, torej brez (določene) vsebine. Toda ali se ne bo razkrinkanje usmerilo predvsem proti ideji razodevanja, to je božjega posega v zgodovino? Kako more V. svoje ponovno odkritje krščanstva spraviti v sklad s tem radikalnim razkrinkanjem? Na to V. nima dokončnih odgovorov. Vendar se mu zdijo prepričljivi odgovori, ki jih ima. Med njimi je ta, da je teologija 20. stol. sprejela nekatere bistvene vidike modernega razkrinkanja kot vidike sekularizajoče overovitve vere. (Omenja »odraslo krščanstvo« Dietricha Bonhoefferja.) Temu dodaja še drug razlog: če razmišljamo tako, da pustimo ob strani metafizične predsodke (to se pravi, da enkrat za vselej ugotovimo božji obstoj in njegove bistvene lastnosti, iz katerih potem izpeljemo tudi načela 'naravnega' zakona vse do najpodrobnejših predpisov, ki se tičejo zasebnega in družbenega življenja), potem ni več razlogov za to, da ne bi skušali razumeti krščanskega (kenotičnega itn.) smisla tudi (v oblikah) najradikalnejših modernih demitizacij. Končno V. sodi, da je nov razlog za novo najdenje krščanstva v tem, da je v njem (oz. v njegovem nauku) »predvidena« vedno nova razlaga.

Kaj je torej vsebina vere? V. misli, da je vse, kar je doslej v tem delu napisal, nekaka apologija »polovičnega vernika« (78). Zato v zvezi s tem ponovi anekdoto o odgovoru, ki ga je po telefonu na hitro dal »pomembnemu predstavniku katoliške 'neoklasične' aristotelsko-tomistične filozofije«: »zdi se mi, da verujem«. To ima V. za najboljšo formulacijo svojih odnosov do katoliške vere, v kateri je bil vzgojen in je zanj še vedno referenčni pojem.

Značilen je že naslov naslednjega pg.: **Oklepaj: »moralno vprašanje«**. Pravi, da je veliko njegovih gimnazijskih sošolcev opustilo versko prakso, ker niso sprejemali zahtev krščanske morale, predvsem na področju spolnosti, čeprav priznava, da že v njegovi najstnosti vsaj s strani spovednikov in duhovnih voditeljev spolna morala ni bila več predstavljana na ustrašovalen način in kot središčni problem. Sodi, da se danes ljudje oddaljujejo od Cerkve iz drugih razlogov. Sam je opustil versko prakso zaradi neke mešanice filozofskih odkritij in osebnih problemov, posebno ko se je zavedel, da spada k spolni manjšini, vdani nečemu, kar je katekizem imenoval greh proti naravi. Ni mogel več pripadati Cerkvi, katere javno poučevanje ga je imelo za osebo, ki je v moralnem pogledu vredna zaničevanja, ali kvečjemu za izprijenega brata, ki ga je treba sicer ljubiti, a skrivati.¹⁵

V. se ni oddaljil od Cerkve zato, ker bi bil opazil v katoliškem okolju homoseksualne navade ali kakšne druge zablude. Prepričan pa je, da je obsodba homoseksualnosti eden najbolj očitih ostanek vraževerja. Za V. je vraževerje tudi globok antifeminizem, ki je nagibal Janeza Pavla II. k zavračanju ženskega duhovništva.

V. ne verjame, da bi država smela popustiti v nekaterih načelih in nekaterih temeljnih pravicah. Toda te zahteve ne bi smele temeljiti na naravnem zakonu, ker da naravni zakon v družini priznava samo katoliška Cerkev. Za V. tako nastane vprašanje **Vrniti se – kam?** Zahteva nazaj »pravico prisluhniti besedam evangelija, ne da bi se zato moral strinjati z resničnimi vraže-

15. Treba je priznati, da je še veliko tim. »praktičnih« katoličanov, ki tako zviška gledajo na ostale katoličane (zanje v narekovajih), s čimer so potemtakem resnično pohujšanje za vse dobro misleče. Gre torej za katoliške »fundamentaliste«, ki sicer niso fizični teroristi, zame pa nedvomno moralni.

verji uradne cerkvene doktrine» (85). Ob tem se spet zaleti v primer papeževega nepopustljivega odklanjanja ženskega duhovništva in tabuja homoseksualnosti. Ta dva primera naj bi bila »lahek teren za aplikacijo moje razprave o sekularizaciji« (86).

Kaj je torej tisto, kar se V. zdi, da veruje? 'Zreducirana' vera. V. se ima za polovičnega vernika tudi zato, ker ne zna odgovoriti na to vprašanje. Kenotična razlaga resnic vere se razvija hkrati z življenjem slehernika in ne more postati »formula«. Sicer pa je Vera (Credo) zanj predvsem simbol, ki je pomemben na zunaj, zato da se z njim istovetijo člani neke skupnosti. Torej v njegovi Veri besede, ki jih izgovarja, nimajo realističnega pomena. Tako seveda ne ve več dobro, kaj pravi, ko izgovarja Oče naš. K temu ga vodi dejstvo njegove zgodovinskosti. Sprašuje se pa, ali se bodo vse vsebine krščanskega izročila skrčile na ljubezen. Verjame, da v tem »procesu reduciranja« obstaja neka resnica. Toda čisti redukciji se upira, da bi se bil Jezus imel za zadnje in dokončno razodetje, saj je obljubil Duha resnice (Dolgan tokrat piše: duha), »ker se razodevanje mora nadaljevati« (89). Nauk o stvarjenju in vse sveto-pisemske zgodbe so le krščanska razlaga zgodovine, torej tudi mit. »In če bi dejanje vere, ki ga Bog zahteva, bilo prav v tem, da (...) prepoznamo to edino vsebino, ki je zapoved ljubezni?« (ib.) To ne bi pomenilo, da ti miti za nas nimajo nobenega pomena več, ker pač živimo v določenem zgodovinskem kontekstu. Demitizirajoča vernikova drža ne sme do te mere, da bi se izvajala kakor od zunaj. (V. ne pove, kaj pravzaprav to pomeni.)

Zanimivo je pg. **Sekularizacija proti tragični drži**. V. pravi o sebi: »kljub odporu, ki ga čutim do pohujšljive vraževernosti tolikih vidikov današnjega uradnega učenja Cerkve, imam do krščanstva na splošno prijateljsko držo, ki jo sestavljajo hvala-ležnost, spoštovanje, občudovanje.« (91) S primerjanjem »tonalnosti« svojega ponovno odkritega krščanstva poskuša natančneje določiti pomen in vsebino svojega apokaliptičnega in tragičnega krščanstva. Objektivni red sveta se je zrušil, z njim pa tudi Bog kot najvišja točka tega reda. Zato pa se Bog prikazuje v verni zavesti kot »popolnoma Drugi«, pojem, ki je danes skupen velikemu delu sodobne filozofije.

Vendar takoj pripomni: »Pri pojavu vračanja religije v sodobno filozofijo je opaziti določeno prevlado hebrejske religioznosti.« (94) To pomeni, da bi se popolna drugost Boga v razmerju

do sveta zatrjevala na škodo priznanja novosti krščanskega dogodka. Zato V. skuša zbuditi v bralcu dvom do tega tragičnega in apokaliptičnega krščanstva, ker se sprašuje, če ni tako krščanstvo samó nasprotna, a enako nevzdržna stran tistega krščanstva, ki je menilo, da se lahko upraviči s pomočjo tradicionalne metafizike.

Vsebinski sklopi krščanske vere (Bog Stvarnik, greh, potreba odrešenja, Kristusovo vstajenje itn.) so po V. za nekatere tako paradoksní, da jim je po zavrnitvi metafizičnih poti do Boga skok in priznanje popolne drugosti Boga edini možni način verovanja (pg. **Razum in skok**). Tak skok bi bil še bolj potreben v primeru dobesednosti evangeljskih besedil. V. priznava, da vsi sprejemajo dvoje vrst besedil: »alegorične«, ki zahtevajo razlago, in druge, katere je treba razumeti dobesedno (čudeži, vstajenje). Razlago za besedila, ki jo potrebujejo, se dobiva na postavki metafizične racionalnosti, pogosteje pa na odločitvi cerkvene avtoritete. Razumljivo je, V. zavrača prvo razlago. O drugi priznava, da so sveta besedila prišla do njega samo preko izročila. Načelu protestantske svobodne razlage katoliška Cerkev zoperstavlja, da sta samo dva vira razodetja: Sv. pismo in izročilo. V tem pogledu pravi V., da je bil vedno bliže katoliškemu nauku. Ne zdi se mu pa primerno, da bi se izročilo Cerkve istovetilo s poučevanjem papeža in škofov, ker V. daje večjo pomembnost povezanosti z živim izročilom občestva (Dolgan prevaja: skupnosti) in zato zavrača »nekako 'iracionalno' sprejemanje avtoritete«. (97) V. priznava pomen Pascalove trditve o stavi (versko izkustvo je skok v paradoks), ki je za V. morda edina velika alternativa tomističnim »preambula fidei«. Poudarja pa, da je Pascalova stava značilno moderna ideja, saj je bil Pascal matematik in teoretik duha geometrije ter Descartesov sodobnik. Ni čudno, da je o paradoksu kot značilnosti krščanske vere govoril Kierkegaard v času morda zadnjega vrhunca modernega filozofskega racionalizma. Toda danes tako ostro zoperstavljanje vere in razuma ni več potrebno. Za V. je edini krščanski pomen greha v italijanskem izrazu »Che peccato!«. ¹⁶ Torej obžalovanje zaradi zapravljene priložnosti, ali splošneje končnost vsega. V. nekam pretirano sodi, da se bo s tistim, kar imenujemo »greh«, morda zgodilo

16. slov.: kakšna škoda! Ali bolje samo: škoda!

tako, kot s tolikimi obrednimi predpisi, ki jih je Kristus razveljavil (pg. *Che peccato!*).¹⁷

S Sergio-m Quinzio-m priznava V., da ni mogoče odstraniti pravičnega obraza Boga in ohraniti samo njegov usmiljeni obraz. Spet sta torej potrebna skok in sprejetje. Vendarle V. misli, da je božja nerazumljivost samo še eden izmed ostankov nasilnih predsodkov naravne vere. Dodaja pa svojo misel, da so v Novi zavezi manj številne strani o pravičnosti od tistih o usmiljenju.

V. ni všeč, če ga kdo vpraša, ali še moli in hodi k maši, ker da gre za osebno zadevo. Sprašuje pa: če kdo prepozna šibko misel kot dedinjo (Dolgan prevaja: dedič) krščanstva, »ali potem-takem čuti potrebo, da moli k Bogu Jezusa Kristusa ali ne?« (103) Vendar pa se strinja z Luigi Pareysonom, ki pravi, da je filozofsko razmišljanje usmerjeno bistveno religiozno. Če se kdo na Boga obrača z molitvijo, nekako priznava, da je Bog oseba. Resda so verstva, kot budizem, ki ne sprejemajo osebnega Boga. Kadar torej V. moli, se zaveda, da ne ravna samo na podlagi svojega filozofskega prepričanja, ampak gre še kak korak naprej. Zato, npr., sprejema, da je Bog oče in ne mati; da je oseba ipd. V. namreč sodi, da mu prav njegova filozofska, okrog sekularizacije urejena razlaga krščanstva omogoča sprejemati določeno mero »mita«.

Končno trdi V., da se »Mislim, da verujem« more razumeti tudi v Pascalovem smislu: upam, da verujem.

V zaključnem *Postscriptum* (Dolgan piše: postskriptum) se V. zagovarja, ker je pisal v prvi osebi. Pove, da se pripombe, ki jih je dobival k spisu, tičejo predvsem dveh točk: ali je utemeljeno izvesti teologijo »popolnoma Drugega« na tragičnem pojmovanju; ali pojmovanje hebrejsko-krščanskega razodetja v smislu *kenoze* ne predstavlja preveč optimističnega krščanstva.

V. priznava, da je sicer nezaupljiv do »skoka« v transcendenco, a dvomiti o tem skoku morda pomeni zavrniti priznavanje stvarnosti zla, s tem pa tudi nasprotovati načelu ljubezni. Vendar V. ne verjame, da bi s šibko razlago krščanstva povezani optimizem nujno vodil k podcenjevanju zla v svetu.

17. Zgodovina dokazuje, da so vsaj nekateri »grehi« nastali kot posledica novega mišljenja (npr., splav, ki je bil v skladu z Aristotelovo biologijo, dovoljen v prvih šestih tednih). Prav tako se more zgoditi s katerimi drugimi. (Zakaj je, npr., še danes eden izmed naglavnih grehov, požrešnost »po naravi« mali greh, nečistost pa smrtni?)

V. tudi ne zavrača »tolažbe«. Sveti Duh, ki ga je poslal Jezus in »ki pomaga Cerkvi pri sekularizaciji razlaga Svetega pisma« (108), je duh tolažbe. Odrešenje, ki ga V. išče z radikalnim sprejemanjem pomena *kenoze*, ni samo od njega odvisna odrešitev, ki bi pozabila na potrebo po milosti kot daru. Toda milost je harmonično gibanje, v katerem ni nasilja.

PRIPOMBE

V namerno precej dolgem povzetku Vattimove knjige sem dodal nekaj pripomb, vendar jih bom skušal dopolniti in izraziti zame najvažnejše.

- Nekateri pojmi so za V. nekako dokončni; npr., zavrnitev vsakršne metafizike; poudarjanje zgodovinskosti, stalnega razvoja ter nepretrganega spreminjanja; sekularizacija in nihilizem ipd. Sprašujem, ali ne gre v teh primerih za nove absolutizacije?
- Isto velja za pojem *kenoze*. Če je tako osrednja za Vattima, ali s tem ne postaja bistvena za kenotično pojmovanje krščanstva, s čimer prav tako postaja nekaj absolutnega.
- Strinjam se z Brankom Klunom, ko v spremni besedi (str. 15-17) pravilno trdi, da je za V. zaradi njegovega hermenevitičnega stališča Bog le Bog knjige. V. omejuje pojem Boga na njegov pomen znotraj sporočila, s čimer pa se ne izreče o njegovem dejanskem obstoju. Klun nazorno dokaže potrebo še nečesa drugega s tem-le primerom: ali je moj sočlovek samo dosežek mojega razumevanja, ali pa ostaja drugi (drugačni) onkraj vsega mojega razumevanja in ohranja svojo neovrgljivo razsežnost presežnosti? To se nanaša tudi na Boga: ali ni kaj več kot nekaj znotraj moje razlage in razumevanja? Klun se ob tem zateče h krščanski ideji učlovečenja, ki ni samo izničenje (*kenoza*), temveč tudi utelešenje, postane »meso«. Gre torej tudi in predvsem za resnično izkustvo (empiričnost), ne samo za razlago (interpretacijo) in »presežnost« telesnosti. Kristus ni Hermes, ki razlaga voljo bogov, njegova resnica je utelešena.
- Ker v Vattimovi razlagi ni pravega mesta za dramo telesnosti, skoraj nikoli ne zaide v svojem razmišljanju h križu in vstajenju, ki sta za krščanstvo neločljivo povezana z učlovečenjem.
- Vse Vattimovo razmišljanje je preveč pogojeno samo po (raz)umski razlagi. Ker pri V. prevladuje tak zgodovinsko-

razvojni, a v bistvu »novo-racionalistični« pogled, v njegovi razlagi tudi krščanstvo popisuje preveč enostransko, kot da bi bilo krščanstvo samo skupek nauk, v katere naj bi verovali ali pa jih ubogali kot zapovedi ter jih zato izpolnjevali.

- Sprašujem se, od kod je V. dobil toliko »mnenj«, ki jih ima za katoliška, a sem prepričan, da niso. Če pa bi bila, so samo **mnenja** nekaterih oseb ali skupin, ne pa verski nauk ali splošno učenje teologov.
- Ni mogoče razumeti, odkod v V. tolikšno nepoznanje, ko pravi, da naravni zakon zagovarja samo katoliška Cerkev.
- Zame je vprašanje tudi, če ni V. ostal – in s tem zaostal! - pri svojem mladostnem pojmovanju katoliške vere, kar ga nedvomno še danes onemogoča za boljše, pravilnejše pojmovanje, s tem pa tudi za boljši odnos do »uradnega« katolištva.
- Čeprav je res, da je v Stari zavezi veliko primerov, ko se božja pravičnost uveljavlja na strahotne načine, V. preveč vztraja na razliki z NZ, ker morda pozablja na to, da že SZ trdi: božje usmiljenje je tisočkrat večje kakor božja pravičnost.
- V. postavlja mejo, ki naj bi preprečila, da ne bi hermenevitična ošibitev kakršnegakoli temelja vodila v arbitrarnost. Ta meja naj bi bila ljubezen (charitas, ki jo pa na drugem mestu po mojem zmotno preveč približuje erosu). Toda ta ljubezen je nekaj zgolj formalnega, podobna Kantovemu kategoričnemu imperativu. Za kolikor toliko »zdrav« razum je jasno, da je obstoj ljubezni v takem pomenu popolnoma nemogoč. Pojemov o ljubezni je veliko, največ pa jih nima nič skupnega z ljubeznijo. Znan je vzklík: »O ljubezen, koliko zločinov se zagreši v tvojem imenu!«
- V. vztraja na tem, da bi kristjan moral delovati kot »nenasilni anarhist, kot ironični razgraditelj zgodovinskih ureditev«. Toda ali ni kakršenkoli anarhizem v bistvu nasilje, tem bolj če je nujno povezan z razrušenjem (evfemistično: razgradnjo), četudi bi se potem zgradilo nekaj novega, s času in kraju primernimi razlagami?
- V. trdi, da je sekularizirano krščanstvo blizu modernemu razsvetljenstvu, npr., Kantu in njegovi zamisli o »nevidni Cerkvi«. Toda ta misel se je pri Heglu sprevrgla v državo! V. je blizu Heglu zlasti v pojmovanju zgodovinskega razvoja, s katerim V. razlaga postmoderno stanje. Klun pravilno opozarja na to, da ontologija šibkosti ne more sprejeti ideje

napredka – česar se V. zaveda -, kljub temu pa »sprejema krščansko zgodovino odrešenja in jo razlaga kot napredovanje v smeri šibitve močnih struktur, kar se po njegovem dogaja v zgodovini Cerkve in zahodnega sveta.«

- Klun ima tudi prav, ko trdi, da se v Vattimovi razlagi skriva nasilnost, katere se verjetno V. ne zaveda, čeprav ta razlaga noče biti dogmatična. V. namreč razglasuje sekularizirano kenotično krščanstvo za pristno in ne dovoljuje nobenega kompromisa z ostanki naravne vere. S tem postaja njegova razlaga nasilna, »ker krščanstvu odreka domovinsko pravico« razsežnosti svetega, transcendenci, skrivnosti, zakramenta, predvsem pa Boga kot povsem drugim.
- Nisem popolnoma prepričan, če je primerno pisati tako kot Klun, ki trdi, da je hermenevitična misel sama v nevarnosti, da zapade v subtilni totalitarizem. Vsaka misel je v nevarnosti, da zapade v totalitarizem, najsibo očiten ali zakrit. Torej nevarnost še ne pomeni, da bo res prišlo do tega. Vendar pa se splača upoštevati Klunovo mnenje, ker se po mojem pri V. ta nevarnost večkrat spremeni v dejanstvo.
- V. tako poudarja sekularizacijo krščanstva, da se s tem izgubi celotna stvarnost krščanstva, ki je »v svetu, a ne od sveta«.
- V. trdi, da je nasilna katerakoli teologija, ki bi zagovarjala transcendenčnost. Toda zanikati pravico do vere v transcendenco, ki je obenem imanenca, je nedvomno nasilje, ne le krščanstvu, temveč večini verstev.
- Vprašanje je tudi, ali naj bi bil podnaslov knjige »Kristjan kljub Cerkvi« ali »Kristjan brez Cerkve«. Zdi se mi, da sta oba izraza zmotna. V. bi morda moral napisati »kljub cerkveni hierarhiji« ali »brez javne in dejavne pripadnosti Cerkvi«. Kdor veruje v Kristusovo skrivnostno telo, ve, da temu Kristusu pripadajo mnogi, ki o Cerkvi morda ne vedo čisto nič. Ali pa morda vedo, toda zmotno ali vsaj nepopolno – s krivdo ali brez nje -, in imajo zato pač »svojo vero«. Bogu gre sodba, ali so te osebe res kristjani ali ne.

Kljub vsem tem pripombam sem prepričan, da je Vattimova knjiga vredna branja. Tudi za tiste, ki so prepričani, da verujejo, in za tiste, ki verujemo (ali upamo), čeprav bi morda bili (skoraj) ne religiozni. Vedno je primerno in pravično, to se pravi zahtevno, da se sprašujemo o svoji veri (in vernosti), jo očiščujemo zmot in jo prekaljujemo ob trčenju na drugačna mišljenja.

Haedo, 1. novembra 2005

BOŽIDAR FINK

Pogovarjal se je Tine Debeljak

Božidar Fink je bil rojen 30. avgusta 1920 v Litiji. Osnovno in srednjo šolo je obiskoval v Ljubljani in leta 1939 maturiral na klasični gimnaziji. Nato je študiral na pravni fakulteti univerze v Ljubljani in diplomiral leta 1943. Po diplomi je pripravljal specializirani doktorat iz kazenskega prava, ki ga ni mogel doseči, ker je bilo prej ukinjeno delovanje univerze. Pri apelacijskem sodišču je opravil sodno prakso kot sodniški pripravnik. Ko je bil dijak, je bil član jezuitske Marijine kongregacije, še potem kot študent pa je bil pri mladcih Katoliške akcije, za katero je tehnično urejal glasilo *Mi mladi borci*. Ob začetku vojne se je prostovoljno prijavil v jugoslovansko vojsko in v Zagrebu doživel razpad. V času italijanske zasedbe je bil več mesecev interniran v Gonarsu, potem se je pridružil vaškim stražam v Šentjoštu in Rovtah. Opravil je tudi podoficirski tečaj Slovenske legije. Domobranstvu se je pridružil prav kmalu po ustanovitvi in je bil kot sodni častnik-izslednik dodeljen bataljonu na Vrhniki, nato pa sodnemu odseku Organizacijskega štaba v Ljubljani. Po umiku je v Vetrinju spremljal regrupacijo domobranskih enot vse do vračanja, ki ga je bil obvarovan zaradi bolezni in prijateljev.

Prva begunska leta je preživel v taboriščih v Avstriji in Italiji. Tam je kot pravnik sodeloval pri organiziranju taboriščnega življenja z zasliševanjem novih beguncev o razmerah v Sloveniji, s sestavljanjem pravilnikov in kot član taboriščnega raz-

sodišča. Na begunski gimnaziji je poučeval latinščino in matematiko ter bil član pevskega zbora. Tam se je tudi poročil in dobil prvega sina Andreja.

V Argentino se je priselil ločeno od družine, ker ga je zasledoval komunistični režim. Začel je kot tovarniški vratar, med tem pa poučeval latinščino v zasebnem zavodu. Nato se je zaposlil v velikem cementnem podjetju, kjer je delal trideset let v raznih upravnih oddelkih in se tam tudi upokojil. Pri tem pa je spremljal življenje slovenske skupnosti. Več let je pel v pevskem zboru Gallus, bil je odbornik in predsednik Slovenskega katoliškega akademskega starešinstva, pri I. katoliškem shodu v Argentini je vodil odsek za izobražence, pri II. shodu pa je bil vodja narodno-družbenega odseka. Bil je tudi član zaupniškega zbora SLS. Sodeloval je v skupini, ki je izdajala zbornike znanstvenih razprav Vrednote ter je zanje pisal, potem pa je spremljal ustanavljanje Slovenske kulturne akcije in bil pozneje njen odbornik. V njej je deloval kot član glasbenega odseka s pevskimi nastopi ter v filozofskem odseku in s pisanjem v Glasu SKA.

Pri krovni organizaciji Zedinjena Slovenija je bil odbornik in predsednik ter ji je pridobil pravno osebnost, dosegel sporazum s krajevnimi skupinami in uredil lastniška razmerja. Ob dvajsetletnici zdomstva je organiziral vidnejše javne nastope s časopisnimi članki in drugimi publikacijami, tiskovno konferenco, osrednjo umetniško prireditvijo in drugim. V kreditni zadrugi SLOGA je bil odbornik in predsednik.

Sodeloval je pri izdajanju polmesečnika Sij slovenske svobode ter je zanj pisal članke za idejno jasnost in uveljavljanje slovenske državne misli. Nekateri govori in članki – tudi iz drugih publikacij – so bili leta 1999 izdani v knjigi *Na tujem v domovini* in leta 2006 v knjigi *Za notranjo osvoboditev Slovenije*.

V prvi dobi po osamosvojitvi je kot pooblaščenec Ministrstva za zunanje zadeve Republike Slovenije opravljal diplomatske in konzularne posle v Argentini in po koncu prejel častni znak svobode Republike Slovenije za prizadevanje za njeno mednarodno priznanje in uveljavljanje.

Z ženo Valentino Kovač ima šest otrok, ki ohranjajo slovensko kulturno zavest, po možnostih tudi v dejanjih, in se v tem prizadevajo tudi pri vnukih.

Vaše življenje je potekalo v Ljubljani. Kakšne spomine imate na vaša mladostna leta?

Zaradi očetove službe sem bil rojen v Litiji, a se je družina po štirih letih preselila v Ljubljano. Vem, da povojna leta niso bila lahka in da plača nižjega državnega uradnika družini s šestimi otroki ni omogočala zelo lagodnega življenja. Vendar imam na otroška in mladostniška leta lepe spomine, saj je predvsem mama skrbela, da smo se telesno in umsko, predvsem pa tudi značajsko mogli primerno razvijati. Osnovno šolo sem opravil na vadnici učiteljskega, kjer nisem od sošolcev, ki so bili večinoma iz višjega meščanskega sloja, doživljal razločevanja. Občutek o razlikah pa me je vendarle kdaj motil. Po osnovni šoli so me vpisali na klasično gimnazijo in sem za to hvaležen. Tam ni bilo nič tekmovalnosti s točkovanjem, niso nam vtepali v glavo enciklopedičnega znanja, ampak so odpirali obzorja, navajali k razmišljanju in vcepljali smisel za dober okus. Vedno čutim vpliv klasičnih jezikov, metodološko usmerjeno podajanje matematike in racionalno posredovanje verskih snovi. Po ocenah se nisem posebno odlikoval, bil pa sem voditelj na sestankih skupine Žar, pri urah slovenščine sem moral v dramski obliki brati prevode Shakespearovih del in sem bil izbran, da sem v imenu srednješolske mladine govoril ob počastitvi Prešernove rojstne hiše v Vrbi. Zunaj šole sem se posebej zavezal dijaški veji Katoliške akcije, ki ni bila taka, kot jo ocenjujejo tudi nekateri katoliški zgodovinarji, in seveda še daleč ne to, za kar so jo razglasili komunisti. Tam so se oblikovale osebnosti, ki so pozneje pokazale moč v osebnem žrtvovanju, ne v političnem ali vojaškem vodenju.

Kaj vas je nagnilo, da ste se odločili za študij prava? Kako je družina sprejela odločitev?

Nekdaj je bilo tako, da so se za pravo zavestno odločali otroci pravnikov in gospodarstvenikov – takrat namreč v Ljubljani ni bilo ekonomske fakultete – veliko pa se jih je vpisovalo na pravno fakulteto, ker niso čutili posebnega nagnjenja za določeno stroko. Tako so se potem po nekem izreku posmehovali diplomirancem prava, da gredo taki, ki ne znajo kaj drugega, v službo k pošti ali železnici. Mene je »na jus« potegnilo nekaj nedoločnega. Vedeti je namreč treba, da iz srednje šole nismo

mogli imeti o pravni stroki take predstave, kot za medicino, naravoslovje, tehniko, zgodovino in celo filozofijo ali teologijo, ker nismo imeli študijskega predmeta z državnoznanstvom. Določnejše zanimanje se mi je začelo zbuhati kmalu po začetku predavanj o sociologiji, pravni enciklopediji in rimskem pravu, pozneje pa se mi je izoblikovalo posebno nagnjenje h kazenskem pravu, ker so njegov predmet vrednote urejene družbe in globine človekove osebnosti. Starši so mojo odločitev sprejemali z razumevanjem in me po močeh podpirali.

Diplomirali ste sredi druge svetovne vojne in revolucije. Kakšne perspektive ste spričo teh okoliščin imeli za realizacijo vašega poklica?

Diplomiral sem leta 1943 v rednem roku in pod normalnimi izpitnimi pogoji, kljub temu, da sem bil vmes pri vaških stražah v Šentjoštu in Rovtah. Po takratni univerzitetni uredbi sem se po diplomi vpisal za dosego doktorskega naslova v doktorski kurz s kazenskopravno specializacijo. Opravil sem prvi semester s sodno medicino in forenzično psihopatologijo, nato pa je šef pokrajinske uprave general Rupnik odredil, da se prekine delovanje univerze. Od podiplomskega študija me ni mogla odvrniti partizanska zapoved kulturnega molka, dosego doktorata mi je preprečil ta ukrep. Glede priznanja veljavnosti diplome pa je bila situacija zanimivo zapletena po vojni. Komunistična oblast mi je zaradi kršitve kulturnega molka ne bi priznavala, če bi jo hotel uveljavljati. V begunstvu pa mi je tudi italijanske oblasti niso priznale, čeprav nosi listina italijanski kraljevski grb z nadpisom Provincia di Lubiana, češ da je bila ljubljanska provinca priključena Italiji v nasprotju z mednarodnim pravom, kar je bilo seveda res. Poklicno pot sem začel z nekajmesečnim delom sodniškega pripravnika pri okrožnem sodišču v Ljubljani, potem pa sem deloval v domobranstvu od njegove ustanovitve kot sodni častnik. S potjo v begunstvo se mi je dokončno pretrgala poklicna kariera, ni se mi pa zmanjšalo aktivno zanimanje za pravne discipline, pozneje posebno za ustavnopravna vprašanja.

Kako ste preživeli tragične dogodke med drugo svetovno vojno in po njej?

Zelo napeto in tudi dejavno. V dneh pred napadom na državo sem se pridružil množici prostovoljcev v jugoslovansko vojsko

in v zagrebški vojašnici doživel njen razpad. Potem sem spremljal dogajanje na notranji fronti, ko ni bilo več mogoče misliti na izražanje odporništva tujim zavojevalcem. Teroristična dejavnost komunistov me je utrjevala v prepričanju, da se je temu treba upreti. Potem se je zgodilo, da so me Italijani internirali v taborišču Gonars. Ko so me izpustili, sem se odločil za pristop k vaški straži, kjer sem opravljal nalogo obveščevalca in propagandista pri skupnem poveljstvu rovtarskega okrožja. Ko je bilo ustanovljeno domobranstvo, sem takoj pristopil in bil imenovan kot sodni častnik za izslednika pri bataljonu na Vrhniki, nato pa sem bil premeščen v sodni odsek Organizacijskega štaba ter sem funkcijo opravljal vse do konca v vetrinjskem taborišču. Sledilo je životarjenje v begunskih taboriščih, izselitev v Argentino in zdaj že blizu šest desetletij težavnega in blagoslovljenega prebivanja v tej državi.

Ste znana osebnost v slovenski skupnosti v Argentini. Zakaj ste se odločili za to državo?

V tej skupnosti se več ali manj poznamo med seboj. Pomembnih oseb smo nekdanj imeli mnogo in bo imela zgodovina pisati o njih kaj velikega. Zase želim, da bi bil znan v dobrem pomenu, čeprav ne zavračam kritičnih pripomb na svoj račun. Za preseleitev v Argentino se pa nisem odločil sam. Predvsem nisem več mogel hoditi po svoji poti, ker sem imel že družino z majhnim sinom. Iz begunskega taborišča se je vsa skupina selila skupaj v Argentino. Te države nisem poznal, spominjam pa se, da nam jo je voditelj KA profesor Ernest Tomec priporočal za primer, če bi se bilo kdaj treba daleč umakniti pred preganjanjem. Pred prevozom čez ocean se mi je zaradi dolge roke Titovega režima nevarno zapletlo, tako da sem moral na pot brez družine, a se je končno ugodno rešilo.

V prejšnjih letih smo vas poznali kot člana pevskega kvarteta Fink. Kdaj se je zbudilo v vas nagnjenje k petju?

Pevskega duha nam je od malega vlivala mama. Iz otroških let sem posebej ohranil spomin na petje v Marijinem vrtcu, v gimnaziji pa sem bil v šolskem zboru, v katerem smo pod vodstvom Luke Kramolca prejeli temeljno glasbeno kulturo, ko sicer nismo imeli drugega študijskega predmeta o glasbi,

razen prvi dve leti pod imenom petje, pri katerem pa smo se seznanjali skoraj samo s teoretičnim notnim zapisovanjem. V pubertetni dobi sem se učil tudi igranja na violino in mi je to pomagalo pri vstopanju v svet glasbe. Na univerzi sem imel srečo, da me je France Marolt sprejel v Akademski pevski zbor, katerega tradicijo smo štirje člani prenesli v begunstvo in jo nadaljevali v izseljenstvu. Članstvo v APZ mi je dalo priložnost, da sem s turnejo v Bosno, osrednjo in južno Srbijo ter Makedonijo prvič pogledal v tuje kulturno okolje. V Argentini sem skupaj s tercetom svojih sester in kot solist nastopal predvsem na prireditvah glasbenega odseka Slovenske kulturne akcije. Zdaj pa so zame že davno pretekla aktivna leta in lepo petje rad samo poslušam.

Vaše ime je zaslediti v zapiskih marsikatero zdomske organizacije.

Po notranjem nagnjenju se nisem nikoli potegoval za voditeljska mesta, vendar sem jih kdaj moral sprejemati. Imel sem za nujno potrebno, da se emigracija poživlja, oblikuje in usmerja tako, da izpolnjuje funkcijo odpornišтва proti zločestemu režimu v domovini. Že v begunskih taboriščih je bil viden močan smisel za vzdrževanje institucij za duhovne, kulturne in splošno družbene potrebe. Te smo potem v izseljenstvu krepko razvili. Že prav na začetku sem bil pritegnjen v Delovno občestvo za slovenski katoliški inštitut in sodeloval s prispevki iz pravne stroke v njegovih zbornikih z imenom Vrednote. Iz te skupine je prišla pobuda za širšo zasnovo kulturne organizacije, ki se je oblikovala z imenom Slovenska kulturna akcija. V njej sem sodeloval v glasbenem odseku s pevskimi nastopi in v filozofskem odseku s predavanji in drugimi posegi ter v periodičnem listu Glas z načelnimi in narodnointeresnimi članki. Bil sem tudi član osrednjega vodstva. Po domnevni identitetni krizi SKA sem deloval v skupini, ki je z Rudo Jurčecem, Alojzijem Geržiničem in drugimi izdajala štirinajstdnevnik *Sij slovenske svobode*. Kriza je bila že zdavnaj pozabljena in ni po njej ostajalo nobenih posledic v osebnih odnosih. Več let sem bil odbornik in predsednik kreditne zadruge SLOGA, naše ugledne gospodarske organizacije, ki je dolga desetletja pomembno služila skupnosti. V krovni organizaciji Zedinjena Slovenija sem sprejel izzivno, zato mikavno mesto organizacijskega referenta z nalogo, da iz-

peljem odpravo napetosti med osrednjo vodstveno ekipo skupnosti, ki je v skrbi za edinstvo težila k centraliziranju družbenega formiranja, in živahnimi pobudami na periferiji, kjer se je razvijalo življenje po nagibih subsidiarnosti. Uspelo je, da so se nosilci obeh tendenc sporazumeli in sprejeli zamisel o splošnem medorganizacijskem svetu. Ko sem potem predsedoval Zedinjeni Sloveniji, je bilo treba reševati nekatere pravne zaplete iz prvih zametkov organizacije skupnosti in utrditi krovni organizaciji predstavniško vlogo znotraj skupnosti in pred javnostjo.

Ali ste si kdaj predstavljali, da bo Slovenija doživela samostojnost in demokratičnost, pa da boste to tudi dočakali?

V rešitev Slovenije iz totalitarizma sem trdno verjel, misel o državni samostojnosti pa sem gojil kot idejo vodnico, ki naj poživlja skupnost. Nisem si pa upal postavljati časovnih prognoz. Kataklizma sovjetskega imperija, s katerim je padel tudi jugoslovanski režim, je pač presenetila svet. Sistem kot družbena tvorba je razpadel brez nasilnih posegov, miselna privlačnost pa je tudi popustila, medtem ko se v družbi še vedno čuti nekaj nekdanjega strahu, medsebojnega nezaupanja in pomanjkanja zavesti, da je vsak posameznik poklican k sodelovanju pri uravnavanju skupne usode. Kako je bilo z razvojem slovenske državne misli, bo treba bolj očitno prikazati. Govorjenje o stoletni sanji se zdi nestvarno, če se misli s tem na določeno teženje po lastni državi. Saj si še pred malo desetletji večina ni upala ali po prepričanju ni hotela izrekati misli o državni samostojnosti. V matični Sloveniji bi bilo kaj takega v obeh Jugoslavijah označeno za protidržavno delovanje, pa ne samo s kazenskimi učinki, ampak celo moralno nedopustno. Spominjam se tudi na dogajanje v tukajšnji sredi, v kateri so se ob tem vprašanju lomila kopja. Vendar se z druge strani more sprejeti, da s skupnim dozorevanjem narodne zavesti nujno raste težnja po samostojnosti, čeprav še nezavedno. Z državo smo Slovenci nekako dospeli do cilja v razvoju od rodovnih skupnosti, prek ozaveđanja o jezikovno enem ljudstvu, pokrajinskih upravnih enot, širše federalne skupnosti, ki je potem dobivala že obliko nepristne konfederalne enote, pa vse do končne neodvisnosti in samostojnosti. Sen je torej uresničen: ali je o pomembnosti tega dovolj zavesti in državljskega ponosa, potem pa tudi volje za temeljito prečiščenje družbene stvarnosti?

Ko so vas imenovali za tukajšnjega predstavnika Republike Slovenije, so nedvomno gledali na vaše sposobnosti za to službo. Ali ste se že prej zanimali za politična, družbena in pravna dogajanja v Sloveniji? Kakšne občutke ste imeli pri svojem delovanju?

V skupni državi je bilo slovenskega prebivalstva osem odstotkov, pri zunanji trgovini pa je bila Slovenija udeležena s petindvajsetimi odstotki. Kljub temu je bila v diplomatskem zboru zastopana samo s tremi odstotki. Zato je Sloveniji ob osamosvojitvi primanjkovalo kvalificiranih diplomatov, ki bi lahko zasedli predstavniška mesta vsaj v tistih državah, ki so bile pomembnejše iz političnih in gospodarskih razlogov ali zaradi večjega števila izseljencev. Zato so odpiraličasne biroje ali imenovali posebne pooblaščenice, ki so prevzemali vlogo začasnih diplomatsko-konzularnih predstavnikov. Za tako mesto v Buenos Airesu sem bil imenovan na predlog Medorganizacijskega sveta, seveda ne zaradi mojihkušenj na tem področju. Imenovanje sem sprejel z nekaj tesnobe. Vedel sem, da bom sam za delo, brez finančnega zaledja in z mnogoštevilnimi nalogami. Res sem bil na začetku skoraj prepuščen samemu sebi, ko se je bilo treba prizadevati pri organih za zunanje zadeve za poznavanje položaja Slovenije in njeno priznanje. Hitro so se začele kopičiti naloge o vsem, kar zadeva diplomatske in splošne praktične odnose med državama. Poleg tega je nastajala potreba po konzularnem služenju, ki je postajalo vedno bolj mnogostransko. Čeprav delo ni bilo lahko, sem ga opravljal z veseljem in sem ob njem čutil globoko zadoščenje, saj sem služil državi, ki sem jo tako pričakoval, in skupnosti rojakov, s katerimi sem delil usodo političnega emigranta, tako kot tudi vsem drugim izseljencem. Ko me vprašujete o občutkih, pa vendar povem tudi, da sem se kdaj našel v razpoloženski stiski. Dolgo sem bil po sili in lastni volji oddaljen od domovine in živel z zdomsko skupnostjo tako, kot da bi bila njen nadomestek. V mislih sem bil vedno povezan s Slovenijo in sem po možnosti spremljal njeno pot, a sem jo moral gledati čez ocean. Tedaj pa me je domovina poklicala in sem bil prestavljen na njeno obalo. Občutek je bil osrečujoč, obhajala pa me je skrb, ali bom prav sprejet pri rojakih kot agent državnih organov, ki niso vsi uživali zaupanja. Pokazalo pa se je, da je bil ta strah skoraj neutemeljen.

Bili ste eden od članov delegacije iz Argentine na ustanovnem zasedanju Svetovnega slovenskega kongresa. Veliko ste prispevali k oblikovanju naših predlogov za resolucije. Kakšno vlogo bi danes pripisali tistemu srečanju?

Zamisel o svetovnem slovenskem kongresu mi je bila več kot sprejemljiva, vendar sem imel pomisleke ob tem, kako je bila predstavljena. Nekaj misli sem povedal na srečanju v Dragi leta 1990. Ko je bila zamisel predložena, ni mogla zbujati popolnega zaupanja že zaradi nekaterih pobudnikov, potem pa tudi, ker ni bil določno izražen celotni smisel. Čutil sem tudi z drugimi, da je spričo programskih in organizacijskih nejasnosti treba zavarovati emigracijske strukture pred sociološkim razkrojem, politično emigracijo pa pred moralno in funkcionalno demontažo. Za ustanovno zasedanje smo se v Argentini dovolj zavzeto pripravljali. Predvsem je bilo treba jasno povedati, da se ne bomo udeležili prireditve, če bodo vidni kakršni koli znaki iz preteklosti, kot je bilo namreč pričakovati. Potem smo morali posegati v prečiščevanje statuta, posebej pa je bilo treba ugovarjati nekaterim določilom poslovnika za ustanovno zasedanje. Pripravili smo osnutke treh vsebinskih resolucij, namreč o splošnem izseljenstvu, političnem zdomstvu in odporništvu proti revoluciji. Prva dva predloga sta bila izglasovana brez ugovorov, pri tretjem pa se je zapletlo in je bila resolucija sprejeta v nekoliko spremenjeni obliki, in to zaradi vojnih dogodkov zunaj plenarnega zasedanja, vendar pa v soglasju s poslovníkom. Kongres, ki je tedaj nastal, je potem preživel nekaj faz in je zdaj eden od pomembnih dejavnikov svetovnega slovenstva, čeprav nekatere pokrajinske konference niso dobro zaživele, morda zato, ker bi njihove strukture sovpadale z obstoječimi ustanovami ali jih prekrivale.

Kako gledate na prihodnost Slovenije?

Slovenija je dosegla polnoletnost, a je še na stopnji mladostniške dozorelosti. Njeno mesto je trdno v družbi kulturno in civilizacijsko najbolj razvitih držav ter mora iti njena pot samo navzgor. Pogoj za to pa je vendar v miselni prenovi, tako da se odpravi, kar je slabega ostalo iz preteklosti. Kolektivizem je po paradoksu razceftral družbeno tkivo, tako da se njegove celice le s težavo organsko povezujejo. Treba bo vse več zaupnosti in vzajemnosti,

državlanske zavednosti in ponosa. V političnih odnosih je vse preveč drobnjakarstva in tudi zavisti. Stopiti bo treba v en korak, prej pa se mora vendar razjasniti pogled v bližnjo preteklost, o kateri je družba še globoko razdvojena. Seveda pa bo treba tudi bolj odprtega sprejemanja tistih vrednot, ki dajejo življenju globlji smisel.

Vaši otroci so nadarjeni za petje. Od kod imajo to?

Predvsem so to darovi ustvarjene narave, za katere se je treba vedno zahvaljevati. Pomaga pa seveda okolje, v našem primeru najprej družinsko, potem pa šolsko in družabno. Doma smo kar dosti peli ob posebnih priložnostih in praznikih, pa tudi drugače ob sedanju k družinski mizi. Določneje se je mojim budila in razvijala nagnjenost ob spremljanju glasbene aktivnosti bližnjih sorodnikov in v zborovskem udejstvovanju. Radi so se udeleževali kulturnih prireditev, pri katerih je nastopal naš kvartet, veliko pa so pridobili v zboru, ki ga je vodila njihova teta. Tisti, ki so izbrali petje za poklic, so to storili na svojo pobudo in so vzeli nase odpovedi, ki so za poklicno kariero neodklonljive. Želim vsekakor, da ostajajo hvaležni za darove in da svoje dosežke namenjajo plemenitenju glasbenega občinstva in množenju lepote v stvariteljskem načrtu, zraven pa tudi dviganju slovenskega duha.

Pisali ste v različne publikacije. Ali ste kdaj pomislili, da bi vse zbrali v knjigi? Ali morda pišete spomine?

Po naravi nimam posebnega nagnjenja k publicistiki. Pišem le iz posebnih nagibov in dostikrat na povabilo. Za poljudno rabo je moj slog preveč zgoščen. Tako tudi moje napisano gradivo ni zelo obširno. Vendar se ga je v letih nabralo kar nekaj in tako je nastal izbor v knjigi z naslovom *Na tujem v domovini*, ki jo je leta 1999 izdala in založila Mohorjeva družba. V njej so zbrani članki in govori o vprašanjih upora proti komunistični revoluciji, o pogledih na naše politično zdomstvo in o prizadevanjih za uveljavljanje slovenske državne misli. Prav zdaj pa je izšla druga zbirka z naslovom *Za notranjo osvoboditev Slovenije*. Vsebuje poglede na razmere v domovini in izseljenstvu, ki naj pomagajo k osvobajanju slovenskega sveta od krivičnih obdolžitev, predsodkov, razdvojenosti, nezaupljivosti in

brezbrižnosti za javne zadeve. V knjigi razgaljam in obtožujem komunistično revolucijo in režim, izražam zahtevo po priznanju časti protirevolucionarjem in poskušam pobujati državljansko zavednost, prispevati h krepitvi slovenstva in odkrivati pogoje za ureditev odnosov v razdvojeni družbi. K pisanju spominov pa me ne mika, ker mi manjka sposobnosti za oživljanje spominov in nagnjenja k literarnemu oblikovanju.

Pri vašem javnem delu vas spremlja žena Valentina Kovač. Kakšen pomen pripisujete njeni vlogi?

Seveda sem hvaležen za njeno zvesto spremljanje in popolno razumevanje. Ob družini s šestimi otroki ni bilo lahko prenašati moje odsotnosti na sejah ali pri pisanju, vendar je vse zunanje vedno potekalo zadovoljivo in v popolni harmoniji. Poleg zagotovljene zunanje oskrbe mi je žena modra svetovalka pri odločitvah, vedno tudi lektor in včasih cenzor. Predvsem pa cenim na njej nepremakljivo privrženost načelom vere in npravnosti ter trdnost v prepričanju o zgodovinskih dejstvih. Njej gre vsa zahvala za to, da so najini otroci prejeli in ohranili zdrav življenjski nazor ter ostali privezani k slovenstvu v duhu in dejanjih.

JERNEJ MLEKUŽ

GEOGRAFSKA IN ETNOLOŠKA ŠTUDIJA O SLOVENCIH V MENDOZI

(II. DEL)

**Mentorica na Oddelku za etnologijo in kulturno
antropologijo: dr. Ingrid Slavec Gradišnik
Mentor na Oddelku za geografijo: dr. Milan Bufon**

Mendoza – Bovec, 1998-99

Nadaljujemo z objavo študije o Slovencih v Mendoza Jerneja Mlekuža. V prejšnji številki Meddobja smo objavili kot prvi del: Uvod in četrto poglavje. Zdaj je na vrsti peto poglavje, zaključek, epilog in literatura.

Na tem mestu se uredništvo revije iskreno zahvali avtorju, da nam je dovolil pričujočo objavo. Eden od urednikov ga je v Mendoza tudi osebno spoznal in se ga spominja kot izredno družabnega in simpatičnega fanta, ki je s svojim starim kolesom neštetokrat obredel mesto in predmestje. Kar je sicer igrača od Carrodille proti mestu in do Las Heras, ker teče navzdol, a v nasprotno smer te klanec pošteno zdela. Jernej je bil tako rekoč vse-pričujoč pri dogajanjih v mendoški skupnosti. Mladina ga je imela rada, ker je bil tudi zelo preprost in skromen. Menda je imel eno samcato obuvalo: kapucinske sandale za poleti in za pozimi. Tudi s tem se je zapisal v mendoško kroniko.

Uredništvo

5. VLOGA »IZVORNEGA« PROSTORA V NARODNEM OPREDELJEVANJU DEVETIH POSAMEZNIKOV

V sledečem poglavju prek devetih posameznikov treh generacij predstavim različne pojavne oblike in ravni navezanosti na

»izvirni« prostor in z njim povezano prostorsko identiteto. Pri tem ne posegam preširoko preko polja fenomenološkega k vzroku in procesom, predstavim pa širši kontekst, ki se mi zdi pomemben pri oblikovanju pojava navezanosti na »izvirni« prostor oziroma identifikacije s tem prostorom. Tako upoštevam način življenja posameznikov in njegovo historično komponento (predvsem prva generacija in deloma druga), vzgojo posameznikov, odnose med slovensko skupnostjo in posamezniki ter vlogo vseh dejavnikov, ki so se mi zdeli za razumevanje fenomena navezanosti na »izvirni« prostor in identifikacije s tem prostorom pomembni. Pri tem včasih posežem tudi po prostoru, v katerem skupnost biva; največkrat le zato, da jasneje predstavim vlogo »izvirnega« prostora.

Bolj kot to, da se dokopljem do nekih »končnih« ugotovitev, se mi je zdelo pomembno, da predstavim nekoliko drugačne poglede v razumevanju človekove (a) percepcije »izvirnega« prostora in da nakažem vlogo prostora med drugimi elementi, ki sestavljajo etnično, narodno in nacionalno identiteto. Zavedam se velike mere spekulativnosti, zato razlagam ali, bolje, predstavim pojave samo do določene mere, nadaljnja razmišljanja in hipoteze pa prepuščam bralcu.

Izbrani posamezniki niso bili izbrani naključno, temveč po daljšem opazovanju; glede na njihovo pripravljenost k sodelovanju, zgovornost, iskrenost, ki sem jo občutil v pripovedovanju in kompleksnost odnosov do »izvirnega« prostora. Odgovorov nisem vzel za »končno resnico« in sem jih večkrat preverjal s ponavljajočimi se in dodatnimi vprašanji ter z informacijami drugih informatorjev.

Tabela 23

»Osebná izkaznica« in družina (vzgoja) informatorjev

Informatorji/ Generacija	Spol Starost	Vzroki za priselitev	Poklic Izobrazba	Stan Narodnost: Zakon, partn. Starš. -3.gen.	Znanje slav. jezika	Pog. Jezik: S starši z otroki	Otroci: Število Učil jih sl.jezik/ Posred.sl.vred.
1 l.	M 83	politični	upokojen visoka	vdovec sl.	zelo dobro	— slovenski	5 da/da-izrazilo
2 l.	M 69	ekonomski	upokojen osnovnošol.	poročen arg.	popačen dialekt	— kastiljski	3 ne / ne

3 I.	M 76	politični	profesor visoka	poročen sl. ???	zelo dobro	— kastiljski	3 da/da-neizrazito
4 II.	M 50	politični	raziskovalec visoka	poročen arg.	dobro	slovenski kastiljski	4 ne/ne-poskušal
5 II.	M 62	ekonomski	mizar osnovnošol.	poročen arg.	popačen dialekt	mešano kastiljski	3 ne / ne
6 II.	Ž 41	politični	gospodinja srednješol.	poročen sl.	zelo dobro	slovenski slovenski	6 da/da-izrazito
7 III.	Ž 28	politični	obrtnica srednješol.	samski mati+oče:sl.	dobro	slovenski —	5 otrok v družini da/da-izrazito
8 III.	Ž 21	politični	študentka srednješol.	samski mati:arg..	nič	kastiljski —	4 otroci v družini ne / ne-poskušal
9 III.	M 21	politični	delavec srednješol.	samski mati+oče:sl.	dobro	slovenski —	6 otrok v družini da / da-izrazito

Tabela 24
Manifestacije slovenstva v vsakdanjem življenju

Informa- torji	Sl. skupnost: Aktiven v društvu Obiskuje prireditve	Prijatelji: Sl./arg.	Vera: Pomen Sl./arg.maša	Sl. običaji: Pomen Ohranjanje	Sl. čtivo : Revije/ časop Knjige	Sten. okrasje: Sl./arg.motivi
1	pred leti zelo pogosto	večina sl.	velik mešano	velik zelo »pretirano«	»vse samo v sl. jeziku«	samo sl.-muzej ljubezni do sl.
2	nikoli pred leti občasno	večina arg.	zanemarljiv arg.(poredko)	zanemarljiv nič	Rodna gruda nikoli	skorajda nič
3	pred leti občasno	mešano	velik večinoma arg.	neizrazit zelo poredko	veliko/redno veliko	skorajda nič
4	nikoli izjemoma	mešano	zanemarljiv arg.(poredko)	zanemarljiv izjemoma	Rodna gruda poredko	največ sl., del jugos., del arg.
5	nikoli pred leti občasno	izjemoma sl	neizrazit arg.(poredko)	neopazen nič	nikoli nikoli	rodni kraj-nič s konotac.sl.
6	da- pev.zb., druž. žena/redno	mešano- več sl.	zelo velik večinoma sl.	zelo velik »pretirano«	veliko/redno veliko	večinoma sl. in manj arg.
7	da-uči v sl.šoli pogosto	mešano- več arg.	velik večinoma arg.	velik pogosto	poredko izjemoma	največ sl.- jih sama izdeluje
8	nikoli nikoli	samo arg.	neizrazit samo arg.	brez pomena nič	— —	doma večinoma sl.
9	»pretirano« redno	večina sl.	zelo velik mešano	velik zelo »pretirano«	veliko/redno veliko	doma izključno sl.

Tabela 25

Stiki z »izvorno« domovino

Informatorji	Sorodstvo: Stiki Pomen	Želja po ohranit. roda v Sl.	Pomen posesti zemlje v Sl.	Obisk Sl.: Pomen	Spremljanje dogajanja v Sl.	Sl : Držav- ljanstvo Volitve	Pomen osamosv. Sl.	Iden- tитета
1	sin v Sl. 1x tedensko izreden	močna	velik/ simbo- liččen	1x »pretiran«	več x teden. časopisi, preko sina	da da	»pretiran«	samo sl.
2	brata 1x na 2 mes. velik	nenaka- zana	Neopa- zen	2x velik, ob- isk sorod.	1x mesečno Rodna Gruda, preko pisem	ne ne	neizrazit	pogojno sl. z elementi asimilacije
3	brati 1x mesečno velik	nenaka- zana	neopazen	5x velik	več x mes. časopisi, preko bratov	ne ne	zelo velik	sl. z elementi asimilacije
4	tete, stric 1x mesečno velik	nenaka- zana	neopazen	1x zelo velik	več x mes. Rodna Gruda, sl.skupnost	da ne	velik/sprva nasprot.	sl. jugos in arg.
5	bratranec 1x letno neizrazit	ne obstoja	neopazen	nikoli neizrazit	nezaintere- siran	ne ne	nepo- memben	regionalna in pred- vsem arg.
6	dobro pozna 1x na 2 mes. velik	močna	neopazen	2x zelo velik	več x mes. časopisi, sl.skupnost	da da	zelo velik	sl. in arg.
7	dobro pozna 1x na 2 mes. neizrazit	ne obstoja	neopazen	2x neizrazit	nezaintere- sirana	ne ne	neizrazit	arg. in manj sl.
8	slabo pozna preko očeta neizrazit	ne obstoja	brez pomena	nikoli neizrazit	nezaintere- sirana	ne ne	nepo- memben	samo arg.
9	dobro pozna 1x mesečno velik	nakazana	neznani	1x velik	več x mes. časopisi, sl.skupnost	ne ne	velik	sl. in manj arg.

5. 1. EDINA – DOMOVINA

Prvo »presenečenje«, ki ga je bilo moč opaziti pri informatorju je, da ko govori o Sloveniji, uporablja določilo »doma«. Domovina je zanj jasna in edina.

»Moljo tam pri maš za Slovenijo. Jaz ne morem molt za duhovno domovino. To je moja domovina. Duhovna domovina. To lahko moli tretja al četrta generacija.«

Teme pogovorov, ki sem jih prepuščal zgovornemu informatorju, so bile večji del povezane s Slovenijo ali je Slovenija vedno bila v pogovoru prisotna kot primerjava.

Navade, način življenja, mišljenje itn. zavedno in nezavedno ohranja takšne, kakršne je prinesel s seboj iz Slovenije.

»Oktobra bo petdeset let, kar sem tu, ampak sem vedno kot doma živu. Nimam niti ene argentinske knjige.«

»Še v Cacheuti (kraj v okolici Mendoze, kjer je več let živel z družino), kjer ni bilo slovenskega fajmoštra, pa smo vedno žegnali.«

Tako podobo si je izoblikoval tudi v slovenski skupnosti.

»On gre vedno takoj plačat vse te, no, gastos ... račune, včasih še preden sploh dobi to, no ... obvestilo, ko jih pol Argentinec sploh nikoli ne plača. To je vse od tam (mišljeno iz Slovenije).«

Za to ima tudi razlago.

»To je v krvi, ne moreš iztrebit.«

Njegova zavezanost (edini) domovini se kaže vsepovsod: v stenskem okrasju, znački trobojnice, ki jo nosi vedno na suknjiču, v nageljnih in lipi na vrtu itn.

»Lipa, to more bit!«

»Jaz čutim, kot da bi imel košček Slovenije v moji hiši. V moji hiši jaz sploh ne morem govorit argentinsko.«

Njegova hiša je pravi muzej ljubezni do Slovenije in vsega slovenskega. V prostem času riše slovenske ornamente na krožnike, pred veliko nočjo pa izdeluje belokranjske pisanice, po katerih ga pozna vsa slovenska skupnost v mestu.

Do Slovenije je bilo v pogovorih z informatorjem večkrat začuti posebno skrb. *»Ko sem bil v Bohinju, polno rož in mal nageljnov. Mi prav gospa, da izumirajo. Pa to je strašno!«*

In če bi rekli, da je zaskrbljeno spremljal tudi osamosvojitev Slovenije, bi povedali premalo. Zaskrbljenost je izrazito premlačna beseda za informatorjeva čustva ob tem dogodku.

»Sem bil nervozen, hudirja. Sem gledal na mape, kjer se tepejo. Sem bil napet kot vrag.«

Tesne stike s Slovenijo ohranja od dneva, ko jo je moral prisilno zapustiti. Čeprav se je vse njegovo sorodstvo v vihri (po)vojnih

dogodkov izselilo iz domovine, je prek ženinih sester naskrivaj iz Slovenije dobival knjige, revije, obvestila itn.

»Imam vse Mohorjeve knjige, ki so izšle doma.«

Odkar eden od sinov živi v Sloveniji, so informatorjevi stiki z domovino še tesnejši. Iz Slovenije mu pošilja časopisne izrezke, knjige, kasete itn.; o dogajanju v Sloveniji je tako obveščen zelo dobro in je *»stvarem doma vedno na tekočem.«*

Nikoli se ni identificiral z Argentino

»Sem za državljanstvo (argentinsko) prosu, ker sem moru. Ga jutro stran vržem, če je treba.«

in si nikoli ni prizadeval, da bi se vživel v argentinsko okolje.

»Meni včasih rečejo, da bi se moral bolj vživeti v to okolje, ampak kaj češ, saj sem se. Saj sem delu celo življenje tu, kaj še čjo.«

Do Argentine nima a priori slabega mnenja; kakor zna v deželi najti veliko slabih stvari, najde tudi kakšno pozitivno.

»Čeprav vsi šinfajo čez to Argentino, smo jo pa najbolj odnesel. Tu te ni nikoli nobeden hudič vprašal, kaj si. Jaz jutro lahko postavim tablo, da mam čevljarstvo, pa čevlja nisem vidu u življenju.«

Petdeset let bivanja v novi deželi informatorju ni bilo dovolj, da bi jo vsaj nekoliko sprejel *»za svojo«*. Nikoli ni bil član kakega argentinskega društva, ni imel tesnejših argentinskih prijateljev, na živce mu gre vsem v Argentini priljubljeni nogomet, ne zanima ga argentinska politika in volil je le zato, ker je bilo to svojčas v Argentini obvezno.

»Sej moram jiti voliti, je obvezno. No, zdej ni več, ne bi šel, ampak sem šel kontra voliti tem oslom. Slovenske volitve, to pa ja.«

Glede na rečeno, je razumljivo, da si je po osamosvojitvi med prvimi Slovenci v Mendози pridobil slovensko državljanstvo, na kar je zelo ponosen.

Slovenstvo, z njim povezane šege, navade, vrednote itn. je skrbno prenašal na otroke. Vsi otroci so hodili v Slovenski dom, v slovensko šolo, bili so aktivni v dejavnostih društva in danes dobro govorijo slovensko. Toda kakšno jabolko se je, po očetovem mnenju, le odkotalilo nekoliko dalje od drevesa.

»Hudiča jih ujame ta ambijent, otroke.«

A spet ne vse. Njegov sin je odšel v Slovenijo, kjer tudi že več let živi, na kar je posebej ponosen.

»Ponosen na sina? Klaro ke si (gotovo, da ja), ker mi smo šli in on je zdej doma in je istega imena, kot je moj oče. Edina škoda, ker nima nobenega sina.«

Poleg želje, da se rod ohrani v Sloveniji, si je zaželel, da bi bil v domovini tudi pokopan.

»Ena se meni je želja izpolnila, da truplo mi v domači zemlji leži. Kdo je že to napisal? Ne vem, kolk bi dal, da bi tudi jaz v domači zemlji ležal. Ampak, če bom še dve al tri leta živu, bom tud jaz očeta pa mamo odkopal, jih v eno škatlo dal in jih zakopu doma z mano vred.«

(Informatorja sem na domu obiskal sedemkrat in pogovora nisem nikoli snemal. Hkrati sem ga srečeval tudi pri slovenski maši in na nekaterih drugih prireditvah slovenske skupnosti.)

5. 2. S TREBUHOM ZA KRUHOM

Informator je v Argentino prišel po drugi svetovni vojni, kakor pravi *»s trebuhom za kruhom«* ali z drugimi besedami zaradi ekonomskih razlogov.

»Sem šou pogledat, če na drugem kraju sveta je boljše življenje.«

V Mendozi se je hitro poročil z Argentinko, si našel dobro zaposlitev in se hitro prinaševal novi deželi.

»Meni se je zdelo dobro. Potem sem se poroču, sem živel veselo inu dobro. Potem sem imel tri sine. Potem sem se znova poroču. Sem delal 10, 12 ur, ampak sem vedno imu hlače inu poln trebuh.«

Lastna odločitev zapustiti domovino je informatorja nekako silila, da se je kar čim prej postavil na svoje noge in prevzemal vrednote, zaradi katerih je zapustil domovino. *»Jaz sem pršparu u treh mesecih kakor dens 400, 500 pesov. Pa sem kupu si robu, pa sem kupu si to pa unu. Tle je bla Amerika v tistih časih.«*

Vendar domovine informator ni mogel kar tako pozabiti. Njegov prijatelj iz mladih let, ki je prav tako v Mendozo prišel po drugi svetovni vojni k očetu, že več let živečemu v mestu, je informatorja pogosto spravil v Slovenski dom.

»Je bla družba tam, so peli, včasih smo kakšne kugle vrgli (balinali), včasih pa tudi kakšen asado spekli.«

Slovenski dom mu je omogočil v prvi vrsti druženje s prijatelji in mu bil tudi nekakšen prostor domačnosti v tem, zanj takrat še nekoliko tujem svetu.

V dom je včasih peljal tudi svoje otroke, toda nikoli jim ni posredoval vrednot, običajev itn. s konotacijo slovenstva in jih ni učil slovenskega jezika.

Nekoliko prenapljeno bi bilo informatorju pripisati jasno izostreno narodno zavest; v mladosti je namreč živel v drugi državi tako kakor, kakor jih imenuje, »domobranci«, hodil je v italijansko šolo itn.

»Ti zadnji, ko so prišli po drugi vojski, ti domobranci, ti so bli bolj vneti, kakor smo bli mi. In so bolj tudi državljani slovenski kakor mi. Mi smo bli Italijani, oče je bil Avstrie (rojen pod Avstrijo), jaz sem Italijan, potle sem bil Jugoslovanc, potle pa Argentinc. Pa taku vidš, mal zgubiš tistu. A ti (»domobranci«) pa malo bolj za sebe, malo bolj vdružano, so bolj skup držali.«

Poleg ne povsem jasno definirane narodne zavesti se informator od »domobrancev« razlikuje tudi po odnosu do vere. *»Jaz sem katoličan, veren lih tolku, da sem. Ma jaz ne virvem nobenmu. Samo virvam, kar vidim; ni politike, ni religion. Včasih sem se z bratom od žene (bil duhovnik) veliko pogovarju, pa sva prišla samo do tam, kjer je sveti duh. Vende pa je samo verješ, al ne verješ. Verješ v svetega duha, al ne verješ. Jast ga nisem vidu še, ne verjem, pa tud ne rečem, da ga nej.«*

»Kranjci so malo bolj po farško ustvarjeni.«

Toda ne to, ne nekoliko »drugačno« slovenstvo nista informatorju bili prepreki, da ne bi zahajal v Slovenski dom, saj je ta bil zanj predvsem prostor druženja z znanci in prijatelji.

»Domobranci, zame je blo vse enu, ker jaz tko nisem nč jemu z politiko. Problema nisem jemu in ga nimam zdej!«

Danes v dom zaide zelo redko, kot pravi le, če pridejo kakšni pevci ali če je kakšna maša za poznanega. Nazadnje je bil več kot pred letom dni.

Doma ne ohranja šeg in navad iz rodne domovine in jih tudi posebej ne pogreša. *»Prej, ko je bla ta druga žena, smo naredili kakšen pirh iz jajc, sem jo jaz navadu, ampak danes kupmo pirhe, pero tiste iz čokolade. Spijemo kej, gremo k maši in gremo spat. Drug dan popoldne se najrajši nardi asado, prašiča, klobase, piščeta, kakor je tu navada (za veliko noč). Se navadiš, človek gre v drug kraj, si najde od tam ženu in se navadi. Včasih se spomniš, ampak da bi pogrešau, tu ne.«*

Približno vsakih štirinajst dni zaide k njemu prijatelj – sin slovenskih staršev – s katerim se pogovarjata v kastiljščini; vsi njegovi stiki so danes vezani na argentinske prijatelje in znance. Iz Slovenije mu sorodniki pošiljajo *Rodno grudo* in *Lipov list*, ki pa ju prebira s težavo, saj mu branje v slovenščini ni lahko.

V Sloveniji živita še brata, s katerima se dopisuje približno enkrat na dva meseca. Informator pravi, da najbolj pogreša »rodno zemljo inu žlahto.«

»Z rodno zemljo mislim na našo zemljo, na Pivko. Pa tudi na Slovenijo in Jugoslavijo, ker jez sem tam živu.«

Pri informatorju ni zaznati močnejše navezanosti ali identificiranja s prostorom na nacionalni ravni. Kot pravi, je močno navezan na sorodstvo, ki živi v okolici njegovega rojstnega kraja, na »rodno zemljo« – kraje, ki jih je poznal iz mladosti.

Nobenega pomena zato tudi ne pripisuje posedovanju slovenskega državljanstva in potnega lista, ki bi ju dobil brez večjih težav in stroškov.

»Če hočem, ga grem pojn (državljanstvo in potni list), so mi neki poslali, ma nisem šu ponj, ne vem, kaj je pasalu. Meni je bolj važno argentinsko (državljanstvo), ker se lahko s tem tu obrnem. S slovenskim ne morem nč nardt.«

Tudi osamosvajanje Slovenije se ga ni močnejše dotaknilo v primerjavi z večino mendoških Slovencev njegove starosti.

»Me je brigalu, kako bo šlo tu in kako bo šlo tu naprej, ker smo gledali po television, ampak da bi se me kaj osebno dotaknilu, ne. Kaj naj bi mi nardili, naj bi noreli zaradi tega.«

Informator tudi včasih pomešano in nedoločeno uporablja enoti Slovenija in Jugoslavija, ko govori o »tam«, a ga to posebej ne vznemirja.

»Jaz rečem Jugoslavija, ker je bla Jugoslavija prej, zdej seveda ni več, je Slovenija.«

Zemlja v Sloveniji oziroma na »rodni zemlji«, ki jo je podedoval, za informatorja nima nobenega simbolnega pomena in jo je podaril bratom.

»Jaz ne bom šel iskat tje ne jabko ne krompir.«

(Informatorja sem na domu obiskal trikrat. Pogovor sem snemal enkrat.)

5. 3. ARGENTINO NATURALIZADO

Informator je v Argentino prišel, da ne bi »doma« v povojni vihri zgubil glave – ni bil namreč na strani zmagovalcev. Sam si danes odhod razlaga nekoliko drugače.

»Tisti dan, ko sem prestopil mejo, sem postal emigrant, sem točno vedel, kaj sem naredil. Domovina je bila v svojih problemih. Zakaj ji nisem pomagal in ostal tam?«

Iz izrečenega razmišlja dalje:

»Jaz sem zelo vesel, da govorimo o Sloveniji, da se pogovarjamo o Sloveniji, ampak če jaz pogledam tako profundo (globoko), ne morem aktivirat v javnem življenju (v Sloveniji). No (ne).«

Ko je prišel v Mendozo, je kmalu vstopil v Društvo Slovencev in je bil v njem aktiven, pel je v slovenskem zboru, a hkrati se je hitro vključil tudi v argentinski društvi: Rotary Club in Club Deportivo Gimnasia y Esgrima. Tako kot je imel od samega začetka slovenske prijatelje in znanke, si je našel tudi argentinske, s katerimi se ni nič manj pogosto družil.

Leto dni po prihodu se je poročil – s »pogojno« Slovenko, še prej pa si je našel »dobro« službo, v kateri si je kmalu pridobil ugled z mestom »šefa oddelka«. Zgradil si je hišo in si med prvimi Slovenci kupil avto, na kar je tudi nekoliko ponosen.

»Smo imeli med prvimi Slovenci hišo v Mendozi.«

»Sva prva Slovenca, ki sva imela avto v Mendozi.«

Izkoristil je takrat ugodne najeme kreditov, kar je naredilo takrat zelo malo Slovencev.

Konec šestdesetih je kupil dvajset hektarov zemlje, na kateri je začel vzgajati trto. »Sem kupu iz želje, da bi imel zemljo, seveda, da bi tudi neki zaslužu. Najslabše bi naredu, da bi prodal to. Ne bi prodal. Sem imel 4 leta točo, bi moral prodat, ker je bla sama zguba, kar sem zaslužu kot profesor, sem vložu v to. Zemlje ne moreš prodat. Tu pa zemljo kupjo, da jo prodajo, za nič drugega.«

»Veš kaj, sem jaz rekel ženi od tistega dneva, ko smo naredili pogodbo (za lastništvo zemlje)? To je zdaj naša nova domovina. Človek se naveže na zemljo. Zemlja veže.«

V času nakupa zemlje je opravil tudi izpite, ki jih je univerza v Mendozi od njega zahtevala, da mu prizna diplomu iz agronomske fakultete, ki jo je med vojno končal v Italiji. Dobil je naziv inženirja agronomije in se zaposlil kot profesor na srednji agronomski šoli. Nova, »pomembnejša« funkcija v argentinski družbi je od informatorja zahtevala tudi nove premisleke o prostoru, v katerem je živel. Vsaj tako pravi. »Moja situacija je precej odvisna od tega, ker sem profesor. Na vseh proslavah jaz recimo pojem argentinsko himno. Ti veš, ko ti neki pravi mi

paisano (moj narodnjak), to mi neki pomeni. Ampak jaz, ko v šoli učim, sem čutil neko obligacijo, ko sem razlagal študentom. Sem rekel nuestro pais (naša država – mišljeno Argentina), nisem rekel mi pais (moja država – mišljeno Slovenija). Ampak nehote se mi včasih zareče in rečem nosotros alla (mi tam).«

Čeprav je informator pošiljal svoje otroke v slovensko šolo, jih v to ni silil, se spominjajo otroci. Prav tako ni delal nobenih težav, ko so si vsi trije našli argentinskega zakonskega partnerja, in ni si belil glave s tem, da se z otroki pogovarja v kastiljščini, saj je bilo njihovo znanje slovenskega jezika veliko preskromno. Šege in navade s »slovensko« konotacijo, ki jih je v prvih letih še ohranjal – tudi zaradi tega, ker je bil tesneje povezan s slovensko skupnostjo – danes prakticira znatno v manjši meri in jih posebno ne pogreša.

»Vse te navade, ne bom rekel general (na splošno), te stvari so se ~~zame~~ ohranile v glavi. To vse mi vemo.«

Danes poredko zaide v Slovenski dom; k velikonočni sobotni maši, k božičnici in ob kakšni pomembnejši prireditvi.

V kulturi, v kateri živi, je znal poiskati številne pozitivne lastnosti, se nanje nekako navadil in jih vzel za svoje.

»Slovenski jezik je bolj trd. Ima več konzonantov. So gotove besede, ki jih sploh ne morejo tu ljudje izgovarjat. Jaz, ko sem poslušal pridige tega nadškofa Rodeta pa prej Rožmana ... tu špansko je bolj mehko, kot pesem, bolj teče. Mi, ko poznamo obe strani, to čutimo.«

»Katoliška vera se latinskemu elementu bolj prileže kot nam. Mi smo bolj trdi. Ti, bom tebe vprašal eno reč. Ko greš k maši, ali mi pridigo tu lepše poslušat, beseda lepše teče.«

Toda na drugi strani slovenski jezik informatorju še vedno zveni bolj »domače«. »Z govornim z enim Argentincem ali enim Slovencem, še čisto drugače počutim. Dosti bolj domače, če govorim slovensko.«

Informator na splošno veliko bere, tako v kastiljščini kot v slovenščini. Zanima ga zgodovina »od tam« in »od tu«. Bratje iz Slovenije, s katerimi ohranja relativno pogoste stike, mu pogosto pošiljajo knjige in revije.

»Argentinska zgodovina! Vse to sem požiral o teh Mapučih, Patagonias, Peguerčes.«

Ob večkratnih obiskih Slovenije ni našel »domovine«, ki jo je poznal.

»Prejšnja Ljubljana je ena, zdej je pa druga. Ljubljana ni več za nas.«

Spremembe je opazil tudi v pokrajini.

»Sem videl črne kamne, jaz sem Savo videl, ko še ni bila regulirana. Se spomnim tistih belih, lepih kamnov.«

»Se je spremenilo, ja, pomej duš. Sem se peljal proti Krimu, se je ogromno spremenilo.« Toda zdi se, da *»je kriv«* predvsem njegov način življenja, ki ga je prevzel v novi deželi, da *»Ljubljana ni več za njega«* in ne spremenjena podoba pokrajin in mest.

»Sem prišel v Ljubljano, to je kot pueblo fantasma (izmišljena, fantazijska vas). Vsi so vedeli, da pridem in samo en me je prišel obiskat. Kaj sem delal? Bil sem pri mami in bral knjige in kako jim že vi rečete, no, reviste (revije).«

Tega se tudi informator zaveda.

»Je obupna razlika med Gorenjci in Latinci. To je čisto drugo življenje, ti povem. In vi Primorci imate veliko tega latinskega.«

»Brat me je vprašal, če bi ti kupil hišo ali bi prišel nazaj. No (ne). Smo se navadli na to življenje.«

Prav tako ni zaprosil za slovensko državljanstvo. V Sloveniji podedovana zemlja nima zanj nobenega simbolnega pomena in jo je prepustil bratom.

Namesto »slovenskih« motivov, fotografij, spominkov itn. na steni informatorjeve hiše visi uokvirjena diploma mendoške univerze, kar je značilno za večino »diplomiranih« Argentinec.

Na drugi strani pa kljub zelo nečustvenemu in razumskemu odnosu do »rodne domovine« občasno izkazuje svoje vrste simbolično navezanost na to.

»Želim si, da bi preživel še nekaj let, da bi bil vnuk starejši in bi ga lahko peljal v Slovenijo.«

Toda, kot pravi, mu ne bi nič pomenilo, če bi kdo od naslednikov nadaljeval rod v Sloveniji.

V različnih kontekstih informator rad poudarja:

»Že 50 let jem meso in kruh od te zemlje!«

Vendar pri njem ni moč zaslediti argentinskega nacionalizma ali patriotizma.

»Ampak, da bi čutil patriotizem, kot čuti moj sin, to ne. In veš, kje se to vidi? Jaz nikoli ne čutim potrebo, da bi dal zastavo ven. Sin jo vedno s ponosom da.«

In ko govori o domovini, je »previden«.

»Jaz, ko govorim o domovini, se vzdržim. To je domovina mojega sina in mojega vnuka. Ampak moja? Tega ne morem reč.«

Vprašanje o svoji identiteti informator rešuje kot večino stvari »razumsko« ali, kot sam pravi, »lokacijsko«.

»Jaz ko sem bil tam, v Evropi, sem bil Slovenc, ko sem tukaj, sem Argentinc. Boš rekel doble nacionalidad (dvojna narodnost ali nacionalnost), ampak to je!«

In:

»Jaz nikoli ne bom mogel reči, da sem Argentinc, čeprav sem se naturaliziral. Sem Argentino naturalizado.«

(Informatorja sem na domu obiskal sedemkrat. Pogovora nisem nikoli snemal.)

5. 4 MED INDIJANCI

Informator je iz zakona slovenskih staršev. Pogovorni jezik s starši je bil (in je) vedno slovenski. Slovenstvo mu je bilo posredovano kot vrednota, čeprav zgolj v družinskem krogu in ne v krogu slovenske skupnosti, slovenskega doma ali društva. Poročen je z Argentinko in ima večinoma argentinske prijatelje, toda ohranja občasne stike s slovenskimi prijatelji v mestu. Nikoli ne gre v Slovenski dom ali na katero od prireditev *Društva Slovencev*. Svojevrstno identifikacijo si je informator izoblikoval prav s tem neobiskovanjem doma, ki izhaja iz »pokrajinske drugačnosti« in, po njegovem mnenju, (manjše) vernosti posameznika.

»Ti Kranjci, pa saj so vsi dobri ljudje, ali oni malo več molijo in nas malo postrani gledajo. Malo tako z viška. Mi Primorci smo tako, bolj odprti, bolj preprosti.«

Ko sem informatorja vprašal, zakaj nima Bleda na steni, ko pa ima toliko drugih slovenskih motivov in spominkov, mi je brez pomisleka odgovoril:

»Jaz nimam Bleda, ker nisem kot oni Kranjci!«

Njegova domovina je »dvojna«, kakor sam pravi.

»Tujina je mačeha, mi nismo doma ne tu ne tam.«

To tudi kaže na različne načine: na stenskem okrasju najdemo tako argentinske kot slovenske in jugoslovanske motive, na obleki ima za »pomembnejše priložnosti« pripeto priponko slovenske trobojnice in trakec v barvah argentinske zastave itn.

V odnosu do Argentine je pri njem bilo čutiti patriotizem, ponos in svojevrstno skrb do države. Na drugi strani pa je v odnosu

do domovine na stari celini pokazal določeno »zmedenost«. Hkrati se jasneje identificira z občino rojstva (v Sloveniji), Slovenijo in Jugoslavijo. Vse tri prostorske enote so tudi na njegovem stenskem okrasju.

Odnos do več tisoč kilometrov oddaljene domovine temelji na pomenu kraja oziroma države rojstva, kar informator pogosto poudarja.

»Kjer se človek rodi, tisto mora bit.«

Čeprav se Slovenije oziroma Jugoslavije ne spominja, saj jo je zapustil leto star, je takratna država rojstva še vedno jasno kazalo njegove identitete.

»Jaz sem bil rojen v Jugoslaviji, pod Titom, zato sem tudi Jugoslovan, zdaj, od kar je Slovenija nova država, sem pa tudi Slovenec.«

Močno vez z Jugoslavijo lahko razumemo predvsem v informatorjevem pomanjkljivem stiku s slovensko skupnostjo, društvom in domom, kjer je Slovenija bila »prva in edina«, in v poudarjanju njegove drugačnosti od »Kranjcev«, ki Jugoslavijo niso nikoli sprejeli za »svojo«. Tako je informator tudi osamosvojitve Slovenije oziroma razpad Jugoslavije - za slovensko skupnost »božje darilo« - sprejemal z neodobravanjem.

Druga vez z domovino na stari celini je sorodstvo, s katerim je v pogostih stikih. Identifikacijo z občino rojstva (in ne s krajem rojstva) lahko v veliki meri razumemo tudi kot identifikacijo s prostorsko enoto, od koder izhajata oba starša (sta iz različnih delov občine) in kjer danes živi večina sorodstva (raztresenega po občini). Informator je sorodstvo poimensko in tudi v nekoliko širšem bivalnem in dejavnostnem kontekstu poznal že od mladih let prek pripovedovanja staršev. Po obisku Slovenije, ki mu je v veliki meri pomenil obisk sorodnikov, pa se je ta vez z domovino »preko luže« izrazito okrepila. Tretja vez na domovino staršev, je »kultura«, ki jo informator živi, se je zaveda in jo poudarja.

»Ta žena, ti otroci, to je čisto druga kultura. To so Indijanci. Ne znajo niti vrat od hladilnika zapret, kot je treba.«

»Kultura«, kakor jo informator imenuje, ni kakršnakoli kultura, temveč ima jasno in močno konotacijo slovenstva. Slovenska »kultura« se večinoma vrti okoli znanja slovenskega jezika in odnosa do stvari in pojavov, ki ga zavedno povezujejo s starševsko vzgojo. Na drugi strani ne prakticira nobenih običajev z jasnejšo konotacijo slovenstva, razen pitja vina oziroma odnosa

do vina, ob katerem ponavadi bolj v šali išče povezave s slovenstvom. Za veliko noč in božič tako največkrat speče asado, kakor to počne večina Argentinecev. Na mizi ni nikoli potice, pirhov, prekajenega mesa, hrena ipd., česar tudi posebno ne pogaša. Prav tako ne gre k božičnici ali h kaki drugi »slovenski« maši velikega tedna v *Slovenskem domu* - čeprav gre občasno v cerkev. Ne kadi hiše, ne postavlja jaslic itn., ne počne ničesar takega, kar bi imelo jasen in poudarjen predznak slovenskega.

Na vrtu si je zgradil »slovensko kaščo«, kjer hrani razne »slovenske« spominke, fotografije, slike, zemljevide, knjige, vina itn. (Kaščo v šali imenuje »*Veleposlaništvo Republike Slovenije v Carrodilli*«.) Strešnike na kašči je oblikoval v obliki srčkov, za kar pravi, da je »*tipično slovensko*«. Naročen je na *Rodno grudo*, ki jo rad prebira ob spremljavi slovenske narodno-zabavne glasbe ali Iztoka Mlakarja. Za pomembnejše priložnosti (rojstni dnevi, obiski prijateljev) zaigra na harmoniko »slovenske viže« in si posadi na glavo planinski klobuk.

(Na informatorjevem domu sem živel dva meseca in pol in imel z njim veliko stikov. Pogovorov nisem snemal.)

5. 5 SPREJEL IN OSTAL

Informator je zapustil rodno domovino star devet let. Prenaglili bi se, če bi pojem njegove domovine poistili s Slovenijo. Rodil se je pod Italijo, hodil je v italijansko šolo in Slovenije oziroma Jugoslavije, kot pravi, ni poznal.

»*Mi drugi smo bolj na italijansko stran kot na slovensko. Je blo lažje it v Čedad kot na ta drugo stran, jugoslovansko.*«

Čeprav je po letu 1947 njegova rodna vas postala del Jugoslavije oziroma Slovenije, to ni bistveno spremenilo meja njegove domovine, ki je, kot je bilo razumeti iz pogovora, vezana predvsem na domačo vas in okolico ter na bližnje kraje, ki jih je poznal v otroštvu. »*Slovenije jaz ne poznam. Poznam, kar je Kobarid, Tolmin, kar je Gorica in tam na ta drugo stran, kar je dolina, ko se pravi beneške doline.*«

To se kaže tudi v stenskem okrasju - na steni ima fotografiji domače vasi in fotografijo Kobarida. In nič več, kar bi bilo povezano s Slovenijo ali slovenskim. Tudi do nove slovenske države je pokazal veliko mero brezbriznosti.

»Smo vedli, da si je naredila svojo idenpenzacijo (osamosvojitev) Slovenija. Koliko časa je že tisto? Dva, tri leta? (Ne, ne!) Eno (leto)?«

»Za mene ni bla ena važna novica. Jaz sem tu živu, živim tu.«

Neizostreno identifikacijo s Slovenijo lahko razumemo kot vzrok, zakaj se ni približal slovenski skupnosti, pa tudi kot posledico zelo omejenega stika s slovensko skupnostjo v mestu, ki bi utegnila njegov odnos do domovine jasneje sooblikovati. Kot otrok je zelo poredko s starši zašel v Slovenski dom - nikoli k slovenski maši in le včasih na kakšno veselico ali prireditve. Tudi pozneje ni Slovenskega doma nikoli več obiskal, čeprav še danes dobiva vabila na prireditve *Društva Slovencev*.

Vzgoja staršev šegam, navadam, vrednotam itn. iz »izvirne« domovine ni jasneje dodajala slovenskega predznaka. Velikonočna »gubanca«, pirhi, hren »in nekaj temu podobnega tudi za božič«, kot se informator spominja večine stvari iz »izvirne« domovine, ki jih starša v novem okolju nista opustila, zanj nimajo ničesar slovenskega, čeprav ve, da jih je moč najti v slovenskih družinah v Mendozi in prav gotovo ne v argentinskih. Nobenih šeg, navad in izročil iz »izvirne« domovine ne ohranja in ne pogreša.

Vzgoja staršev mu ni načrtno podajala ali vsiljevala nobenih vrednot iz »izvirne« domovine. Starša ga nista karala in opozarjala, ko je na njihova, v slovenskem dialektu postavljena vprašanja, odgovarjal v kastiljščini. In nista nasprotovala, ko si je za zakonsko družabnico izbral Argentinko. Tudi bral ni nikoli ničesar v slovenščini, starši ga niso spodbujali, čeprav je na dom prihajalo *Oznanilo* in je doma bilo nekaj literature v slovenskem jeziku.

»Moja mama in oče so brali (slovensko čtivo). Jaz sem bil vedno Argentinc, se nisem zanimal za tiste reči.«

Zaveda se tudi, da je njegov slovenski narečni govor, ki ga največkrat imenuje »po naše«, drugačen od slovenščine, ki se govori med pripadniki slovenske skupnosti. In tudi to ga je, kot je bilo razumeti, nekoliko odvrčalo od stikov s slovensko skupnostjo.

»Boljše sem živu med Argentinci, kot med Slovenci. Sem se čutu bolj za govorit. Mi je bilo bolj praktično govorit argentinsko kot slovensko.«

»Jaz nisem hodil (v slovensko skupnost, Slovenski dom), ker mi je težko govorit slovensko.«

Približno enkrat na štirinajst dni obišče »poznanca« »slovenske krvi«, s katerim se pogovarja po kastiljsko. Vsi drugi stiki so z Argentinci.

V Sloveniji oziroma v kraju, kjer je preživel otroštvo, ima bratranca, s katerim si piše enkrat letno.

Želja po obisku »izvirne« domovine je omejena zgolj na obisk vasi, v kateri se je rodil, preživel otroštvo in okolice, ki jo je poznal. Želje, da bi spoznal tudi druge kraje Slovenije, ni izrazil.

»Vsak človek hoče jiti pogledat na svoj dom, kjer se je rodil. Pogledat na svoj dom. Če bi šel tja, me drugo ne bi zanimalo.«

Petdeset let življenja v drugi deželi, med drugimi ljudmi in v drugačni kulturi, ga odvrča od vsakih pomislekov in želja po vrnitvi.

»Sedaj se čutim že bolj Argentinc kot Slovinc, saj sem petdeset let tukaj.«

5. 6 SLOVENSTVO S SLOVENIJO

Družinska vzgoja informatorke je bila zelo tesno povezana s posredovanjem vsega, kar se skriva pod mendoškim Slovincem razumljenim pojmom »slovenstva«: na zelo tesne stike s slovensko skupnostjo in Slovenskim domom ter na omejene stike z argentinsko družbo. Da je bila res vzgojena v eni izmed najbolj slovensko zavednih družin, nam govori to, da so vsi njeni bratje in sestre poročeni s slovenskimi partnerji, da je njihovo znanje slovenščine v samem vrhu druge generacije in da slovensko govorijo tudi vsi njihovi otroci.

Razen v »obvezni« slovenski šoli je bila dejavna v številnih dejavnostih *Društva Slovencev*; bila je voditeljica naraščajnikov, sodelovala je v dekliškem krožku, pri športnih prireditvah, vedno je z velikim veseljem in vnemo sodelovala pri pripravi mladinskih dnevoev itn.

»Poleg argentinske šole je bilo vse drugo samo (slovenski) dom.«

Tudi njene prijateljice so bile v mladosti večinoma povezane s slovensko skupnostjo, oziroma Slovenskim domom. Argentinske prijateljice so bile le iz argentinske šole in edina dejavnost v prostem času informatorke, ki ni bila (neposredno) povezana s »slovenstvom«, je bila pomoč v fari.

V otroških in dekliških letih je veliko brala v slovenskem jeziku - veliko več kot v kastiljskem. Kot pravi, sprva zato, ker so jo v to silili starši, potem pa iz lastnega navdušenja.

Svojo »slovensko« vzgojo, ki jo je sprejela od staršev in slovenske skupnosti jasno posreduje tudi svojim šestim otrokom. Vsi otroci dobro govorijo slovensko; z njimi namreč vedno govori slovensko in prav tako z možem - Slovencem. V navzočnosti otrok načrtno govorita slovensko, čeprav se med seboj velikokrat pogovarjata v kastiljščini. Informatorka pravi, da je včasih »gluha«, ko ji otroci odgovorijo po kastiljsko, in jim mora večkrat ponoviti vprašanje v slovenščini, da dobi v takšnem tudi odgovor. Vsi šoloobvezni otroci obiskujejo slovensko šolo in se udeležujejo številnih dejavnosti slovenskega društva (pevski zbor, gledališče itn.). Otrokom podaja knjige in revije v slovenščini in ko sta bila z možem v Sloveniji, so več kot polovico prtljage zavzele knjige za otroke. Ena od hčerk si tudi dopisuje z v Sloveniji živečimi »prijateljicami po pošti«, kar je mami posebno všeč. Staršema je prav tako v veliko veselje in ponos, da je hčerka večkrat izrazila močno željo po obisku Slovenije.

Da bi otroci spoznali Slovenijo in se tam dobro naučili slovenskega jezika, si zelo želita oba starša. Kot pravi informatorka, bi bila vesela tudi, če bi se kakšen od otrok odločil ostati v Sloveniji, čeprav bi ga močno pogrešala.

»Bi mi bilo dolgčas, ampak veliko veselje, da veš, kje je.«

Željo po nadaljevanju roda v Sloveniji je izrazila večkrat tudi v drugih povezavah.

Velik pomen in hkrati zelo močna vez s Slovenijo je v Sloveniji živeče sorodstvo, ki šteje 20 tet in stricev ter prek 60 bratrancev ter sestričen. Čeprav jih kliče po telefonu le dvakrat ali trikrat letno, pozna večino njihovih imen in večkrat tudi njihov širši življenjski kontekst. Ob dveh obiskih Slovenije je spoznala vse, od prvega do zadnjega. Od leta 1993 so vsako leto počaščeni s kakšnim obiskom iz Slovenije, in kot pravi, nikoli ne samo enim.

Pri informatorki zaznamo tudi močno navezanost na Slovenijo, ki se je oblikovalo s pripovedovanjem staršev o Sloveniji, njenih krajih in zgodovini, sorodstvu, ki v Sloveniji živi in skozi poimenovanje krajev in pokrajin Slovenije. Mama in še posebno oče sta ji namreč zelo veliko razlagala o dogajanju med drugo svetovno vojno v Sloveniji, ji opisovala domače kraje, sorodstvo itn.

»Vsi smo vse vedeli, vse ljudi, vsa imena, smo bili stalno na tekočem.«

»Ko sem prišla v Slovenijo sem točno vedela, kje je X hrib, kje je X potok, kje je hiša mojega očeta, ... Starši so mi vedno vse to razlagali in sorodstvo se ni moglo načuditi, od kje jaz vse to poznam.«

»Kakšen občutek je bilo videti vsa tista imena: Dob, Hrastnik, ... Vse tisto, kar so nam starši pripovedovali. Nisem vedela, ali sanjam ali je vse to resnično. Bilo je, kot da bi tista lepa zgodba, ki so nam jo starši stalno pripovedovali, oživela.«

Močna vez s Slovenijo je tudi preko »kulture«; šege in navade, sistem vrednot, ki jih informatorka poseduje, so brez zadržkov »slovenski« in se jih zaveda kot drugačne v prostoru, v katerem živi.

»Slovenska kultura je zelo bogata, bolj kot argentinska.«

V družini se ohranja večina navad in šeg, ki jih je bila deležna kot otrok v družini staršev. Poleg velike noči in božiča, ki ga družina praznuje z vsemi »slovenskimi« kulinaričnimi dobrotami, značilnimi za ta čas in žeganjem hrane, s strogo predpisanim postom, s pripravo adventnega venca, s kajenjem hiše za božič, novo leto in svete tri kralje, z molitvijo pri jaslicah itn., se v družini ohranja še veliko več verskih praznikov, in preko njih (ali neposredno) tudi »slovenstvo«. V družini tudi še na primer praznujejo god, ki ga je pri večini slovenskih družinah druge generacije v mestu zamenjalo praznovanje rojstnega dne.

Z možem sta aktivna v fari pri družinski katehezi, kjer z navdušenjem in ponosno argentinskim zakonskim parom razlagata o »slovenskih« običajih.

Čeprav se nam večkrat zazdi, da je informatorka močno navezana predvsem na »slovensko« »kulturo«, rodbinsko vez iz Slovenije, sorodstvo, živeče v Sloveniji itn. in da Slovenija kot prostorska enota nima pri tem veliko, nam o (posredni) navezanosti na prostor v informatorkinem primeru navezanosti na Slovenijo - govorijo močna čustva ob prvem in nič manjša ob drugem obisku Slovenije.

»Ko sem prvič šla za deset dni, sem tako jokala, ker sem vidla rojstno hišo moje mame, mojega očeta, te gozdove, gore, vse te lepote, o katerih so nam pripovedovali starši.«

»Prvo noč zaradi vsega navdušenja, da sem v Sloveniji, nisem nič spala.«

Čustveno in vznemirjeno je spremljala tudi osamosvojitev Slovenije. Dogodku je ne samo v širšem političnem ali nacionalnem kontekstu pripisovala velik pomen, ampak je spremembo doživljala močno tudi na osebni ravni - v osebnem odnosu do Slovenije.

»Zame je to bilo nekaj posebnega.«

Po drugi strani ne čuti nobene dodatne navezanosti na Slovenijo: z denacionalizacijskim postopkom je njena družina dobila vrnjen manjši kos zemlje, katerega lastništvo si deli z brati in sestrami. Pol hektara »slovenske zemlje« zanj nima nikakršnega simbolnega pomena.

Veliko skrb kaže tudi do svoje rodne domovine, kakor je imenuje.

»Argentina je imela več slabih politikov, ki so Argentino prodali. In to te zelo boli, in da so veliko zapravili od Argentine, ker jaz tudi ljubim Argentino.«

Na vprašanje o identiteti informatorka ni čakala; načela ga je na svojo pobudo. *»Doma so me kolkokrat vprašali, če sem rajši Argentinka kot Slovenka. Ampak je težko to povedat. Vem, da imam slovensko kri, da so moji starši Slovenci, toda jaz sem tu rojena, sem se tu učila v šolah.«*

»Dvojno« identiteto potrjuje tudi stensko okrasje, kjer poleg prevladujočih slovenskih pokrajinskih motivov, Gasparijevih reprodukcij, fotografij Bleda, Brezij, Ljubljane, slovenskih gora itn, podobe Brezjanske Marije, krožnika z napisom *»V dolini je tihi, ljubi moj dom, jaz nikdar njega pozabil ne bom«*, miniaturnega kozolca, miniaturne brente itn., ima tudi »argentski kotiček« z reprodukcijama gavča ter bakreni relief treh gavčev s kitarami v rokah.

(Informatorko sem na domu obiskal štirikrat. Veliko stikov sem imel tudi z njenim možem, otroki, sestrami, brati, mamó. Vsi pogovori so bili v slovenščini.)

5. 7 SLOVENSTVO BREZ SLOVENIJE

Informatorka je otrok slovenskih staršev. Družinska vzgoja je posredovala vsega, kar se skriva pod mendoškim Slovencem razumljenim pojmom »slovenstva«, na pogoste stike s slovensko skupnostjo in pogosto obiskovanje Slovenskega doma.

»Včasih smo živeli v domu.«

Informatorka je hodila v slovensko osnovno in srednjo šolo, kar je bilo, kot pravi, samoumevno,

»Sploh nisem nikoli razmišljala, da ne bi šla,«

čeprav ji je bilo v slovenski šoli največkrat dolgčas.

Kljub dolgčasu slovenske šole, ki ga informatorka pripisuje predvsem didaktiki, je ostala tudi po »samoumevni« slovenski šoli tesno povezana s slovensko skupnostjo. Že z devetnajstimi leti je prevzela vlogo varuške v slovenskem vrtcu in kasneje učiteljice slovenskega jezika v prvem ter drugem razredu slovenske osnovne šole in v razredu neslovensko govorečih. Vsako leto se udeleži velikega dela prireditev *Društva Slovencev* in romanja, ki ga pripravi *Slovensko dušno pastirstvo*. Le k slovenski maši v Slovenski dom zelo poredko zaide, za kar »je kriva« *»dolgočasnost«* obreda.

Poleg pretežno argentinskih prijateljic ohranja stik tudi s približno petimi Slovenci v mestu. Dva poslikujeta »slovenske« ornamente, barvata pirhe ter izdelujeta druge »slovenske« okrasne predmete, ki jih tudi sama oblikuje v prostem pa tudi delovnem času. Njen oče ima namreč lesno in sodarsko delavnico, torej del družinskega podjetja predstavlja tudi hčerkinina poslikava sodčkov, vžiganje motivov v les itn.

Kot pravi, ji je všeč vse, kar je:

»tradicionalno slovensko; navade, kuhinja. Vse argentinske prijateljice sem naučila delat rogljiče.«

»Mogoče rečem, da imam slovensko kri, ampak nikoli na to ne pomislim. Zmeraj pomislim na navade, jezik, vzgojo v družini.«

Pomenu »krvi« pri pojavu navezanosti na Slovenijo ne daje velikega pomena. V Sloveniji ima tudi sestrične, s katerimi si dopisuje približno enkrat na dva meseca in jih občasno kliče po telefonu, toda to jo po njenih besedah nič ne veže na rodno domovino njenih starih staršev, kakor tudi ne vedenje, da so stari starši »od tam«. Vez s »slovenstvom« je zanjo postavljena na »kulturi«, ki se je zaveda kot drugačne v argentinskem prostoru.

»Se počutim Slovenka, ker me je oče tako vzgojil, mi posredoval respekt do dela, poštenosti.«

»Kultura« je tudi dejavnik, ki informatorki najnazorneje definira pojem »slovenstvo« in Slovenijo kot prostorsko enoto.

Prvega obiska Slovenije ni doživljala prav nič čustveno ali vznese-
seno.

»Mi je bilo skoraj isto, kakor da bi šla v Francijo ali v kakšno drugo državo.«

Prav tako se v njenem odnosu do »slovenstva« in do Slovenije z osamosvojitvijo leta 1991 ni nič spremenilo.

»Sem bila vesela zaradi staršev, ker so neki doživeli, ampak da bi neki posebno čutila, to ne.«

Informatorka tudi ni zaprosila za slovensko državljanstvo, čeprav bi ga najverjetneje brez večjih težav dobila.

V Sloveniji je našla »hladne ljudi«, »hladne« družinske odnose, kar jo odvraca od misli ali celo želja, da bi mogoče »tam« poskusila živeti. Slovenijo je še enkrat obiskala kot udeleženka seminarja slovenskih učiteljc po svetu in kot pravi, nima nobene želje več, da bi Slovenijo še kdaj obiskala.

Pri informatorki se nam zazdi, da svoje »slovenstvo« lahko zadostno zadovoljuje v krogu družine in slovenske skupnosti v mestu. Povezanost z »matičnim slovenstvom« in navezanost na Slovenijo kot prostorsko enoto sta tako v njeni narodnostni identifikaciji nerazpoznavni

Poleg slovenske glasbe (Čuki, Agropop, Andrej Šifrer, Pop Design, Helena Blagne itn.) pogosteje posluša argentinsko in ji je zelo všeč argentinski nogomet.

»Sem prej Argentinka kot Slovenka, ker kar sem sprejela, je bilo iz te zemlje tu. Lahko živim način življenja po slovensko, ohranjam slovenske navade, toda sem Argentinka.«

(Informatorko sem obiskal trikrat. Pogovora nisem nikoli snemal. Večinoma sva se pogovarjala v slovenščini.)

5. 8 NEOSEBNI ALLÁ

Informatorka je iz mešanega zakona. Oče solidno govori slovensko in slovensko pripadnost kaže pogosto na različne načine, a tega ne posreduje na hčerko. Odnos mame do »slovenstva« je bolj negativen kot pozitiven in njen vpliv na hčerkino vzgojo prevladuje. Informatorka je pri osmih letih na željo očeta eno leto hodila v slovenski dom na Slovenski jezikovni tečaj, ki pa ga je zaradi neprijetnega počutja v družbi Slovencev pustila.

»Mi ni bilo všeč, ker so bili sami Slovenci in so se družili le med seboj. «

Kasneje ni šla nikoli več v Slovenski dom in njeni stiki s slovensko skupnostjo so sedaj zanemarljivi - jih ni.

Ne govori in popolnoma nič ne razume slovensko.

Njen odnos do Slovenije je indiferenten. Kot pravi, jo nič ne vleče v Slovenijo, edino

»mogoče to, da bi videla in spoznala družino po očetovi strani.«

Hkrati je močno ponosna na vse, kar je argentinskega: argentinski nogomet, večkrat poudarja pozitivne lastnosti Argentinec, se navdušuje nad argentinsko folklorno glasbo; zaznati je bilo tudi močan patriotizem in nacionalizem, zlasti v odnosu do Čilencev in do države Čila. Domovina je zanjo jasna in edina Argentina.

Ko govori o domovini prednikov po očetovi strani, uporablja prislov »tam« (*»allá«*), ki ne najdoločneje označuje Slovenijo. Prostorsko enoto – pogojno Slovenijo – definira na osnovi kulture svojega očeta in slovenske skupnosti v Mendozi. Ne zanima je Slovenija kot prostor določene – slovenske – kulture in se z njim ne čuti niti najmanj povezana, temveč zgolj kot prostor, kjer živijo njeni sorodniki in so živeli njeni predniki. Zaveda se, da nosi nekaj *»slovenske krvi«*, a je ne poudarja in se z njo ne »identificira«, hkrati pa prek »krvi« čuti nekakšno povezanost s *»tam«*.

»Sem Argentinka, toda moji starši so od tam.«

(Na informatorkinem domu sem bival dva meseca in pol ter imel z njo veliko stikov in pogovorov. Vsi pogovori so bili v kastiljščini.)

5. 9 SEME SLOVENSTVA JE OBRODILO

Družina informatorja je ena tistih, ki se najtesneje drži vrednot, običajev, navad itn. prinešenih iz Slovenije. Večina pogovorov med družinskimi člani teče v slovenskem jeziku, (doma je dolgo visel listek z napisom »Govori po slovensko!«). V družini še praznujejo god, stensko okrasje je nadvse bogato, polno fotografij številnih slovenskih krajev, spominkov s *»slovenskimi«* motivi in *»slovenskih«* verskih podob, *»vedno je bla slovenska maša, jaz nisem znal molit po argentinsko.«* Navedeno ponazori le nekaj ozračja informatorjeve družine.

Pogosto obiskovanje Slovenskega doma, pogosti in zelo tesni stiki s slovensko skupnostjo in izrazito narodnozavedna vzgoja v družini so bile in so tiste stalnice, ki mu kot pripadniku

tretje generacije dajejo močno slovensko narodno zavest. »Kar piše na listih (na uradnih dokumentih), da sem Argentinc, jaz nisem Argentinc. In po celem življenju, ki ga imam doslej, sem čisto Slovenec. Po vseh navadah, kulturi, vzgoji. Po vsem tem sem čisto Slovenec.«

Poleg argentinske šole je bil večji del časa vezan na stike s slovensko skupnostjo. Z navdušenjem je hodil v slovensko šolo in v slovensko srednjo šolo, pomagal je pri graditvi doma, je predsednik *Slovenske fantovske zveze*, ki jo je po več letih trdnega spanja pošteno prebudil. Poje v slovenskem zboru, vedno igra ali sodeluje pri dramskih igrah slovenskega odra v Mendози. Štiri leta je učil v slovenski šoli, kar je moral, kot pravi, zaradi službe »žal« opustiti, in je nasploh z mislimi in idejami nenehno navzoč v slovenski skupnosti. Večina njegovih prijateljev je slovenskega rodu; z njimi se dobiva skoraj vsak dan, z njimi smuča, hodi na taborjenja, na romanja, z njimi praznuje rojstne dneve in druge praznike. »Smo se začeli zbirati, ker smo hodili v dom in nismo imeli druge družbe, potem smo ratali pa prijatelji.«

Ima namreč tudi to »srečo«, da je zaposlen v podjetju svojega strica z večino prijateljev in sorodnikov slovenskega rodu.

Edina dejavnost, ki ni neposredno povezana s »slovenstvom«, je bila v misijonarski skupini, kjer je v katoliški šoli podajal znanje verouka za birmo.

Informator tudi veliko bere v slovenskem jeziku, več kot v kastiljskem, »*Argentinska literatura me ne zanima, ni mojega stila.*« prelista večino izseljeniških časopisov in *Ognjišče* iz Slovenije ter se (presenetljivo) zanima za slovensko politiko.

»*Slovenska politika mi je zelo zanimiva. Mi je všeč govoriti o njej.*«

Prav tako posluša in ljubi slovensko glasbo, zlasti polke, narodnozabavne ansamble in oktete pa tudi nekatere bolj »sodobne« kot Čuki, Pop design, Andrej Šifrer, Adi Smolar itd.

Vedno je »o Sloveniji« z velikim zanimanjem poslušal tudi pripovedovanja starega očeta in babice.

Navezanost na Slovenijo je pri njem vzpostavljena predvsem s »kulturo« – celotnim sklopom vrednot, mišljenj, prepričanj, običajev in navad, ki jih zaznava kot drugačne v okolju, kjer živi, in se z njimi identificira.

»*Vidim več pomena v slovenskih kot argentinskih navadah. Slovenske navade, od teh cerkvenih praznikov, so zame boljše slovenske*

kot argentinske. Argentinske so bolj samo za jest. Argentinci se bomo zbrali skupaj in bomo samo, samo jedli. Zame pa ni tako.»

Druga vez s Slovenijo je v Sloveniji živeče številno sorodstvo, s katerim si dopisuje enkrat mesečno. Vez je živa zaradi zavezanja o izviru rodu oziroma vednosti o Sloveniji kot prostoru, iz katerega izvira njegov rod. Zelo dobro pozna zgodovino svojega roda v Sloveniji.

Da gre pri informatorju za izostren odnos ne le do »slovenstva«, ki ga lahko zadovoljuje zgolj v krogu družine in slovenske skupnosti, temveč tudi do »matičnega slovenstva« in prek tega do Slovenije kot prostorske enote, kaže informatorjeva (prese- netljiva) skrb za deželo na drugi strani oceana, ki jo pogosto in na različne načine izraža.

»Me boli, če kaj slabega rečeš o Sloveniji, me zelo moti. Ne vem, kdo mi je že lansko leto rekel: 'Lej, tvoji igrajo (slovenska nogometna reprezentanca), ampak so čisto slabi'. Sem ratu hitro hud.»

»Edino mi ni bilo všeč, ker mladi ne cenijo narodnih stvari, kot so običaji, navade (ob obisku Slovenije).«

O tem govori tudi velik pomen obiska Slovenije in še poudarjena navezanost na Slovenijo po prvemu obisku.

»Sem iz Benetk nazaj pršou, jaz nisem mogu nazaj. Sem se zaljubu v družbo, v ljudi; take družbe jaz nikoli nisem imel v življenju. Hočem, moram jiti nazaj.«

»Jaz sem zaljubljen v Slovenijo, jaz ne vem, kaj delam tukaj.«

6. ZAKLJUČEK

6.1 UVOD

*»Zdomstvo v duhovnem smislu pojma je v svojih najbolj-
boljših in najizvirnejših oblikah bilo prečiščeno vračanje
na avtohtona rodna tla, trpko seganje k skrivnosti na-
rodnih korenin, očiščevanje lastnih narodnih pozicij in
določanje novih razsežnosti narodne biti.«*

(Detela, 1993, str. 11)

Razpetost med priselitveno in »izvorno« kulturo ter prostor postavljata izseljence in njihove potomce pred številne osebne odločitve in vprašanja. Odgovori na ta oziroma splet odgo- vorov, ki so lastni vsakemu izseljencu in njihovemu potomcu,

so nadvse enkratna in neponovljiva celota. Govorim torej o subjektivnem pojmu, ki bi ga nadvse težko obravnaval s kvantitativnimi metodami, in tega se drži ne le delo na terenu, ampak tudi predstavitev rezultatov. Če sem bil kot preučevalec ves čas v precepu med teoretičnim in praktičnim pristopom, med preučevanjem na ravni posameznika in posploševanjem, je ta del naloge rešitev iz zagate, saj nudi sintezo vsega naštetega.

Zato je tudi treba vse sledeče tipe oziroma razdelitve razumeti kot prehodne (tudi generacijsko), torej zvezno prehajajo ena v drugo. Medgeneracijska tipologija, ki jo podajam v nadaljevanju besedila, je oblikovana na osnovi intenzivnosti in kompleksnosti odnosov izseljencev ter njihovih potomcev do »izvornega« prostora.

6.2 PRVA GENERACIJA

Med pripadnike prve generacije štejem osebe, ki so bile rojene v »izvorni« domovini, kjer so tudi bile deležne primarne socializacije in so vsaj začele s sekundarno.

Vsaj v prvih letih so bili izpostavljeni socializacijskim vplivom primarnega »izvornega« okolja, zato so »izvorno« narodnostno (etnično) identiteto bolj ali manj preoblikovano ohranili tudi v novem okolju. Pri tem je treba upoštevati zavedno in nezavedno raven. Nekateri sogovorniki so poudarjali, da so Argentinci in ne več Slovenci. Toda v pogovoru se je pokazalo, da so njihov način razmišljanja, šege in navade, gestikulacija itn. vse prej kot argentinska in ob čustvenih trenutkih (npr. ob spominu na »izvorno« domovino, ob petju slovenskih pesmi, ob obisku iz domovine) jih je narodna (etnična) identiteta izdala. Pri drugih, sicer v manj primerih, pa je bila stvar nasprotna; razglašali so se za Slovence v večji meri, kot v resnici so in niso priznali, da je novo okolje nanje v določeni meri vplivalo. (Žigon, 1998, str. 98)

Identiteto večine pripadnikov te generacije bi lahko označili kot »razcepljeno«, saj so razpeti med neizbežno navezanostjo na novo okolje in na stalno domotožje. (Ibid.) Načini premagovanja te konfliktna situacije so zelo različni; segajo od izrazi tega nasprotovanja vplivom večinske družbe in getoizacije, do mrzličnega podrejanja, sprejemanja vzorcev večinske družbe, ali

celo kozmopolitizma, relativizacije v odnosu do kulturnih vzorcev in narodne identitete.

»Razcepljenost« se kaže tudi v odnosu do prostora; (bolj ali manj) so prisiljeni sprejemati novo prostorsko danost, katero vedno spremlja in »definira« navezanost oziroma pripadnost »izvornemu« prostoru.

- pripadnost »izvornemu« prostoru

Osebe iz te skupine so večinoma ostale strogo zavezane »izvorni« kulturi in so se povečini zavestno upirale vplivom imigrantske družbe.

Vse osebe iz te skupine so iz vrst povojne politične emigracije, ki so imigrantsko družbo, vsaj v prvih letih, razumele le kot zatočišče pred vrnitvijo v domovino (mit o vrnitvi). Občutku začasnosti se je v nekaterih primerih pridružil še občutek superiornosti, saj so jih kot prišleke in kot sposobne delavce bolj spoštovali kot hispanoameriške domačine.

Organiziranost skupnega kulturnega življenja je temeljila na močnem ideološkem naboju, pogojenem na zvestobi slovenstvu in rimskokatoliški veri, oblikovanem na izraziti protikomunistični drži in na »mitu o mučeništvu« – zvestoba spominu na med in po vojni pobite domobrance. Na teh postavkah je temeljilo tudi stigmatiziranje ali moralno sankcioniranje tistih, ki so se »preveč« predali vplivom imigrantske družbe. Čeprav večini oseb iz te skupine lahko pripišemo svojevrstno kulturno izolacijo, je potrebno poudariti, da je velika večina le teh hkrati spoštovala državo, ki jih je sprejela. (Žigon, 1998, str. 110)

Med vsemi osebami te skupine ima »izvorni« prostor jasno politično-nacionalno obeležje, torej predstavlja Slovenijo v okviru političnih meja ali za nekatere celo širšo (in bolj kompleksno) enoto – Slovenijo z zamejstvom kot prostor avtohtone slovenske poselitve. V tej skupini ni primera, da bi se pripadniki identificirali s prostorom, ki ni nacionalno ali narodno zamejen oziroma nima nacionalnega-narodnega obeležja. »Izvorni« prostor je tako med pripadniki tega tipa v vseh primerih Slovenija; največkrat in prvo kot nacionalna enota, lahko pa tudi kot narodnostna enota – prostor avtohtone slovenske poselitve.

Poleg slovenskega okolja družin je za večino oseb te skupine izjemno pomembno slovenstvo v krogu društva in cerkve. Slovenski dom kot prostorski nosilec le-teh pa ima tudi specifično

vlogo nadomestka za »izvorno« domovino – kakor ga tudi sami včasih besedno vzporejajo, saj se tu srečujejo predvsem s sonarodnjaki, govori se večinoma v slovenskem jeziku itn. Slovenski dom pomeni zatočišče pred asimilacijskimi vplivi, in tako lahko razumemo neodobranje nekaterih, ko so v dom začeli zahajati zakonski partnerji neslovenskega rodu, ali močno nasprotovanje neslovenski besedi v tej sicer močno okrnjeni domovini.

Manifestacije pripadnosti »izvornemu« prostoru so številne in na tem mestu podajam le nekatere najizrazitejše:

- pogosti in tesni stiki s sorodstvom v Sloveniji;
- obisk Slovenije ali želja po obisku le-te;
- posest slovenskega državljanstva;
- udeleževanje na slovenskih volitvah
- želja po nadaljevanju roda v Sloveniji;
- želja biti pokopan v Sloveniji;
- pogosto in budno spremljanje dogajanja v Sloveniji;
- posest stenskega okrasja s podobami slovenskih krajev, zemljevidov itn.
- želja po navezavi ekonomskih stikov s Slovenijo;
- želja po posesti zemlje ali nepremičnin v Sloveniji (denacionalizacija);
- želja po preselitvi v Slovenijo.

Obisk Slovenije ima za predstavnike te skupine nadvse velik pomen. Nekateri ga vzporejajo z »življenjskim romanjem«, z edino željo, ki jo še imajo pred smrtjo, in nadvse pomembno se jim zdi, da jo tudi potomci obišejo. Glede na politične vzroke izseljevanja oseb iz te skupine večina pred letom 1991 zaradi strahu pred možnimi težavami ni upala ali si želela obiskati Slovenije. Večina je tako imela pravo možnost za obisk šele po dobrih štirih desetletjih, zato so nemalokrat obisk Slovenije spremljale psihološke priprave, saj niso vedeli, kaj jih v Sloveniji čaka, kako jih bodo sprejeli in kako se bodo sami odzivali na vse to.

Obisk Slovenije pa je pri nekaterih, poleg zelo lepih in dragocenih izkušenj, povezan tudi z bolečimi ali celo travmatičnimi spoznanji. Slovenija, kakršna je bila, ko so jo zapustili, ima danes drugačno podobo, nekateri nimajo v Sloveniji nikogar več, in se tako večkrat znajdejo pred spoznanjem, da tudi domovina, kateri so bili zvesti desetletja, ni več njihova prava domovina.

Čeprav so osebe iz te skupine ohranile pripadnost le eni - »izvirni« domovini in niso novega prostora nikoli zavestno sprejele za svojega, so vendarle postale nezavedno navezane tudi na novo okolje. Ob obisku domovine ugotovijo, da tam nimajo nikogar več, da se je vse spremenilo, v Argentini pa imajo prijatelje, socialni ugled, utečen življenjski ritem itn. in predvsem družino, potomce, za katere je le ta tudi domovina.

- pripadnost »izvirnemu« in novemu prostoru

V tej skupini najdemo večino predvojnih priseljencev, povojnih priseljencev iz Primorske in del povojnih priseljencev, ki so bili bolj odprti do novega, večinskega okolja.

Predvojni priseljenci in povojni priseljenci s Primorske, ki so prišli v novo deželo v večini primerov zaradi ekonomskih vzrokov, niso zavestno izražali lastne etnične (narodne) identitete in je tudi niso načrtno prenašali na otroke, bodisi zaradi nepovezanosti v izseljenske organizacije, zaradi preobilice eksistenčnih težav v novi družbi ali zaradi pragmatičnega načela integracije, da bi se izognili težavam dvojnosti. Tudi del povojnih političnih priseljencev, povečini tistih, ki so že od samega začetka spoznali, da se v »izvirno« domovino ne bodo več vrnili (ovrgli mit o vrnitvi), se je začel hitro vključevati v novo okolje in je tako začel zavestno ali nezavedno sprejemati njegove vplive. Čeprav so nekatere osebe iz te skupine še lahko vzdrževale ali še vzdržujejo, včasih tudi zelo tesne stike s slovensko skupnostjo in prenašale »izvirno« narodno (etnično) identiteto na potomce, jih je njihova odprtost in vpetost v novo okolje velikokrat postavljala pred vprašanje dvojnosti narodne (etnične) identitete in dvojnosti pripadnosti »izvirnemu« ter novemu prostoru.

»Izvorni« prostor ima med priseljenci s Primorske velikokrat nejasno podobo. Bivanje v drugi državi, takratni kraljevini Italiji, je med priseljenci pustilo določene posledice tudi v odnosu oziroma mejah »izvirne« domovine, kar so pogosto spremljali še stiki z »drugačnimi« Slovenci, zamere med skupnostima itn. Primorski Slovenci, ki so se zbližali s slovensko skupnostjo in so celo v njej bili dejavni, so odnos do »izvirne« domovine okrepili in ga bolj ali manj vzporedili s Slovenijo.

Na drugi strani pa ima med vsemi drugimi povojnimi priseljenci, tudi med tistimi, ki so popolnoma pretrgali stike s slovensko skupnostjo, »izvirna« domovina jasno podobo v državi Sloveniji.

Manifestacije pripadnosti »izvornemu« prostoru se kažejo od posameznika do posameznika v različnih kombinacijah (so enake večini naštetih iz predhodne skupine, čeprav se nekatere v tej skupini pojavljajo samo izjemoma in so manj izrazite). Vsem osebam iz te skupine pa je skupna želja po obisku »izvorne« domovine, ki so jo v veliko primerih tudi že obiskali. Del le teh po enkratnem obisku ni več izrazil želje po ponovnem obisku, kar kaže na pragmatičen in razumski odnos do »izvornega« prostora, ki predstavlja domovino le še na simbolični ravni. V nekaterih primerih tako že težko govorimo o pravi pripadnosti »izvornemu« prostoru, bolj gre za različne oblike simbolične navezanosti nanj.

Kot poseben tip bi lahko izločili priseljence, ki so zavestno zavračali svojo »izvorno« narodno (etnično) identiteto in s tem tudi pripadnost »izvornemu« prostoru. Čeprav med terenskim delom nisem prišel v stik z nobenim takim primerom, se je po besedah informatorjev našel kak posameznik, ki je zaradi (po)vojnih grozot, ki so se njemu ali družini zgodile v »domovini«, zavestno zavračal pripadnost in povezanost s slovenstvom in s Slovenijo.

6.3 DRUGA IN TRETJA GENERACIJA

Med pripadnike druge in tretje generacije štejem osebe, ki so bile rojene v imigrantski družbi, in tiste, ki so bile rojene v emigrantski družbi, a se je njihova percepcija širšega okolja začela v novem, imigrantskem okolju.

Za drugo in tretjo generacijo je značilno, da se posameznik kmalu po rojstvu znajde pred problemom »dvojnosti socializacije« oziroma inkulturacije. Če so se starši odločili, da bodo z otrokom govorili v slovenskem jeziku, je ta socializiran na ta način vse do stika z zunanjim svetom. Srečanje z drugače govorečimi in socializiranimi vrstniki na dvorišču, v šoli itn. oblikuje željo po integraciji v skupnost vrstnikov. Zaradi novih identifikacijskih zgledov se hitro nauči dominantnega jezika in navad ter tako postane del te skupnosti. Začuti inferiornost družinskega okolja, ugotovi, da je zanj, za njegov socialni položaj odločilnejša kultura okolja oziroma njegovo ujemanje z njo. V tem trenutku je pristop staršev tisti, ki odloča o tem, ali bo otrok ohranil vzporedno slovensko identiteto ali se bo popol-

noma prepustil vplivom asimilacije. Proti koncu pubertete, z zaključevanjem oblikovanja osebnosti, nekateri posamezniki ponovno začutijo potrebo po identificiranju s kulturo staršev. V drugih primerih pa so posamezniki hoteli popolnoma pretrgati z »izvorno« kulturo, a se jim je čez desetletja, ko so dosegli glavne življenjske cilje, spet pojavila želja po poglobitvi narodnostne identitete, po vrnitvi h koreninam. (Žigon, 1998, str. 99-100)

Osnovna razdvojenost pripadnikov druge in tretje generacije je torej razdvojenost na »teritorialno« pripadnost oprijemljivi kulturi, v katerih se pripadniki socializirajo, in na pripadnost »imaginarni« kulturi; s slednjo pridejo v stik predvsem v družini in lahko še v izseljeniških društvih, njena glavna značilnost pa je neoprijemljivost, lahko celo mitskost. (Žigon, 1998, str. 100)

Razdvojenost druge in tretje generacije je prisotna tudi v navezanosti oziroma pripadnosti prostoroma. Na eni strani prostor, v katerem bivajo in ga poznajo kot edinega resničnega, in na drugi strani »imaginarni« »izvorni« prostor, ki ga poznajo (slutijo) zgolj iz pripovedovanj, slik, fotografij in ki je še veliko neoprijemljivejši in mitski od »izvorne« kulture, katero lahko neposredno opazujejo v krogu družine in slovenske skupnosti.

- vednost o izvornosti »izvornega« prostora brez simbolne navezanosti ali pripadnosti temu prostoru

V ta tip spada večina potomcev predvojnih priseljencev, velik del potomcev povojnih priseljencev s Primorskega in vsi tisti ter z njimi njihovi potomci, ki so zavestno ali nezavedno pretrgali s kulturo staršev. Mednje tako spada tudi večina tistih, s katerimi nisem prišel v stik, saj nimajo stikov s slovensko skupnostjo.

Za to skupino je značilno, da se bolj ali manj v popolnosti identificirajo z novo oziroma zanje edino primarno kulturo in jim največkrat ostajajo le še nekateri podzavestni vedenjski vzorci, značilni za »izvorno« kulturo. Starši jim niso načrtno in dovolj jasno (ali jim sploh niso) posredovali »izvorne« kulture in etnične (narodne) identitete. Nekateri so podlegli vplivom asimilacije zaradi neobveščenosti in zmedenosti. Starši so govorili slovensko, a Slovenije kot države ni bilo nikjer.

Vedo, od kod izvirajo njihovi predniki, toda ta vednost ni povezana s simbolno navezanostjo ali pripadnostjo »izvornemu« prostoru.

Vednost o »izvornem« prostoru se največkrat nanaša na ime države ali rodnega kraja prednikov in na nekatere stereotipe (največkrat gore, gozdovi, veliko zelenja, vojne, veliko svinjskega mesa itn.)

Predvsem pri večini potomcev predvojnih priseljencev in pri nekaterih potomcih povojnih priseljencev s Primorskega je bilo opaziti slabo poznavanje političnih enot (držav) »izvornega« prostora. Temu velikokrat sledi tudi nejasna etnična (narodna) identiteta, ki jo pripisujejo svojim staršem oziroma starim staršem. Največkrat nejasno razločevanje etničnosti (narodnosti), državljanstva staršev ali starih staršev oziroma države, v kateri so ti bivali, in države, v kateri je danes njihov rodni kraj, med številnimi osebami te skupine povzroča zmedenost in nerazumevanje njihove »izvorne« etničnosti (narodnosti) in meja »izvorne« domovine staršev oziroma starih staršev.

Temu razumljiv je tudi njihov odnos do osamosvojitve Slovenije, ki ga večina sprejema oziroma ga je sprejemala indiferentno ali celo z neodobravanjem.

»Za mene je bila ena škoda (osamosvojitve Slovenije). Nimam kaj zgubiti, toda se je zgubila podoba ene močne države Jugoslavije. Jugoslavija je bila včasih svetovna sila v ladjedelništvu pa v nogometu.« (v kastiljščini)

Želja po obisku omovine svojih (starih) staršev je v tej skupini neopazna in je največkrat (če obstaja) omejena na družinsko oziroma rodovno biografijo in le izjemoma seže prek hiše in vasi, kjer so bivali starši oziroma stari starši.

»Nimam posebne želje, ker ne vem, kaj bom lahko videl. Recimo, da bi šel pogledat hišo mojega očeta, ne vem niti kje je, jo sploh verjetno ni več. So jo porušili v vojni. Nimam tam ne sorodstva, nimam nič. Nimam nič od nič.« (v kastiljščini)

»Bi rad šel pogledat vas, najt kakšnega sorodnika. Obisk ostale Slovenije ni pomemben. Imaš lepe stvari za videt v Sloveniji in drugod prav tako. V Italiji, Franciji. Vsak kraj ima svoje lepote.« (v kastiljščini)

- simbolna navezanost na »izvorni« prostor, brez pripadnosti temu prostoru

V to vmesno kategorijo lahko uvrstimo večino tistih, ki se označujejo za »Slovence po rodu«. Sem spada večina oseb, ki so bile rojene in so krajši čas živele v »izvorni« domovini, večji

del socializacije pa je potekal v novem, imigrantskem okolju pod močnim vplivom imigrantske kulture; večina tistih, ki so zavestno ali nezavestno pretrgali s kulturo staršev in se jim je v »zrelejšem« življenjskem obdobju pojavila želja po poglobitvi »izvirne« narodnostne (etnične) identitete, po vrnitvi k koreninam, in vsi, ki pasivno spremljajo slovenstvo.

Ohranjanje »izvirne« kulture teh oseb zajema zelo širok razpon. Vsi poznajo življenjsko zgodbo oziroma zgodbo o priselitvi njihovih prednikov in izražajo željo po vzpostavitvi tesnejšega stika z »izvirno« kulturo in »izvirnim« prostorom. Nekateri dobro govorijo slovensko, večina pa pomanjkljivo ali pozna samo kakšno slovensko besedo. Nekateri se celo začnejo (ponovno) učiti slovenskega jezika, občasno obiščejo prireditve slovenskega društva, večji del pa ni motiviran h kakršnemukoli naporu, da bi tesneje ohranjal stik s slovenstvom ali celo začel dejavno sodelovati na tak ali drugačen način.

»Izvirni« prostor ima med pripadniki te kategorije največkrat podobo Slovenije. Hiša, vas ali mesto, kjer so bivali starši oziroma stari starši so prav gotovo pomembni elementi »izvirnega« prostora, toda za večino »imaginarna« »izvirna« kultura je najoprijemljivejša na stopnji slovenstva in v prostorski enoti Slovenije. Tako so nekateri posamezniki, katerim družinska vzgoja ni jasno predstavila »izvirne« kulture kot slovenske in katerih starši se niso jasneje narodno (etnično) opredeljevali, našli pri iskanju svojih korenin najlažjo oprijemljivost prav v slovenstvu in v Sloveniji kot o »izvirni« domovini.

Druagačno podobo ima »izvirni« prostor med sicer zelo redkimi posamezniki s Primorskega, ki so bili rojeni in so krajši čas živeli v »izvirni« domovini, večji del njihove socializacije pa je potekal pod močnim vplivom imigrantske kulture. »Izvirni« prostor zanje ni Slovenija, temveč rodna vas ali mesto in nezamejena okolica, ki jo posamezniki poznajo in je bila (zanje) funkcijsko povezana z njihovim »izvirnim« krajem (četrtlo poglavje, Sprejel in ostal).

Med nekaterimi otroki predvojnih in povojnih priseljencev s Primorskega bi lahko govorili tudi o nekakšni razdvojenosti v odnosu do »izvirnega« prostora. Gre za nezamejeno (bolj ali manj obsežno) okolico rodnega kraja staršev in na drugi strani državo Slovenijo; torej za družinsko vzgojo, ki hote ali ne hote ni poudarjala slovenstva, in na drugi strani za oprijemljivo enoto v obliki države.

Z osamosvojitvijo Slovenije so nekateri začutili močnejšo željo po odkrivanju »izvirne« kulture. Njihovi starši so govorili slovensko, a Slovenije kot države ni bilo. Šele z osamosvojitvijo sta Slovenija in slovenstvo dobila oprijemljivo podobo v obliki državnosti; odnos do »izvirne« kulture in prostora se je izkristaliziral in postal oprijemljivejši.

Manifestacije simbolične povezanosti z »izvornim« prostorom se med osebami te skupine kažejo najpogosteje:

- v (želji po) vzpostavitvi (tesnejših) stikov s sorodstvom v »izvirni« domovini;
- v (želji po) obisku Slovenije oziroma »izvornega« prostora;
- v bolj ali manj povečanem zanimanju za dogajanje v »izvirni« domovini;
- v (želji po) pridobitvi slovenskega državljanstva in posredno prek učenja slovenskega jezika, obiskovanja slovenskih prireditev, »domoznanskim« zanimanjem za »izvorno« kulturo, prostor itn.

Stiki ali največkrat zgolj vednost, da živijo sorodniki v »izvirni« domovini, je za pripadnike te skupine zelo pomemben dejavnik v iskanju »izvirne« etnične (narodne) identitete in oprijemljivosti »izvornega« prostora. Čeprav je v tem primeru zelo težko ločiti biografski oziroma rodovni kontekst od etničnega (narodnega), sorodstvo predstavlja najvidnejšo in hkrati najoprijemljivejšo vez z »izvornim« prostorom.

»Človek si misli: 'imamo sorodnike tam, potem je Slovenija tudi malo naša' .«

V tej kategoriji se lahko že pojavi želja po pridobitvi slovenskega državljanstva. Gre za simbolični pomen, ki ne zahteva veliko truda, predvsem pri tistih, ki na simboliko veliko dajo. Želja po obisku »izvornega« prostora je poleg rodne hiše staršev, vasi ali mesta, največkrat povezana z obiskom naravnih in kulturnih znamenitosti Slovenije. Izjema so osebe, ki »izvirne« domovine ne vzporejajo s Slovenijo, ampak s kakšno manjšo, ponavadi nezamejeno enoto (četrto poglavje, Sprejel in ostal).

- pripadnost »izvornemu« prostoru

V ta tip spadajo le posamezniki, ki so bili deležni stroge slovenske vzgoje v družini in ki so tudi kasneje ohranili tesen stik s slovensko skupnostjo. Primarna in sekundarna socializacija

teh oseb je bila strogo povezana s posredovanjem slovenske kulture, vrednot, norm itn. Pripadnikov, ki niso bili deležni načrtne slovenske vzgoje v družini in kasnejšega stika s slovensko skupnostjo, v tej skupini ne najdemo.

Za vse osebe iz te skupine ima »izvorni« prostor jasno narodnostno in politično obeležje oziroma predstavlja Slovenijo v okviru narodnostnih in političnih meja.

Za večino iz te skupine je bila zelo pomembna osamosvojitve Slovenije, ki so jo neredko označevali kot prelomnico v njihovem doživljanju »izvorne« narodne (etnične) identitete. Ne samo, da je »izvorni« prostor dobil oprijemljivejšo podobo v obliki državnosti, tudi sprememba političnega sistema je odnos do »izvorne« domovine naredila končno pozitiven.

Manifestacije pripadnosti »izvornemu« prostoru med osebami te skupine se bolj neposredneje in najpogosteje kažejo:

- v pogostih in tesnih stikih s sorodstvom v Sloveniji;
- v obiskih ali željah po obisku Slovenije, ki jih največkrat doživljajo kot zelo pomembne dogodke;
- v imetju slovenskega državljanstva;
- v slovenskih volitvah;
- v želji po nadaljevanju roda v Sloveniji;
- v želji biti pokopan v Sloveniji;
- v želji po šolanju otrok v Sloveniji;
- v pogostem spremljanju dogajanja v Sloveniji;
- v posesti stenskega okrasja s podobami slovenskih krajev, zemljevidov, ur v obliki slovenskega državnega teritorija;
- v želji po navezavi ekonomskih stikov s Slovenijo;
- v želji po posesti zemlje ali nepremičnin v Sloveniji (denacionalizacija);
- v razmišljanju o preselitvi v Slovenijo.

Obisk »izvornega« prostora je za večino oseb iz te skupine nadvse pomembna stvar. Kot sem že omenil pri predstavnikih prve generacije, tudi pri nekaterih pripadnikih druge in le izjemoma tretje generacije je obisk povezan z nekakšnimi psihološkimi predpripravami in z zelo emocionalnimi odzivi ob obisku, ki se pri večini kažejo v izbruhih nepopisnega navdušenja, občutkih »resničnega« zavedanja narodnih in ozemeljskih korenin, in pri drugih (v manjšem številu) v nekakšnem razočar-

ranju kot posledici družinske vzgoje in vpliva slovenske skupnosti zaradi stalnega idealiziranja »izvirne« domovine in nekritične sentimentalne zazrtosti »nazaj v domači raj.«

Če smo za osebe predhodnega tipa rekli, da v Sloveniji poleg rodne hiše in kraja staršev ali starih staršev, obiščejo še naravne in kulturne znamenitosti dežele – takoimenovane ljubke kraje (*locus amoenorum*), osebe tega tipa ponavadi obiščejo tudi takoimenovane svete kraje (*locus sacrum*), z obiskovanjem katerih podoživljajo zgodovino (Brezje, Teharje itn.) in jim večkrat pripisujejo velik pomen.

O preselitvi v »izvirno« domovino razmišljajo predvsem tisti, pri katerih »izvirna« etnična identiteta in pripadnost »izvornemu« prostoru občutno prevladata nad občutkom pripadnosti večinski kulturi in prostoru. Takih je zelo malo, saj vpetost v večinsko okolje (družina, prijatelji, služba, socialni položaj itn.) kljub močni pripadnosti »izvirni« kulturi in prostoru, pretehta. Razmišljanje o preselitvi v »izvirno« domovino večkrat spremljajo tudi osebne izkušnje oziroma izkušnje staršev, ki so se večinoma s težavo prilagajali in vključevali v novo okolje in ki so večkrat trpeli zaradi razbitja družin.

6. 4 SKLEP

Odnosov do »izvirnega« prostora je toliko, kolikor je posameznikov, izseljencev. Še veliko večja zmeda nastane, če ta odnos postavimo v kontekst pripadnosti »izvirni« kulturi in »izvirni« etnični (narodni) identiteti. Zato je podana tipologija grob poseg v raznovrstnost individualnih odnosov do »izvirnega« prostora in je le ena izmed možnih oblik sistematizacije (in razumevanja) odnosov do »izvirnega« prostora, toda je hkrati edini (meni dostopen) način, da v tej raznovrstnosti poskušam odkriti neke splošnejše pojave.

Navezanost oziroma pripadnost »izvornemu« prostoru se gotovo povezuje s pripadnostjo »izvirni« kulturi oziroma »izvirni« etnični (narodni) identiteti, čeprav odnos ni vedno linearen. Srečamo osebe, ki dosledno ohranjajo »izvirno« etnično (narodno) identiteto; v družinskem krogu govorijo izključno slovensko, ohranjajo šege in navade »izvirne« kulture itn., toda »izvornemu« prostoru v svojem občutenju »izvirne« etnične (narodne) identitete ne dajajo velikega pomena; ne izražajo želje po obisku in po nadaljevanju roda v le-tem, ne dajejo velikega pomena

posesti slovenskega državljanstva itn. Na drugi strani se zdi, da je nekaterim prostorsko obeležje ključni dejavnik v ohranjanju »izvirne« etnične identitete. Ne znajo več slovenskega jezika, pozabili so in ne pogrešajo »izvirnih« šeg, navad, hrane, glasbe, itn., toda ponosno razkazujejo slovensko državljanstvo, si močno želijo obiskati »izvirno« domovino, na stene domov obešajo fotografije, slike in zemljevide »izvirne« domovine, si celo želijo, da bi njihov rod ponovno zaživel v »izvirni« domovini itn.

Velikokrat je težko in celo nemogoče razlikovati med miljejem prostora in kulture, med občutki teritorialne vezanosti ali pripadnosti in etnično ali nacionalno samozavestjo. Razumevanje postane lažje, če prostorsko opredeljeni del človekove eksistence ali »sentimentalno orientacijo«, kakor jo imenuje Južnič (1987, str. 292), opredelimo na eni strani kot identifikacijsko, po drugi kot prestižno. Pri prvi gre za teritorij kot prostor bivanja in z njim povezano domačnost, druga pa je povezana z vrednotenjem posameznih delov okolja glede na pomen, ki mu ga pripisujeta družba in kultura, in s tem povsem institucionalizirana.

Gre torej za delitev, ki se zdi, da lahko pomaga razumeti bistveno razliko v odnosu do »izvirnega« prostora med prvo generacijo in naslednjimi, med socializacijo v novi in v stari domovini, čeprav tudi med takoimenovano identifikacijsko in prestižno sentimentalno orientacijo ni vedno ostrih meja.

Lenz-Romeissovja je z empirično raziskavo prišla do zaključka, da se čut za domovino ne izpolni skozi »kri in zemljo«, temveč, da se človek, ki do nekega kraja razvije simbolično navezanost, pri tem tako opira na druge ljudi v kraju, ki jih pozna in s katerimi goji stike. Kraj tako simbolizira družbene odnose. (Kučan, 1996, str 20-21) Tudi Smith (1991, str. 23) ugotavlja, da so za etnične identitete »bolj kot prebivanje na nekem kraju ali njegova posest, pomembni dodani pomeni in asociacije, ki ji kraj vzbuja.« Povezanost skupinske identitete neke družbene skupine s prostorom, v katerem biva, se oblikuje skozi družbene odnose in ne izhaja iz prostora samega. Izseljenci in njihovi potomci so v stalni razdvojenosti med odnosi, ki jih imajo z večinsko družbo, in odnosi znotraj izseljenske skupnosti in družine; s tem tudi v stalni razdvojenosti med novo in »izvirno« domovino.

Intenzivnost stikov z večinsko in z izseljeniško družbo oziroma njihovo razmerje je torej ključnega pomena v odnosu do novega

in »izvornega« prostora, čeprav ne smemo pozabiti, da gre pri nekateri priseljencih in njihovih potomcih za neposredno povezavo z »izvorno« domovino, brez aktivnosti v društvih, stikov s sonarodnjaki itn.

Seveda je nemogoče zanikati vlogo prostora in njenega izkustva. Brez stikov ali obiskov »izvorna« identiteta zgubi svojo realno oprijemljivo podlago, ostane na ravni »mita« in je zato močnejše izpostavljena asimilaciji, izginjanju.

Pomembno je tudi upoštevati zavedno in nezavedno raven »izvorne« etnične (narodne) identitete in odnosov do »izvornega« prostora. Mejo med njima je včasih težko, celo nemogoče začrtati. Na eni strani bi torej lahko govorili o folklorno-simbolni identiteti, ki se kaže tudi v odnosu do »izvornega« prostora v posesti državljanstva, v stenskem okrasju z motivi slovenskih krajev in pokrajin itn., in na nezavedni ravni »bazična« oziroma »primarna« identiteta, ki se kaže v željah po nadaljevanju roda v »izvorni« domovini, v želji biti pokopan v domovini.

Podano razlikovanje se kaže tudi v krajih, ki jih izseljenci in njihovi potomci obiščejo v »izvorni« domovini. Na eni strani gre za svete kraje (*locus sacrum*), z obiskovanjem katerih se podoživlja zgodovina, in na drugi strani ljubki, priljubljeni kraji (*locus amoenorum*), v katerih se je zaradi novih navad sveto na novo postavilo. Tako je »izvorna« narodna prostorska identiteta mešanica starih in novih simbolov, mešanica zgodovinske teže in lahkosti potrošniškega bivanja. (Kučan, 1996, str. 25)

Na kraje, krajine in krajinske prvine se vežejo stereotipi »izvornega« prostora, ki imajo podobo tradicionalne, »domačijske«, vaške Slovenije in slovenske kulture, kakršno so izseljenci zapustili, jo z idealiziranjem negovali in z vzgojo prenašali na mlajše rodove. Vsebina omenjenega stereotipa se kljub modernizaciji življenja v »izvorni« domovini, vse do osamosvojitve Slovenije – ko so bili stiki in obiski zelo omejeni, skorajda ni spreminjala in se je vse do danes, sicer na posameznih mestih že dobro načeta, ohranila; kar se kaže tudi ob obiskih domovine, ko nekateri izseljenci in tudi njihovi otroci z dobršno mero začudenosti in neodobravanja sprejemajo prostorsko danost drugačno od tiste, ki so jo zapustili oziroma negovali v spominu dolga desetletja.

Če se vrnem na začetek in ponovim uvodno misel: – odnosov do »izvornega« prostora je toliko, kolikor je posameznikov, izseljencev – , najodločneje ponazorim ključni aspekt naloge, saj

je vsak individualen odnos enkrat, neponovljiv zaradi spleta osebnostnih lastnosti, zgodovinskih, socialnih, kulturnih, političnih itn okoliščin in še marsičesa neupoštevane. Hkrati pa ne morem zanikati, da se ne kažejo nekatere splošnejše značilnosti tega odnosa, ki sem jih okrnjene nanizal v zadnjem delu naloge, saj me je čas, ki sem ga med sogovorniki prebil, večkrat povozil.

Ravni in vsebin odnosov priseljencev in njihovih potomcev do »izvornega« prostora je še ogromno in v nalogi so predstavljene le v manjšem delu, ki mi je bil kot raziskovalcu na terenu opazen in vsaj na določeni stopnji razumljiv. Odgovori na zastavljena vprašanja so bili večkrat Sizifova skala, ki je z vsakim novim vzponom postajala vse težja; z zastavljenim vprašanjem in dobljenim odgovorom nanj se mi je sprožil plaz novih vprašanj (vsebin in ravni), katerih odgovori so narekovali nova vprašanja... Zato sem z nalogo bolj kakor odgovoril na vprašanja (na nekatera upam, da vendarle sem), odprl cel kup novih, katerih se je nabralo toliko, da mi še na misel ne pride, da bi jih v nalogi našteval. (Ostale so kost, ki jo brez obtožujočih -kritičnih- pogledov premlevam v dolgih nočnih urah, in so najpredrznejši, najinovativnejši, najsvobodnejši in seveda ne-napisani ter meni najdražji del naloge.)

Želel bi si naloge, ki bi kompleksnejše in bolj analitično preučila ravni in vsebine odnosov do »izvornega« prostora, za kar pa bi kot prvo potreboval več časa na terenu. Želel bi si več skladnosti med teoretičnim in praktičnim pristopom, med preučevanjem na ravni posameznika in posploševanjem ter empirijo bi želel obogatiti s kvantitativnim raziskovanjem. Kar pa ni mačji kašelj!

7. EPILOG

Prišli so, sprejeli ali nesprejeli in ostali...

Prišli so, ker so bili v to prisiljeni, saj bi lahko ostali brez glave, brez osnovnega spoštovanja, ki bi jim ga odrekli zmagovalci, ali pa so prišli, ker so ostali brez dela, eksistence, brez pravice, da lahko govorijo v svojem jeziku, brez upanja, da bo na domačih tleh kdaj bolje.

Sprejeli ali nesprejeli so, ker so v to bili in niso bili prisiljeni. Sprejeti so morali novo življenjsko okolje ali pa so si ga sami ustvarili. Postavili so si domove, v katerih so govorili in molili v svojem jeziku, si kuhali hrano, ki je bila zunanjemu okolju

tuja, družili so se le med seboj in si celo našli zaposlitve, kjer so lahko delali skupaj.

Otroke so učili slovensko, vlekli so jih v slovenski dom, da jih ne bi požrlo okolje tujih ulic, in si močno želeli, da ženini in neveste ne bi bili tuje krvi. Ali pa so jih pustili, da z njimi - starši govorijo v tujem jeziku, da se igrajo s pobalini z ulice in, Bog ne daj, da bi otrokom vsiljevali življenjske sopotnike. In ti otroci so zrastle. Kot njihovi starši so sprejeli ali nesprijeli, kar se je sprejeti ali nesprijeli dalo.

In prišli so novi otroci, vnuki tistih, ki so lahko v polni meri sprejeli ali nesprijeli. Tudi vnuki so lahko sprejeli ali nesprijeli, kar je od sprejeti ali nesprijeli sploh še ostalo.

Ostali so, ker so sprejeli ali ker so bili v to prisiljeni. Ostali so z jezikom, ki ga noben vrag tam doli ne razume, s šegami in navadami, ob katerih so sosede včasih začudeni, z ljubeznijo do petja in veseljem do dela. Ali pa so ostali brez vse te nepotrebne krame iz neke oddaljene in čudne dežele.

In ostali so brez te in s to deželo, brez tega in s tem prostorom. O njem govorijo kot o edini - domovini namreč, kot o prvi ali drugi domovini, če se pohvalijo z dvema ali čutijo s tem prostorom neko povezanost; ker so od tam prišli njihovi starši ali stari starši, ker tam živi njihovo sorodstvo, ker se jim po žilah pretaka tamkajšnja kri, ker so jim starši toliko in tako ganjeno pripovedovali o tej deželi, ker so del te kulture, ki ima gnezdo tam, na drugi strani oceana...

Ko prvič obiščejo to deželo, ta prostor, ga doživljajo kot življenjsko romanje. Ali pa jim je vse skupaj le neki tam, kjer so slučajno nekaj bivali starši ali stari starši, in ko obiščejo staro celino ter se znajdejo v Benetkah, ne čutijo nobene potrebe ali želje, da bi se odpeljali še nekaj uric proti vzhodu. (Zakaj le?) Ko o tej deželi, tem prostoru govorijo, govorijo z nekakšno nam neznano ljubeznijo. Ali pa sploh o njem nikoli ne govorijo. Na stenah domov jim visijo fotografije in slike gora, cerkva, domačih krajev, vsemogočih lepot ter krajev posebnih pomenov iz te prečudovite, svete dežele. Ali pa preprosto ne vedo, katero je njeno največje mesto, in niso prepričani, ali so že kdaj videli kakšno njeno fotografijo. Po domovih nekaterih visijo stenske ure v obliki obrisov meja te dežele, te države in volijo na njenih volitvah. Ali pa sploh ne vedo, da je ta dežela že nekaj let samostojna. O njej preberejo vsako najmanjšo malenkost, ki jo zasledijo, in skrbijo jih za stvari v tej deželi, ki ne skrbijo večine

nas tu. Ali pa jim je vse skupaj španska (slovenska) vas. V njej bi bili radi pokopani, želijo si, da bi se njihov rod nadaljeval na tej sveti zemlji, poskušajo z njo navezati poslovne stike s to deželo, čeprav se zavedajo, da bi trud, ki ga v to vlagajo, bil v kaki drugi deželi mnogo bolje poplačan. Ali pa...

Bog si ga vedi, zakaj je tako?

8. LITERATURA

- Altman, I./ Low S.M., 1992: Introduction. V: Place Attachment. A Conceptual Inquiry. New York, Plenum Press, str. 1-12.
- Alvarez, A./ Cortellezzi, M./ Karake, N., 1996: Geografía de Mendoza. Los departamentos de la provincia y la organización especial. Parte 1. Mendoza, Los Andes.
- Anon., 1948: Slovenci v Argentini. Svobodna Slovenija, 23, str. 4.
- Anon., 1950: V Mendoza pojdite! Tam je lepo... Koledar Svobodne Slovenije 1950. Buenos Aires, Svobodna Slovenija, str. 138-146.
- Anon., 1984a: Slovenski pevski zbor v Mendoza. Glasnik slovenske skupine v Mendoza. Mendoza, str. 6-8.
- Anon., 1984b: Naše gledališče od leta 1948 do 1984. Glasnik slovenske skupine v Mendoza. Mendoza, str. 11-13.
- Bajuk, B., 1984: Slovenski pevski zbor v Mendoza. Glasnik slovenske skupine v Mendoza. Mendoza, str. 6-8.
- Bajuk, M., 1984: Sledeče poročilo je pripravil prvi predsednik društva Slovencev v Mendozaavn. Marko Bajuk za prevzvišenega škofa dr. Gregorija Rožmana ob njegovem prvem obisku 28. oktobra 1949. Ker je izvirni dokument, ki pestro opisuje vse okoliščine pred 35 leti, ga objavljamo v celoti. Glasnik slovenske skupine v Mendoza. Mendoza, str. 13-16.
- Breclj, A., 1997: Slovenski izseljenci v Argentini. Podoba našega otroka v Argentini.
- Bufon, M., 1996: Naravne, kulturne in družbene meje. Annales, 8, str. 177-186.
- Bufon, M., 1999: Problematika teritorialnosti v politični in kulturni geografiji. Tipkopis, 11 str.
- Campay, L., 1989: Factores que han condicionado la configuración de la curva de saldos migratorios externos de la Argentina, 1857-1986. Investigaciones en Sociología, 18, str. 163-216.
- Caserman, I., 1984: Ob polaganju temeljev slovenski skupnosti v Mendoza. Glasnik slovenske skupine v Mendoza. Mendoza, str. 4-6.
- Corsellis, J., 1976: O Slovencih v begunskih taboriščih. Zbornik Svobodne Slovenije 1973-75. Buenos Aires, Svobodna Slovenija, str. 61-105.
- Cozzani de Pamada, M.R., 1986: Inmigración y cambio demográfico en las provincias de Mendoza y San Juan (1896-1980). Una aportación a la concepción regional. Boletín de estudios geográficos, 24, str. 143-163.

- Cozzani de Pamada, M., R., 1988: Un ejemplo de integración de inmigrantes extranjeros en la provincia de Mendoza. *Investigaciones en Sociología*, 17, str. 23-60.
- Cueto, O., A., 1991: La inmigración Española en Mendoza (1869-1940). *Investigaciones en Sociología*, 20, str. 5-50.
- Detela, L., 1993: »Tri Slovenije« kot nedeljiv vezni člen skupne slovenske usode. *Meddobje*, 27, 1-2, str. 3-17.
- Genorio, R., 1991: Slovenci v Argentini. Geografske razsežnosti priseljevanja in razvoj njihovih naselbin v Buenos Airesu in Cordobi. Doktorska disertacija. Ljubljana, Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo, 292 str.
- Grebenc, S., 1997: Ob 50. letnici naše naselitve v Mendozi. *Mendoza, tipkopis*, 9 str.
- Hirschegger, R., 1976: Kako je nastala slovenska skupnost v Mendozi. *Zbornik Svobodne Slovenije 1973-75*. Buenos Aires, Svobodna Slovenija, str. 335-339.
- Hirschegger, R., 1976 : Slovenski dom v Mendozi. *Zbornik Svobodne Slovenije 1973-75*. Buenos Aires, Svobodna Slovenija, str. 242-245.
- Hirschegger, R., 1978: Iz življenja slovenske skupnosti v Mendozi (kronika). *Mendoza, tipkopis*, 152 str.
- Hladnik, J. 1939: Po Argentini sem in tja. *Duhovno življenje*, 8, 135, str. 65-69.
- Hladnik, J. 1939: Po Argentini sem in tja. *Duhovno življenje*, 8, 137, str. 107-110.
- Južnič, S., 1987: Antropologija. Ljubljana, Fakulteta za družbene vede/ Državna založba Slovenije, 341 str.
- Južnič, S., 1991: Identiteta. Ljubljana, Fakulteta za družbene vede, 399 str.
- Knight, B.D., 1982: Identity and Territory: Geographical Perspectives on Nationalism and Regionalism. *Annals of the Association of American Geographers*, 72, 4, str. 514-531.
- Kučan, A., 1996: Dejavniki nacionalne prostorske identitete v Sloveniji. Doktorska disertacija. Ljubljana, Biotehniška fakulteta, Inštitut za krajinsko arhitekturo, str.
- Low S., M., 1992: Symbolic Ties That Bind. Place Attachment in the Plaza. V: *Place Attachment. A Conceptual Inquiry*. New York, Plenum Press, str. 165-185.
- Lowenthal, D., 1991: British National Identity and the English Landscape. *Rural History*, 2, 2, str. 205-230.
- Lukermann, F., 1964: Geography as a formal intellectual discipline and the way in which it contributes to human knowledge. *Canadian Geographer*, 8, 4, str. 167-172.
- Lukšič-Hacin, M., 1995: Ko tujina postane dom: resocializacija in narodna identiteta pri slovenskih izseljencih. Ljubljana, Znanstveno in publicistično središče/Sophia, 214 str.
- Mislej, I., 1987: Prispevek slovenskih arhitektov k razvoju mesta Buenos Aires. Doktorska disertacija. Ljubljana, Filozofska fakulteta, Oddelek za umetnostno zgodovino, 321 str.
- Mislej, I., 1995: Kulturna zgodovina Slovencev v Južni Ameriki. V: *Kulturno ustvarjanje Slovencev v Južni Ameriki*. str. 15-21.

- Mlinar, Z., 1992: Teritorialne identitete v nastajajoči svetovni družbi. Teorija in praksa, 29, 5-6, str. 450-462.
- Norberg-Schulz, C., 1971: Existence, Space and Architecture. New York, Praeger, 120 str.
- Pravila., 1949: Pravila Društva Slovencev v Mendoza. Mendoza, tipkopis, 9 str.
- Prohansky, H./ Fabian, A./Kaminoff, R., 1983: Place-Identity: Physical World Socialization of the Self. Journal of Enviromental Psychology, 3, str. 57-83.
- Relph, E., 1976: Place and placelessness. London, Pion Limited, 156 str.
- Richardson, M., 1982: Being-in-the-market versus being-in-the-plaza. American ethnologist, 9, str. 421-436.
- Satlari, C.M., 1997: Extranjeros en Mendoza. Sentirse en casa propia. Primera fila, 7, 86, str. 36-39.
- Sabela, P., F., 1936: Tratado de geografia general de la provincia de Mendoza. Mendoza.
- Seamon, D., 1984: Emotional Experience of the Enviroment. American Behavioral Scientist 27, 6, str. 757-770.
- Setha, N., L., 1992: Symbolic Ties That Bind. Place Attachment in the Plaza. V: Place Attachment. A Conceptual Inquiry. New York, Plenum Press, str. 165-185.
- Simmel, G., 1993: Temeljna vprašanja sociologije. Individuum in družba. Ljubljana, ŠKUC, Filozofska fakulteta, 103 str.
- Smith, A., D., 1987: The Ethnic Origins of Nations. Oxford/New York, Basil Blackwell.
- Smith, A., D., 1991: National Identity. University of Nevada Press, 226 str.
- Sonnefeld, J., 1976: Geography, perception and the behavioral enviroment. V: Man, Space and Enviroment. New York, str. 244-251.
- Sušič, E./ Sedmak, D., 1983: Tiha Asimilacija. Psihološki vidiki nacionalnega odtujevanja. Trst, Založništvo tržaškega tiska, 174 str.
- Slavec, I., 1982: Slovenci v Mannheimu. Poskus etnološko-jezikovne predstavitve. Ljubljana, Knjižica Glasnika SED 7.
- Šorli-Puc, V., 1997: Ob srebrni reki sem sedela. Celovski Zvon, 15, 55, str. 73-82.
- Šumi, I., 1990: Staroselska etnična renesansa v Združenih državah Amerike. Geneza, pregled in označitev. Magisterska naloga. Ljubljana, Fakulteta za družbene vede, 264 str.
- Tuan, Y., 1974: Topophilia. A Study in Enviromental Perception Attitudes and Values. New York, Columbia University Press.
- Tuan, Y., 1975: Space and place: Humanistic perspective. Progress in Geography, 6, str. 211-252.
- William, C.H./ Smith, A.D., 1983: The national construction of social space. Progress in Human Geography, 7, 4, str. 502-518.
- Zupančič, J., 1996: Slovenci v Avstriji. Sodobni socialnogeografski procesi in ohranjanje identitete. Doktorska disertacija. Ljubljana, Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo, 346 str.
- Žigon, Z., 1998: Otroci dveh domovin: slovenstvo v Južni Ameriki. Ljubljana, ZRC SAZU, 269 str.